

A

MAGYAR NEMZET FÜGGETLENSÉGE

AZ ÁLLAMI ÉS AZ EGYHÁZI (KÜLSŐ) KORMÁNYZATBAN

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

A MAGYAR KIRÁLY APOSTOLI JOGAIRA

ÉS

A KATH. AUTONÓMIÁRA.

ÍRTA

BEKSICS GUSZTÁV.

BUDAPEST.

AZ »ATHENAEUM« R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1893.

A politikai helyzet.

— Bevezetés gyanánt. —

Magyarország államiságát, a magyar nemzet souverainitását, századokon át, két irányban kellett védelmeznünk: Béccsel és Kómával szemben.

Mind a két védelemnek hazánk létkérdéseivel összefüggő története van, mely még napjainkban sem jutott végleges befejezésre.

Meg vagyok győződve, hogy Bécsből többé soha sem fognak támadást intézni Magyarország alkotmánya és léte ellen, mert hisz történelmileg bebizonyult tény, hogy még a sikeres támadás is a monarchia politikai, erkölcsi, sőt katonai bukását jelentené. De mégis kétségtelen, hogy Ausztriában s pedig igen széles körökben, el van terjedve azon téves felfogás, hogy Magyarország államisága, az 1867-diki kiegyezés daczára, csonka. s némi tekintetben tartományi jelleggel bír. Sőt ez a felfogás benne van magában az osztrák kiegyezési törvényben, mely minket ugyan nem kötelez, de a monarchia másik állama közjogának alapját képezi. És szintén tagadhatatlan, hogy minden oly törekvés, mely Magyarországnak az 1867: XII. t. ez. szerint teljes állami souverainitását külső kifejezésre is akarja juttatni, hogy ekkép nemzetünk és államunk nemzetközi egyéniséget nyerhessen, nehézségekbe, gyakran oly komoly akadályokba ütközik, hogy a politikai eszély souverainitási jogaink érvényesítésének halasztását tanácsolja.

Róma sem áll többé a Miklós és Bonifác pápák azon középkori felfogásának alapján, mely szerint Magyarország a

szentszék feuduma volna. De bizonyos, hogy a Vatikán, a konkordátum óta, mely Magyarországot soha sem kötelezte, oly jogokat akart és akar érvényesíteni az egyház *külső* kormányzatában is, melyekkel ma sem bír ugyan, de melyeknek érvényesítését 1848 előtt meg sem kísérelte.

Bármily nagyok, fontosak és sürgősek belügyi feladataink, mégis kevésbé ezek, mint az érintett két mozzanat képezi politikai helyzetünk, sőt a pártviszonyok alap-motívumát. Közjogi és egyházpolitikai kérdések uralkodnak a magyar politikában, sőt e kérdések oly akut jelleget öltöttek, hogy megoldásuktól függ fejlődésünk, haladásunk, sőt tán némi tekintetben jövőnk.

A jelen egyházpolitikai program konkrét kérdéseit: a vallások egyenjogúságát, a polgári anyakönyvet és polgári házasságot nem tárgyalom. E kérdések sorsa nincs összefüggésben a munkámban fejtegetett nagy közjogi elvek érvényesülésével vagy bukásával. Különösen azon kérdés: a polgári házasságnak mily formáját fogadja el a törvényhozás, nem érinti Rómához való viszonyunk nagy problémáit. Nem is lehet vitás, hogy minden államnak joga van saját souverain akarata szerint alkotni meg házassági törvényeit. Válogathat a polgári házasságnak fő- és alváfajai közt, az általános kötelező polgári házasságtól egész a szükségbeli házasságig, *azon igények és lehetőségek szerint*, melyek megítélése a politikai viszonyokra és azok intézőire tartozik.

Ez azonban általános állami jog s nincs köze azon speciális jogkörhöz, melylyel Magyarország bír az egyház külső kormányzatában. Ehhez képest munkám nincs szoros kapcsolatban az egyházpolitikai programmal.

Aktualitást egészen más körülmény miatt nyer. A kormány egyházpolitikai programját már megelőzőleg, s e program felállítása óta annál nagyobb hévvel, kezdi tagadni a magyar korona, az állam és nemzet elévülhetlen jogait. Még azok is, akik a szent korona jogait elismerik, bizonyítgatják, hogy e jogok nem közö-

sek a nemzet és királya közt. Hogy tehát vannak oly közjogok, melyeket a korona a magyar nemzet törvényes képvisellete, a parlament és a felelős kormány nélkül gyakorolhat.

Tanulmányomnak czélja az, hogy a magyar nemzet jogait tisztázzam s megvédelmezzem az elhomályosítástól.

Ausztria irányában ki kell fejteni a dualizmus tartalmát, s ki kell mutatni, hogy Magyarország államisága a dualizmus alapján teljes.

Róma irányában ki kell mutatni, hogy Magyarországot, az apostoli királyi jogok alapján, a kath. egyház külső kormányzatában oly jogok illetik meg, melyekkel nem bír egyetlen más állam sem.

A magyar korona, a magyar nemzet és a kath. egyház jogait óhajtom teljes tárgyilagossággal, történelmi és közjogi kutatások alapján, megvilágítani, hogy úgy közjogi mint egyházpolitikai küzdelmeinknek legyenek mindenki által respektált korlátai: a nemzeti jogok.

Bármennyire elszabadulnának is fekökről a politikai és a felekezeti szenvedélyek, e korlátoknál meg kell állniok. mert ezek megtámadása Magyarország államisága és a magyar nemzet souverainitása ellen intézett roham lenne.

A dualismusról, s ennek kapcsán Magyarország államiságának összes lényegéről, csak alig pár hónap előtt tettem közzé terjedelmes munkámat. De azon tételt, hogy Magyarországon a nemzet minden jog forrása és hogy a koronának nincsenek fentartott jogai, ott inkább csak kiindulási pont gyanánt tárgyaltam. Itt azonban igyekszem részletesen bebizonyítani e tételt, valamint kimutatni azon félreértést, mely közjogunk meghamisítására, a jura reservaták hamis tanának becsmérlésére vezetett.

Szent István koronájának s ekkép a magyar államnak az egyház külső *kormányzásában* való jogait, a napi sajtóban közzétett néhány cikkekemtől eltekintve, e munkámban fejtem ki leg-

először. *Különösen a pápa megerősítési jogának tartalmát és közjogunkhoz való viszonyát, valamint a király, illetőleg a magyar állam, legfőbb felügyeleti hatalmát, mely két tárgy közjogi és kánonjogi irodalmunkban eddig el volt hanyagolva, igyekszem megvilágítani. De oly térbeli korlátokat tartok, fejtegetéseimnél, szemem előtt, hogy művem túlságos nagyra ne nőjjön, s így a nagy közönségre nézve jobban hozzáférhetővé legyen.*

Mert kívánom, hogy a nemzet jogai lehető széles körökben tisztázást nyerjenek.

Így munkám aktuális jelentőséget nyer s közvetve tán arra is fog hatni, hogy a felekezeti izgatásoknak kevesebb terük, minden esetre kevesebb hatásuk lesz.

Ez volna legmelegebb óhajtásom, s annak bármily csekély részben való teljesülte is legszebb jutalmam.

Budapest, 1893. évi február elején.

Beksics Gusztáv.

I. FEJEZET.

Történelmi jog.

A magyar nemzetnek mindig erős vára volt a jog. A jog maga nem hatalom, de mikor ezredéves történelemben gyökerezik, legimpozánsabb erkölcsi erő.

Az angol nemzetet kívül nincs nép, csak a magyar, melynek alkotmányos szabadsága több mint nyolczszáz évre támaszkodnék. Sőt a nemzeti jog történeti fejlődése még Angliában sem oly világos, mint Magyarországon. A vezérek és első nemzeti királyaink korát a Habsburgokéval, sőt 1848-czal és 1867-tel a szabad intézmények meg nem szakított láncolata köti össze.

Történeti jogainkban volt gyakran nemzet- és állammentő erőnk és nem fegyveres hatalmunkban. A nemzeti souverainitás védelmében ez utóbbi Mohács óta szinte mindig elégtelennek bizonyult s akkor visszamenekültünk a történeti jog erősségébe.

Mikor kő-várainkat mind feladtuk, a Corpus Juris papírsánczaiban és pergamen-redoutejaiban folytattuk alkotmányunk, állami és nemzeti függetlenségünk védelmét.

A 48 nem létesülhetett volna a *pragmatica sanctio*, az aranybulla a király és nemzet közt létesült szerződési viszony nélkül.

Az 1867-et nem lehetett volna kiküzdeni, nemcsak ha Sadova és nemcsak ha 1848, hanem akkor sem, ha ennek nyolczszázadot múlt nem áll mögötte.

Az állami és nemzeti souverainitás modern tana elégséges, hogy a parlamentáris állam ott is létesüljön, ahol a múltban nem volt gyökere. így létesült a legtöbb európai állam parlamentáris alkotmányának ingatag kártyavára. E modern tan a népfeliséget a királyi hatalommal egyenlő rangra emelte másutt is. A törvényhozó hatalomban a koronával egyenlő jogot biztosított a nemzetnek szinte mindenütt.

Az Angliából kölcsönzött tan és intézmények azonban csak idegen égalj növényének meghonosítását képezték. A nemzet organismusában és múltjában nem gyökerező fát, mint Franciaországban, szinte minden szélvihar kitepte. Az ezredéves tölgyet ellenben, mely saját talajából nőtt ki, megtéphetik, de ki nem dönthetik a zivatarok.

Méltán büszkék lehetünk múltunkra, történelmünkre. Nincs annak egyetlen egy oly sötét lapja (pedig elég sötét lap van benne), mely elhomályosíthatná nemzetünk alkotmányos szabadságának egy ezredév előtt kigyuladt fényét.

Nekünk nem volt szükségünk a modern állami elméletekre. Nem volt szükségünk rá, hogy Angliára hivatkozzunk. Nem volt szükségünk a forradalmak zivataraira. Bebizonyíthattuk minden korban, hogy alkotmányunk soha sem szűnt meg, hogy arra sorban megesküdtött (kettő kivételével) minden királyunk. Hogy a nemzet soha egy pillanatra sem adta fel szabadságait, melyeket nem engedmény és kegyelem gyanánt kapott királyaitól, hanem megfordítva: királyaink kapták koronájukat a nemzetől.

Sehol másutt nem jött létre azon szinte regeszzerű és mégis igaz tan a szent koronáról, mely szerint a király és a nemzet teljes egységbe, minden ellentétet kizáró harmóniába olvadnak össze. És sehol másutt nem bizonyítható ez be egy ezredév történetének tényeivel, egyedül Magyarországon.

Ez a tan, melyet részletesen fejtegetek a következő fejezetben, melyet klasszikus rendszerbe foglalt Verbőczy, s melynek

fáklyáját nagy előde lángeszének tűzénél meggyújtotta Deák, feleslegessé tesz minden modern és nem modern elméletet.

E tan segítségével gyakorlatilag bizonyíthatunk be minden nemzeti jogot és semmiféle bölcstelkedésre vagy idegenbe való kirándulásra nem szorulunk.

Nem nekünk kell hivatkoznunk a külföldre, a külföld hivatkozhatnék ránk, ha alkotmányunkat és annak fejlődését ismerné. E történelmi valóságot képező tan szerint a korona mi joggal (közjogot értek) sem bírhat, melynek gyakorlásából a nemzetet ki lehetne zárni. A korona nem lévén közjogilag külön jogalany, önjogokkal sem bírhatott vagy szerzett jogok kizárólagos birtokába nem juthatott.

Ez egyszerű doktrína fénye elhomályosítja az összes modern és nem modern államjogi elméleteket s feleslegessé teszi az idegen alkotmányokra való hivatkozást.

Es e tantétel államiságunk visszaállítása, a parlamentarismusknak megteremtése után is rendkívül fontos.

A modern souverainitási tanok ellen lehet küzdeni. Érv ellen érvet lehet felhozni. De egy ezredéves jogfejlődés ellenében nem létezhetik ellenmondás. A népfelség állambölcészeti doktrínáját abszurdumra lehet vezetni; de egy ezredéves ténynyel szemben nincs fegyvere sem a gúnynak, sem a haragnak.

Nagy előnyünk volt ez nekünk mindenkor s így a clualismus megalkotásának idején is. Ausztriával szemben újra erős várunk lenne nekünk egy millennium jogfejlődése, ha onnét ismét kísérlet történnék alkotmányos szabadságunk és államiságunk megtörésére.

De nagy előnyünk ez alkotmányunk belső vonatkozásai tekintetében is.

A jelen század nagy közjogi tévedésének most szemléljük sajnós következményeit.

Idegen ellenségnél nagyobb hévvel kezdenek rátámadni Ma-

gyarország állami függetlenségére és a magyar nemzet souverainitására.

Inkább mint valaha hirdetik, hogy a magyar koronának vannak oly jogai, melyeket a nemzet nélkül s így esetleg a nemzet ellenére gyakorolhat. Hogy tehát az alkotmányos hatalom mellett törvényesen létezik egy nem-alkotmányos hatalom. S hogy vannak elsőrangú közérdekek, melyekhez sem parlament, sem felelős kormány nem szólhatnak hozzá.

Ha ez alkotmányromboló tant megtűrjük egy alakjában, könnyen más és más alakot ölthet az. Ma a jura reservaták hamis tanának alakjában jelentkezik, holnap már zászlót lobogtathat, melyre Magyarország állami függetlenségének tagadása lesz írva.

Ma csak úgy állítja oda a koronát, hogy ez az egyházi ügyekben kormányozhat parlament és felelős minisztérium nélkül, Holnap akkép, hogy ugyanezt megteheti egyéb téren is.

Ott vannak a közös ügyek: ezek részben és látszólag ki vannak vonva a parlament közvetlen hatásköréből. Nem volna-e könnyű ez elméletet csakhamar kiterjeszteni a közös ügyekre és ekkép lassankint megdönteni Magyarország állami függetlenségét?

És a modern állami tanok nem kölcsönöznének eléggé biztos fegyvert a kísérlet ellen. *Történetileg fejlődött alkotmányunk tárlláza ellenben valóságos arzenál, hol győzhetlen fegyverek állanak rendelkezésünkre.*

Nemzeti jogainkat tehát az utóbbiakkal kell megvédelmeznünk.

Theoriákkal, ismétlem, szemben lehet teoriákat állítani. Nincs oly elméi, melyet meg nem csorbítana egyik-másik elme még élesebb pengéje.

De egy ezredév tényeivel szemben nem lehetséges sem tagadás, sem czáfolat.

Ép azért a Corpus Juris ma is erős várunk nekünk. Ha ennek papírsánczai megvédelmezték Magyarországot függetlenségét

és alkotmányát kifelé, meg fogják védelmezni nemzeti jogainkat a belső támadások ellenében is.

Ideje, hogy alkotmányunk épségének védelmezői ismét letörljék a port e tiszteletre méltó kötetekről s újra megolvassák a már elfeledett artikulusokat. Ezekből a poros fóliánsokból egy ezredév lelke szól hozzánk. A nemzet szabadságszerető és a szabadságot biztosítani tudó szelleme.

Ez a legfőbb és állandó garancia, mely körülveszi intézményeinket s mely örök létet ígér alkotmányunknak és nemzetünknek.

II. FEJEZET.

A nemzet és a korona jogai.

A királyság Magyarországon másképp keletkezett és másképp fejlődött mint a külföldön. A legérdekesebb jogfejlődést mutatja nálunk e speciálisan magyar intézmény, sokkal érdekesebbet, mint akár az angol királyság fejlődése.

A királyság Magyarországon nem volt különálló, a nemzetől különböző tényező, hanem a szent korona egyetemlegességében összeolvadt a nemzettel. Jogai a nemzet által átruházott jogok, hatalma a nemzettől nyert hatalom volt, s különösen ilyenné lett a történelem folyamában.

A kiindulási pontot, a magyar *főhatalom* (tehát nemcsak a királyság, hanem a fejedelemség) keletkezését, elmondja Verbőczy (H. K. I. rész, 3. cím) ekkép szólva:

»Miután a magyarok a szent Lélek kegyelmével, sugalatóból az igazság ismerésére és a kath. hitvallásra, szent királyuk munkája mellett, eljutottak és őt önkényt királynak választották és megkoronázták, minden nemesítésnek s következőleg birtokadományozásnak tehetsége s teljes hatalma, melyekkel a nemesek díszítettek s a nemtelenektől különböztettek, ezen országnak szent koronájára, következőleg fejedelmünk s királyunkra átruházott e közönség által a közönség hatalmaival az uralkodással és országlással együtt. Kitől (t. i. a királytól) most már minden nemesség eredeti, mint kölcsönös átruházásból, viszonos összeköttetésnél fogva

*mindenkor kölcsönösen függ, miszerint egymástól el nem választ-
hatók, s egyik a másik nélkül el nem lehet. Mert a fejedelem csak
nemesek által választatik, s nemes csak fejedelem által s nemesi
méltósággal díszítettik.»*

A király még bírói és törvényhozói jogát is a nemzettől
kapta (H. K. II. rész, 3. cím). Verböczy így adja ezt elő:

*»Miután a magyarok a kereszt. kath. hitre tértek és maguk-
nak királyt választottak, mind a birtokadományozás és a bírói
hatalom hatósága, ez ország szent koronája alatt, melylyel Magyar-
ország minden királya meg szokott koronáztatni s következőleg
törvényesen rendelt fejedelmünk s királyunk hatóságára, az
uralkodással és kormányzással együtt átruházott. S így ezentúl a
királyok a népet összehívd s megkérdezve kezdetek törvényeket
alkotni!«*

íme, a magyar főhatalom eredete, homéri egyszerűségű sza-
vakban előadva.

E szavak kevésbé felelnek meg a történeti, mint inkább a
közjogi igazságnak, habár megfelelnek az előbbinek is. Alkotmányunk
kiindulási pontja volt az átruházott hatalom, melynek for-
rása a nemzet; a király pusztán kezelője annak.

Ez a magyar közjog sarkalatos tétele, mely alkotmányun-
kat lényegesen megkülönbözteti minden más nemzet alkotmányá-
tól s melyhez ragaszkodnunk kellene, habár nemzeti mondában
gyökereznek. A mondák néha fontosabbak a népek életében a
történeti igazságoknál.

Ha Verböczy előadása, keletkezéséten, pusztán nemzeti
monda leendett is, a tizenhatodik század elejétől úgy bele szövö-
dött intézményeikbe, hogy valósággá lett.

Bizonyos, hogy Verböczy előadásában s az ahhoz kapcsolt
elméletben megvillan az ép akkor újra éledt római jog felfogása
is az államról, az államfelségről s az átruházott hatalmakról. Hisz
a Tripartitum különben is tele van a római jog hagyományaival.
De annál jobb, hogy a nagy jogász a magyar monarchiát a római

impérium alapeszméjével hozta kapcsolatba. *Végzetes szerencsétlenség leendett, ha Verböczy a feudális monarchia eszmekörébe süllyeszti vissza a nemzetet.*

Valódi feudalizmus nálunk sohasem létezett. Német papok és világi urak Szent István idejében azon frissen hozták be magukkal a feudalizmus eszméit, melyekből nyugaton óriási rendszer, a társadalmat századokon át megkötő bilincs keletkezett. Sőt e bilincznek néhány karikája még most sem törött szét.

De már I. István felemelte az áthághatlan gátot a feudalizmus diadalmas berohanása előtt, midőn a föld birtokát egyéni tulajdonná tette, s csak a koronával, nem pedig egyszersmind a nagyobb hűbéresekkkel hozta kapcsolatba.

A feudalizmus csak beszívárgott a nagy gát résein, de nem törhetett meg sem a gátat, sem el nem boríthatta árjával a nemzetet.

A magyar alkotmány sajátos fejlődésének kezdete tehát már Szent István korában felismerhető. A koronát és a nemzetet nem választották el a hűbéri társadalom közbenső falai. Uralkodó és nemzet közvetlen érintkezésben maradtak egymással.

Verböczy előadása azonban fővonásokban nem csak közjogilag, hanem *történelmileg* is megfelel az igazságnak. *Nem egyetlen korszak történeti eseményeinek, hanem hat század történeti alakulásának. Ez előadás magában foglalja az összes történelmi mozzanatokot, amelyek a pusztaszeri vér szerződéstől egész addig a nagy jelenetig végbementek, midőn a köznemesség Mátyást királylányá kiáltotta ki. A választó monarchia összes bértartalmát a vezérek korától, nemzeti királyainkon át a nagy nép fej edeleimig, aki az oligarchák elleni küzdelme által a feudális törekvéseknek teljesen véget vetett.*

A magyar monarchia félezredévé, sőt hat század eszmekörét foglalta össze Verböczy geniális elméletében, amely a magyar nemzet alkotmányának örök alapjává lett.

És ez elmélet még a részletek tekintetében is megfelel a tényeknek.

Az első tény az, hogy a magyar nemzet (Verböczy szerint a nemesség) kezdettől fogva választotta uralkodóját. Az első vezérválasztást a törzsfőnökök vitték véghez, de abban a korban, a törzs-szerkezet korában, a főnökök képviselték a nemzetet, s pedig ép oly törvényes hatálylyal mint később az országgyűlések.

Fölösleges végig mennünk történelmünkön annak bebizonyítása céljából, hogy a választási elv, bár koronként összeforrt az öröklés elvével, soha egy pillanatra sem szűnt meg. Hisz ez nem is vitás kérdés. Maguk a Habsburgok a választási rendszer alapján tették fejükre Szent István koronáját, pedig I. Ferdinánd az Öröklési elv alapján követelte azt.

És valóban, igaza van Verböczynek: a nemesek mindig összejöttek és királyt választottak maguknak, aki uralkodjék fölöttük.

Ennek természetes következménye, hogy a királyi hatalom is átruházott jellegűvé lett, A nemzet volt a főhatalom forrása. s a király a főhatalom gyakorlója. E főhatalmat azonban, melyet a választás ruházott át, a király soha sem gyakorolhatta a nemzet nélkül. Nincs történelmünkben egyetlen korszak sem, midőn a nemzet belenyugodott volna abba, hogy a király nélküle, meghallgatása nélkül kormányozzon.

Yerböczy tanának ellenségei, a német elméletek dugárujával kereskedő közjogászok, a fentartott jogok hamis tanának több mint félszázadon át szabadalmazott és senki által ellen nem őrzött gyárosai, Szent Istvánra és a jogfejlődésre hivatkoznak.

A jogfejlődés nem ad nekik igazat, mert a királyi hatalom ép abban az irányban fejlődött nálunk mint Verböczy megírta. Nem csak választó királyság maradt 1687-ig, sőt a *pragmatica sanctio* korlátai közt az ma is, hanem a királyi hatalomnak mindig átruházott szerződéses jellege volt, s gyakorlása csak a nemzet hozzájárulása mellett történhetett,

De nincs igazuk szent Istvánra való hivatkozásuk tekintetében sem.

Verbőczy rendszere bizonyára nem volt még kiépítve szent István idejében, de Verbőczy rendszerének két alapvonása akkor is félreismeretlenül létezett: a választási elv és a hatalomnak a nemzettel együtt való gyakorlása.

A legnagyobb tévedésben leledzenek, akik Szent Istvánt zsarnoknak, s a magyar alkotmányt az ő korában olyannak tartják, melyből a nemzet jogai ki voltak zárva. És szintén tévednek, akik I. István korabeli intézményeinket a szent király nevét viselő decretumokból ítélik meg, mert ezek ama kor szellemének megfelelően inkább egyházi rendszabályok, mint törvények; a kapituláréknak csak a Nyugatról térítés céljából bejött papok által történt átültetését képezik.

A királyi fényt ékesíti a papi rend, mondja az I. K. 3. fejezete. A 9. fejezet szabályozza az imádkozást, a II. K. a gyónást, böjtöt; előadást tart a kegyességről, irgalmasságról s más erényekről. Még a felségsértés meghatározásában is benne van az egyházi felfogás.

»Ha valaki a király élete s méltósága ellen támad, bármi módon összeesküszik, vagy az összeesküvést megkísérli, megátkoztassék és minden hívők egyházából kizárassék.«

Intézményeket, állami és alkotmány-organizmust e decretumok alig képeznek, s a hittérítő király vallási rendeletei azok, a kereszténységre csak az imént térített népe számára.

Igaz, hogy István forradalmakat vert le (Koppány, Gyula, Keán, Othum), s a győzők nem szoktak valami nagyon alkotmányosan kormányozni; de nem az egész nemzet, hanem annak csak egy kis töredéke szállt vele szembe. A fegyver jogánál fogva tehát meg sem foszthatta alkotmányos jogaitól a nemzetet.

Bizonyos, hogy a törzs-szerkezeti alkotmány István alatt átalakult, a központi hatalom erősebb lett, de a nemzet régi szabadságai, bár ezek formái, az intézmények változtak, meg nem szűntek.

István királyi hatalma nem volt korlátlan s felfogása a

királyi hatalomról nem más, mint a Nyugatról egyházi férfiak által hozott eszmék visszatükrözése.

A II. K. előbeszéde »Isten kegyelméből uralkodván«, majd a 2. §. »Mi isten intésével igazgatván birodalmunkat, a más mostani felségek példájára, népünk határozati utasítással megállapítottuk stb. mutatja, hogy a kereszténység bevitte nálunk is a vallási elemet az uralkodásba.

De ugyancsak e 2. §. szavai »más mostani felségek példájára«, világosan mutatják, hogy István idegen fogalmakat vett kölcsön, idegen, frank-germán intézményekkel együtt, melyek alapját képezték Magyarország igazgatási szerkezetének. Ugyanezt mutatja a rendeletek következő bevezetése is: »Mivelhogy mindenik nemzet saját törvényeivel és mi szintén isten jó voltából kormányozván monarchiánkat, a régi és újabb fejedelmeket követvén, érett megfontolás után ~ ".elejbe szabtuk népünknek, mikép éljen tisztességes módra és jámborul.

Mind e szavakból úgy látszik, mint; ha gyökeresen megváltozott volna a magyar-állam feje, uralkodásának jellege; mintha a jogok forrásává a fejedelem lett, s a nemzet tőle kapta volna alkotmányát.

De ez csak a látszat, amelyben a nyugati felfogás tükröződik vissza, a való, az élet azonban egészen más volt a külső formák mögött.

Nagyon természetes, hogy egy primitív kor kezdetleges intézményeiben fel nem találhatók a rendszerek tiszta formái; így a Verbóczy-féle felfogás sem domborodik ki az István korabeli institutiókban. De a theokratikus és a germán fátylon át nem nehéz megpillantanunk a nemzet alkotmányos életének körvonalait.

A pusztaszeri ösgyűlés, mondja Hajnik Imre »Magyarország az Árpádházi királyoktól stb.« című szép munkájában (17. lap), szorosabbra fűzte ugyan a vérszerződésben egyesült törzsek kötelekeit és gyarapíthatta az alpári csatában győztes

vezér hatalmát, mégis az államfelség a vezérek korában nem volt Árpádnál és utódainál, hanem az összes nemzetnél, a nemzet minden szabad tagjaiból alkotott nemzetgyűlésnél.[^]

A törzs-szerkezeti alkotmány szerint tehát a főhatalom gyakorlója a törzsek idősbjeivel, s ezek által a nemzettel való közvetlen érintkezés mellett, tanácskozott és határozott. Ez az érintkezés a nemzettel István alatt sem szűnt meg, hanem csak formát változtatott: a királyi tanács és az úgynevezett törvénynapok alakját öltötte fel.

»A törzs-szerkezet felbomlása után is, mondja Hajnik ugyanazon művében, mind a törvényhozás, mind a kormányzat terén találkozunk a nemzet szabad tagjainak tevékenységével, csak-hogy a királyságnak, melyre mindkét felségjog átszállott, természetével megférő korlátok és mód szerint.«

Maga a királyi tanács, sokat megtartott a régi törzsfőnöki rendszerből, habár világosan kimutatható, hogy Nagy Károly intézményének utánzata volt. István ugyanis, ha valódiak Imre fiához intézett intelmei, a következőleg szólt: »A stultis et arrogantibus, ac mediocribus. ut mihi videtur, non valent componi vires (consilia), sed a majoribus, et melioribus, sapientioribusque ac honestissimis senioribus expovri debent et poliri.«

A »majores« és »seniores« előkelőt is jelent, de hogy István az »idősebbeket« vagyis a régi törzsek fejeit is értette, világosan; kitűnik ezen szavaiból: »Azért, édes fiam, ne tanácskozzál ifjakkal és félbölcsekkel, s tanácsot ne kérj tőlük, hanem a meglett korú férfiaktól, kik koruknál és bölcsességüknél fogva erre alkalmasok.«

Ekkép a nemzet idősebbjei és előkelői vettek részt a király tanácsában. Vagyis a származásuknál, állásuknál, vagyonuknál s koruknál fogva kiválóbbak. Ekkép a törzsek főbbjei az udvari méltóságokkal és püspökökkel. íme abban az időben az ország első rendje. A királyival ez együtt határozott. Látszik ez ott,

ahol a dekrétumok a királyi adományozásról beszélnek, az egész gyűlés kérelmébe való beleegyezést említenek.

Corpus Jurisunk a legújabb korig tele van példákkal arra, hogy a határozat a királyhoz intézett kérelem formáját vette fel. A kérelem figyelembe vétele annál bizonyosabban csak külső forma volt István korában, s a határozat hozatala közösen történt.

De a nemzet nemcsak első rendje által folyt be a kormányzásba, hanem közvetlenül is az ügynevezett törvénynapok formájában. Ezeket minden évben szokás volt tartani, s pedig a király elnöklete alatt.

A király itt az egész nemzettel, később a nemességgel tanácskozott, nemcsak az igazságszolgáltatás, hanem a közügyek, különösen a közkormányzat felől, amelynek élén a királylyal a tanács állott. A törvénynapokon ekkép felelősségre lehetett vonni a királyi tanácsot. Ez általános nemzeti gyülekezet volt a magyar nép önkormányzatának népies eleme, amelyből csakhamar kifejlődött az országgyűlés.

Szent István alatt ezt pótolta, miből világosan következik, hogy Verbőczy tanának lényege, a korona és nemzet egysége, már Szent István alatt létezett.

Utána igen gyorsan kibontakoztak a későbbi magyar alkotmány főbb körvonalai. Ha Thuróczynek hitelt lehet adni, már I. Béla Székesfehérváron (1061-ben) országgyűlést tartott, hova azonban még nem a nemesség, hanem minden község két előkelőbbje volt hivatalos. Ezek helyett azonban nagy tömegek, szinte a nemzet nagy része jelent meg.

Ilona királyné pedig 1132-ben Aradra hitt össze országgyűlést, hol urak (főnemesek) és vitézek nagy számmal jelentek meg.

A törvénynap II. Endre alatt már formális országgyűléssé alakult át. Kétségtelenné teszi ezt az aranybullának első pontja, mely ekkép szól: »reméljük, hogy a szent király ünnepét évenként, ha csak némi súlyos foglalkozás vagy betegség által nem

akadályoztatunk, Székesfehérváron tartozunk ülni, de ha mi jelen nem lehetünk, a nádor kétségkívül ott leszen helyettünk s ké-pünkben fogja hallgatni az ügyeket és minden nemesek, tetszésük szerint, szabadon oda gyülekezhetnek.«

Ekkor már a nemesség személyes megjelenés által képviselte az egész nemzetet s az aranybullának szinte minden további pontja Verbőczy populusát emelte a királyi főhatalom mellé, úgy hogy ez a nemesség nélkül mit sem tehetett. A 31-dik, a befejező czikk pedig tudvalevőleg a szabad ellenállást mondja ki és biztosítja a főurak, püspökök és nemesek számára.

E hatalom súlypontja nem csak a királyi tanácstól, hanem lassanként magától a királyi főhatalomtól átment az országgyűlésre vagy a nemességre. A nádor és a főtisztviselők kinevezése 1439-ig a koronától függött. Az ekkor Pozsonyban tartott országgyűlésen törvényyné lett, hogy ezentúl a nádor a király és rendek »közös akarata« szerint választassék.

A királyi hatalom számára további korlátokat emelt ugyan ez országgyűlés az egyházi és világi, valamint más tisztségek adományozása tekintetében. Sőt a király még azt is megígérte, hogy leányait csak az urak és nemesek beleegyezésével adja férjhez s hogy az országban fog lakni.

A nemesség hatalmát nem csak a mindinkább elhanyagolt királyi hatalommal, hanem az oligarchiával szemben különösen két nagy tény helyezi világlátásba: Hunyady Jánosnak kormányzóvá és Mátyásnak királylyá történt választásának ténye.

Verbőczy azt az alkotmány-rendszert, melyet halhatatlan művében leír, már készen találta, e rendszernek képét hat század történeti tényeiből konstruálta.

És szerencse, hogy a király és a nemzet közt való eme viszony nem csak befejezését, hanem örökbecsű feljegyzését találta még a Habsburgok uralmának végleges megszilárdulása előtt.

A nemzet e feljegyzés alapján mindig hivatkozhatott rá, hogy ő a jogok forrása, a királyi hatalom, a nemzeti akarat dele-

gációja. Nem a nemzet alkotmányos szabadsága származik a koronától, hanem a korona hatalma a nemzettől.

Ezen felfogás már Verbőczy előtt is állandó kiegészítő része volt a magyar közjogi felfogásnak, s pedig Nagy Mátyás korában, aki tudvalevőleg a királyság központi hatalmát anynyira nevelte, mint egy előde sem. Erről tanúskodik a nápolyi király budai követének feljegyzése, mely ekkép szól:

»Haud multo intercesso dein tempore, cum Hungáriáé Optimatibus placuisset, ut qui titulo Ducis tot praecesset Populis totque viris generis claritudine, autoritateque insignibus, uteretur magis honorata adpellatione, Eegiam elixerunt Dignitatem.«

A királyválasztásra nézve ekkép megerősíti Verbőczy előadását, amiben eltér, az csak annyi, hogy az előkelők, s nem a nemesek, vagy is a szabad magyarok választották I. Istvánt királyuknak.

A tizenhetedik század elején keletkezett közjogi irodalmunk határozottan megerősíti Verbőczy előadását, illetőleg a nemzetnek azon korszakban való felfogását.

Bernegger, Discussio historico-politica de Regno Hungáriáé (1629) című munkájában Verbőczyre támaszkodik.

Régi jogforrásaink közt, Bonfmiusról nem is szólva, ez az általános felfogás. Pancratius, Ens Gáspár, Baksay (1690) mind folytatják a nemzeti felfogás lánczolatát. A királyválasztás törvényétére nézve Jony csak annyiban tér el, hogy nem csak az előkelők és nem csak a nemesek, hanem az összes nép választotta Istvánt királynak. (Omninum consensu et applausu adpellatur ipse rex, ac Hegia corona Regnum more donatur.)

De a nemzetnek minden korszakban való közvéleményét egjebban visszatükrözi maga a Corpus Juris, melyet bátran el lehet nevezni e tekintetben is a nemzet lelkiismeretének.

Hogy a királyválasztás nem csak a koronát tette Szent Istvánnak és utódjának fejére, hanem a nemzet jogait ruházta át, Verbőczin kívül egy sereg *törvényünk* is bizonyítja.

Arról nem is szólva, hogy a király azon souverainitása, melynél fogva büntető perbe nem idézhető, szintén átruházott jog (H. K. II. r. 39.), számos törvényünk világosan ráruház bizonyos jogokat a királyra, némely törvényeink viszont korlátozzák a királyi hatalmat.

Az 1546: XIX. tcz. hadsereg tartására hatalmazta fel a királyt. Az 1526: II. tcz. hivatalok adományozását bízta rá.

A királyi hatalmat korlátozó törvények közül kiemelendők: Albert 19, Ulászló 71 r. 2, Mátyás 3 r. 11; az 1622: 2, 22, 1659: 17, 1547: 3 r. 1; 1741: 2. (Az utóbbiak, az országhatárait el nem idegenítheti.)

A törvények szentesítése legbensőbb joga a koronának, mégis az 1608: 16. tcz. a törvényeknek szentesítéssel való ellátására is kötelezi a királyt, e szavakkal:

»1. Et ut Decreta quoque Regni et articulos, cum aliis processibus juridicis, quemadmodum iis, per designandos ex Regnicolis ad id personas, meliorati, in ordinem redacti, et tandem per eosdem Regnicolas, in publica eorum proxima futura Diaeta, *approbati fuerint: eadem Majestas Sua, Diplomate Regio, ratificare et confirmare teneatur, conclusum est.*«

A múlt század elején különösen két fontos jogról bizonyítható be, hogy a királyok azt mint átruházott jogot gyakorolták.

Az 1715: VIII. tcz. az állandó hadsereg szervezését bízta a királyra. Megengedte, hogy toborozhat, a hadsereget organizálhatja és vezetheti; csak a pénz- és később véradó megszavazását tartotta fenn magának a nemzet.

E szerint tehát a régi cs. k. hadsereg felett is a király a magyar nemzettől nyert jog alapján parancsnokolt.

A második jog, melyet szintén az 1715: LXXIV. tcz. bízott, az abban említett forma daczára (sibi reservavit), a királyra, volt azon jog, melynél fogva felügyelt az iskolákra.

Legújában az 1867: XII tcz. adott ily átruházott jogot a királynak.

E törvénycikk ugyanis a hadsereg belső szervezetét, vezérletét és vezényletét a koronára ruházta, úgy hogy ezek felett a magyar király saját hatalmánál fogva rendelkezik.

Tehát nem az osztrák császár az, aki a közös hadseregnek parancsol, hanem a magyar király és pedig a nemzettől nyert, ettől rá ruházott jogának alapján.

Ily nagy közjogi fontossága van az átruházott jogok tanának. Magyarország állami függetlensége, a magyar nemzet souverainitása függ attól, vajjon a korona a nemzettől nyerte-e jogait, vagy megfordítva: a magyar nemzetnek csak annyi joga van, amennyit a király fenn nem tartott magának.

De mert a magyar alkotmány, mint kimutattam, az átruházott jogok alapján áll, ezer éven át ez alapon fejlődött, a dualismusba is ezt vitte be Deák: Magyarország független, a magyar nemzet souverain Ausztriához való viszonyában.-

Csak ez alapon mutatható ki, hogy nincs reál-unió Magyarország és Ausztria közt, hanem, hogy e viszony, mint a »Dualismus« című munkámban részletesen felfejtem, personál-unió.

Az átruházott jogok tanával homlok egyenest ellenkezik a fentartott jogok tana.

Ennek keletkezéséről és tarthatlanságáról a következő fejezet beszél.

III. FEJEZET.

A jura reservaták hamis tana.

A fő alaptétel és egzszermind összes alkotmányunknak szilárd bázisa, mint kifejtettem, az, hogy a nemzet a jogok forrása. A magyarok birodalmában nincs más közjog, mint mely a nemzetől származott.

De egy nemzet alkotmányában és jogfejlődésében sincs meg az átruházott jogoknak az a rendszere, mely nálunk a honalapítással együtt keletkezett, egy évezred óta fejlődött s még ma is legnevezetesebb és legérdekesebb része alkotmányunknak.

Attól a pillanattól kezdve, mikor a magyarok maguknak fejedelmet, majd királyt választottak, egész az 1867: XII. törvény-czikkig egy sereg átruházott jog keletkezett, melyet a nemzet az állam fejére rábízott. Ez az oka, hogy, míg egyrészt a magyaron kívül nincs nemzet, melynek alkotmánytörténetéből oly világosan meg lehetne bizonyítani, hogy minden jog tőle származott; *másrészt nincs ország, melynek alkotmánya annyi felségjogot, pláne még a direkt miniszteri felelősség alól is elvont felségjogot mutatna fel, mint Magyarország.*

Különösen az úgynevezett közös ügyek voltak azok, melyekre vonatkozólag már a pragmatika szankció előtt és után átruházott felségjogok keletkeztek. A külügyet és hadügyet a Habsburgházból származó királyaink mindig a parlament nélkül kezelték, *de nem a királyság abszolút természetéből folyó, hanem a*

nemzettől nyert és átruházott jog címén. Az 1715: VIII. törvény cikk alapján keletkezett cs. kir. hadsereg a nemzetnek a pénz- és később a véradó megszavazásán kívül semmi befolyása sem volt; de ugyanez a törvény cikk világosan megmondja, hogy a hadsereg szervezését és kormányzását a nemzet bízta a koronára. Ugyané törvény alapján áll az 1867: XII., t. i. mely a közös hadsereg belső szervezetét, vezérletét és vezényletét a koronára bízta.

Hasonló átruházott joga a koronának az, hogy a delegációk határozatainak eltérése esetén a felség dönt.

A magyar állam és nemzet souverainitását azonban ez átruházott felségjogok nem csak nem rontják le, hanem inkább megerősítik. Ha e jogok nem volnának átruházott természetűek, akkor Magyarország nem volna független állam s a magyar nemzet souverain nemzet.

Akkor az osztrák császár és magyar király felségjogai összeolvadnának. Két államfő, két főhatalom helyett egy lenne a monarchiában. A magyar király nem különböznék az osztrák császártól s kész volna a közös birodalom, melyben Magyarországot csak autonóm jogkör illetné meg, mint Horvátországot a magyar állam keretében.

A nemzeti jogok átruházott természete és rendszere az, mely egyedül felel meg úgy az igazságnak, történeti fejlődésünknek, mint államiságunknak. Közjogunk alaptétele ellen vétének tehát, akik most is minduntalan, akár a kongruáról, akár a kath. autonómia kérdéséről van szó, a koronának fentartott jogokról beszélnek.

A jus reservatum az a közjogi gyom, amely egy század óta ellepi alkotmányunkat; de mert törvényeinkben nem gyökerezik s csak félreértésen alapszik, remélhetőleg ki lesz irtható, mihelyt a félreértést kiderítjük.

K-égi alkotmányunk nem ismert fentartott jogokat, s tévednek, kik Verböczyre hivatkoznak. A H. K.-nek a legfőbb kegy-

úri jogra vonatkozó szavai (I. K., 11. fej.) nem jus reservatumról beszél, hanem arról, hogy a legfőbb kegyúri jogot királyaink a maguk számára megszerezték. (Omnem facultatem juris patronatus, nominationis, electionis ac collacionis beneficiorum »sibi ipsis adquisierunt et vendicarunt«.) Itt a »sibi ipsis« nem a magyar nemzettel, hanem a szentszékkal van szembe állítva, vagyis hogy nem a szentszék, hanem a király nevezi ki a főpapokat. Még az esetben is, habár a »sibi ipsis adquisierunt et vendicarunt« helyett ez állna: »sibi ipsis reservaverunt«, a *fentartás* akkor sem a nemzetre, hanem a szentszékre vonatkoznék, vagyis azt jelentené, hogy a magyar királyok a pápákkal szemben tartották fenn jogukat, miután a pápák formáltak jogot a főpapok kinevezésére.

A tények és viszonyok, sőt a szavak értelmének félreismérése: Verbőczynek tulajdonítani a fentartott jogok rendszerét. Ez a nagy államférfi és jogász örök becsű, a történelemben szinte páratlan művében ép az átruházott jogok rendszerét, a magyar alkotmány e sarkalatos tételét állapította meg.

Sem a Hármas könyv, sem a Corpus Juris nem beszél sehol fentartott jogokról. Összesen alig néhány törvénczikk az, mely a vaskos kötetekben fentartásról beszél, s mely néhány törvénczikk adott alkalmat a végzetes tévedésre. E törvénczikk az 1715: LXXIV. és az 1723: LXX. t.-czikk. Az utóbbi így szól: »Piarum quarumvis Fundationum inspectionem investigationem, Sua Majestas Sacratissima, *pro Apostolico munere*, et Suprema Autoritate Sua, vigore articuli 74 Anno 1715 Sibi benigne reservavit.«

Az 1715: LXXIV. czikk: »*Cuius módi Seminariorum, Conventuum et Collegiorum, pro Juventute Ecclesiastica, aut Seculari, per quoconque, sive intra, sive extra ínegnum fundatorum, dum et quando necesse videbitur, Inspectionem, et cum exactione rationum, utrum Fundatione satisfiat? — Investigationem Sacra Regia Majestas sibi Soli, pro apostolico munere, et Suprema Autoritate, reservat.*

Ezekben igenis előfordul a fentartás. De mire vonatkoznak? Az utóbbi a szemináriumok, konviktusok és kollégiumok, az előbbi a kegyes alapítványok felett való felügyeletre. Tehát egyszerűen az állami souverainitásból folyó jog gyakorlására.

Nincs e törvénycikkben szó a nemzettől elvont valamely kiváló jogról, sőt magáról az úgynevezett apostoli jogról sem.

Nem mutatható ki alkotmányunk történetének bármely fázisában, hogy a koronának lettek volna a nemzettől elvont jogai, hanem csakis átruházott jogai. A legfőbb kegyúri jog sem volt soha elvont jog, az 1848: III. t.-czikkig nincs egyetlen egy törvényünk sem, melyből erre lehetne következtetni.

A jura reservaták hamis tana tehát az iskolák és a kegyes alapítványok felett való felügyeletre redukálódik. De még ez is, bár az államfelségnek természetéből folyik, bele kapcsolódik az átruházott jogok rendszerébe.

IV. FEJEZET.

A kath. egyház közjogi helyzete Magyarországon.

Nem akarok harczot. Magyarország belső megszilárdulásának érdekében óhajtom, hogy a felekezeti szellem lángba ne borítsa társadalmunkat. Ép azért az egyházpolitikai nagy problémákat lehető kímélettel, a lelkiismereti meggyőződések tiszteletben tartása mellett, kell megoldanunk.

Ehhez képezt, bár nem helyeslem, legalább érthetőnek tartom a püspöki kar magatartását e kérdésekkel szemben.

A dogma eltilthatja Magyarország püspöki karát attól, hogy a polgári házasság keresztülvitelében a kormányt támogassa. Egynek azonban kívül kell állnia a dogmatikus elvek és egyházpolitikai vitatkozások körén: *ez Magyarország állami függetlensége.*

Ép azért tiltakoznom kell azon felfogás és fejtegetés ellen, mely szinte VIII. Bonifác korára vetné vissza Magyarországot, s mely szerint csak nemrég kijelentette egy hitbuzgóságáról ismeretes világi nagy úr, hogy — úgymond — »határozottan elvetendőnek tartom azt a felfogást, mely a kath. egyház ügyeire nézve a szentszék kormányzatát tagadásba veszi, vagy illetéktelen beavatkozás által korlátozni akarja: *holott ezen kormány souverain jogosultsága nemcsak hogy a kath. egyház szervezetének alapja, hanem a katholicizmus hitelve is, oly hitelv, mely az állami lét kellő fejlesztésével meg volt egyeztethető mindenkor és*

ma is megegyeztethető, amint azt akár Ausztriában, akár az amerikai Egyesült-Államokban és akárhány más államban látjuk.«

A mennyiben tisztán *hitelvi* kormányzatról van szó, e tekintetben a pápa souverain befolyása ellen semmi kifogásunk. A pápa primátusának és legfőbb jurisdicciójának hitelvét a vatikáni konzilium óta nem lehet tagadni, melyről egy későbbi fejezetben részletesen szólok. A dogma a lelkiismeret belső világára tartozik. Sőt azt is elismerem, hogy oly államokban, mint épen az Egyesült-Államok és Anglia, ahol a katholicizmus az állammal egyáltalán nincs összeforva, hanem minden kiváltságot nélkülöző felekezetet képez, még a külső adminisztráció is a római szentszék, mint legfőbb fórum elé tartozhatik. Valóban p. o. az érseki és püspöki megyék kikerekítését ott a szentszék eszközi.

De a katholicus egyháznak Magyarországon az állammal és a közjoggal összekapcsolt helyzete van. A kath. egyház külső adminisztrációjának souverain legfőbb fórumává tenni a római szentszék, legkomolyabb sérelme a magyar apostoli királyi jogoknak és a nemzet souverainitásának. Ez a felfogás minden alap nélkül dogmát konstruál az állameszmével, nem létező hitelt állít a magyar közjoggal szembe.

A kath. egyháznak soha sem volt dogmája a pápa legfőbb fenhatósága: a *külső*, tehát a nem hitelvi adminisztráció felett. Akkor sem, midőn a XI-dik században a pápaság a souverainek souverainjévé, a királyok királyává akart lenni.

Sőt akkor osztogatta leginkább a királyoknak azon jogot, hogy az egyházi adminisztrációt kezükbe vehetik. Ekkor keletkezett Sylveszter pápa azon bullája, melyben így írt Szent Istvának: »Országod jelen és jövőendő egyházait helyettünk és utódaink Jielyett intézhessétek és rendelhessétek.«

Nem vitatkozom, mert nem is lényeges, azon kérdés fölött, valódi-e ezen bulla, vagy hamisított. Igaz-e, hogy azt a jó Verancsics esztergomi érsek 1550-ben a trawi egyház levéltárában fedezte fel s igazuk van-e Kollárnak, Szalaynak s másoknak, kik

azt igazinak, vagy pedig Schwarz Gottfriednak, aki azt költöttnek mondja.

Nagyon természetes, hogy első királyunk az állítólagos bulla nélkül is rendelkezhetett az egyház külső adminisztrációja felett; sőt tényleg már e bulla előtt térítette keresztény hitre a magyar nemzetet.

S azután tény, hogy a koronának ezen egyházigazgatási joga mindenütt másutt elveszett s egyedül Magyarország tudta azt megtartani és közjogába élő szerv gyanánt beolvasztani. Így történt ez szinte minden intézménnyel, melyet a külföldről vettünk. Nálunk maradt meg legtovább a nádorispánság, valamint — a vármegye. Az apostoli kir. jog érvényére nézve (tartalmáról majd részletesen szólok) egészen közönyös, vajjon azt Szent István a híres bulla által nyerte-e meg? A tény az, hogy birta, gyakorolta s utána gyakorolták királyaink egész a legújabb korig. Ha a pápák meg akarták tagadni annak gyakorlati érvényesítését, azon korbeli vagy későbbi királyaink újból hatályba helyezték azt; Magyarország souverainitásának mindig kétségtelen bizonyítékát képezte nemcsak Róma, hanem a Habsburgok ideje óta, még Ausztria irányában is. Az osztrák császárnak sohasem volt meg e joga, ép azért e jogukat csakis mint magyar királyok gyakorolhatták.

A most már több mint nyolczszáz éves gyakorlat elvitázhatlanná tette e jogot, melynek lényegét a nagy Pázmán kifejtette, de melyre vonatkozólag legújában a legnagyobb közjogi zűrzavart támasztják.

Az ultramontánok megoszlanak e jog tartalma tekintetében. Az említett felfogás képezi a legszélső árnyalatot még ezek közt is, állítva, hogy a pápának souverain jogai vannak az egyház, külső adminisztrációja felett Magyarországon.

Nagyvárad szellemes főpapja, aki pedig elment a monarchiának a theokráziáig való visszalökéséig, elismerte az apostoli kir. jogot, mint a pápa souverainitásának korlátját, csak azt tette

hozzá, s lehetetlen érvekkel bizonyítani igyekezett, hogy a magyar királynak oly szerzett joga ez, melyhez a nemzetnek és képviselőitének semmi köze. Szerinte a király a pápával egyetértve alkothat egyházmegyét, nevezhet ki püspököket, de a felelős kormány ebbe bele nem szólhat.

E felfogás sem áll meg, de legalább nem nélkülözi a komolyságot. Ellentétben van összes jogfejlődésünkkel, s közjogunk alapeszméjével, mely szerint a királynak nem lehetnek oly jogai, melyeket a nemzet befolyása nélkül gyakorol.

Ez alapeszme, nemzetünk büszkesége, a magyar közjognak a világon egyedül álló specziálitása átvonul egész Corpus Jurisunkon, s azon tételben gyökerezik, hogy miután (a Verbőczy- és Deák-féle felfogás szerint) a szent koronát a király és nemzet egysége képezi, az előbbi nem szerezhetett állami érvényű jogokat a saját, hanem csakis a nemzet számára.

Az apostoli jogot sem szerezhette meg Szent István a saját, hanem csakis Magyarország számára.

De a Schlauch-féle felfogás felett legalább vitába lehet ereszkedni. Annyi hamis közjogi elméletet gyártottak közjogászok és politikusok ebben a században, hogy a Schlauch álláspontja mellett még érvek is hozhatók fel. Az 1848: III. t.-cz. megczáfolja ugyan a nagytehetségű főpapot, mert ez világosan a miniszteri felelősség oltalma alá helyezi az apostoli kir. jogok gyakorlását, de ugyanazon törvénczikk a keletkezett tévedések hatása alatt elvben megengedi az úgynevezett fentartott jogok létezését.

Közjogi tantételeink tehát alapos revideálásra szorulnak.

De ismétlem, ez' alapon még lehet vitatkozni. A fentartott jogok tana csak a nemzetet sérti, csak a nemzet jogait rövidíti. Magyarország souverainitását azonban nem támadja meg.

Bármely abszolút állam lehet souverain, habár csakis a koronának vannak jogai s a nemzet el van nyomva.

Az ismételve említett tan azonban a magyar állami és nemzeti souverainitást támadja meg.

Ha a római szentszék az egyház külső közigazgatásában a dogmákon túl is souverain, akkor Magyarország államiságán csorba van. Ha többé nincs joga a magyar királynak egyházmegyéket alkotni, a régieket megszüntetni, átalakítani, püspököket s érsekeket kinevezni s ha a szentszék, kivéve a peres eljárás útján bebizonyítandó kánoni akadályokat, megtagadhatja a király elhatározásához való hozzájárulását: akkor az apostoli jog nálunk is elveszett. Akkor mi sem tehetünk egyebet, mint amit e jog révén elvesztettünk, visszaszerezünk az állami souverainitás vámján, úgy mint a nyugati államok.

De nem veszett el. Az apostoli királyi jog élő jog, közjogunk sarkalatos tétele. A nemzettel, illetőleg annak képviselőivel való megosztott lényege pedig világosan következik közjogunk alapelveiből.

A magyar kath. egyház is mindig büszke volt különállására, annál büszkébb lehet ma, midőn e különállás mindenütt megszűnt, s melyet a szabad államban szabad egyház gyanánt élő kath. felekezet bármily virágzása sem pótolhat.

Az egyháznak e különállását, mely tehát az egyház külső kormányzásában kizárja a római szentszék souverainitását, ép a kath. fő- és alapság védte meg mindig, tollal kezében, szóval ajkain.

Nem kétkedünk, hogy ez meg fog történni most is.

Amíg a kath. egyháznak Magyarországon oly hazafias klérusa van, mint jelenleg, addig nemcsak mi, laikusok fogjuk védelmezni Magyarország souverainitását Rómával szemben. A védelmet, mint a múltban, maguk a főpapok fogják vezetni.

A gallikanismus példájára létesített magyar egyház, különösen a vatikáni concilium óta, mély legmesszebb vitte a katholicizmus czenralizációját, nem lehetséges, de nem is szükséges.

A magyar kath. egyháznak ott van régi történelmi alapja;

ez alapra kell visszatérni. Külső adminisztrációját, az apostoli kir. jogok tartalmának visszaállítása által, lehetőleg függetlenné kell tennünk Rómától.

Ez az, amire jelen munkám által törekszem én. És ez az, amiben a kath. egyház világi és egyházi elemei egyetérthetnek.

A kath. egyház ugyanis még mindig szoros összeköttetésben van Magyarországon az állammal, a mikor tehát az egyház külső adminisztrációjának lehető függetlenítésére törekszünk, egyszersmind védjük a magyar államiságot, a magyar nemzeti souverainitást.

Es ne mondja senki, hogy az egyháznak és az államnak szövetsége a külső adminisztrációban nem lehetséges.

Az egyház és állam belső kapcsának fentartása nemcsak nincs ellentétben a kath. felfogással, hanem egyenesen következik abból. Az egyház érdeke nem az, hogy az államtól különváljék, hanem hogy azzal szoros összeköttetésben maradjon.

Quapropter — mondja a Sch. const. de Ecclesia XIII. fejezet (Collectio Lacensis 573. 1.) — nemo dicere praesumat, non posse auctoritatem et iura Ecclesiae cutn saecularis potestati iuribus et auctoritate consistere; atque ideo ad optimam societatis publicae rationem necessarium esse civilis reipublicae ab Ecclesia separationem, ita ut imperio negetur jus et officium coercend sancitis poenis violatores catholicae religionis, nisi quatenus pax publica postulet: vei omnino ita, ut humana societas constituatur et gubernetur nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vei saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine!

Ezen egyházi felfogás határozottan tiltakozik ama különösen legújabbban előtérbe nyomuló törekvés ellen, hogy az egyházat és államot szét kell választani.

Sőt sokan azt is állítják, hogy az egyház és állam szétválása tényleg már megtörtént Magyarországon.

Ezt állította az 1848. ápril 9-iki püspöki konferenzia

s habár nem ily határozottan, de lényegileg mégis ezt mondják, állítják és bizonyítják ma is azon püspöki konferenciákon, melyeket a kongrua és az autonómia kérdésében tartanak.

Ezzel akarják megindokolni a kath. autonómia szükségességét s a közalapítványoknak, tehát egyszersmind az összes kath. középiskoláknak, sőt magának a budapesti egyetemnek az állami kezelésbe való átadását.

És midőn bizonyítanak, hivatkoznak az 1848: XX. és III., valamint az 1868: LIII. törvény cikkekre.

Az első kimondta a bevett vallások egyenjogúságát, a második a miniszteri felelősség alá helyezte a legfőbb kegyúri jogok gyakorlását. A harmadik gyakorlatilag megvalósította és szabályozta a bevett vallások egyenjogúságát és viszonyosságát.

De lássuk, igazak-e azon következtetések, melyeket az idézett törvénycikkekből levonnak, s hogy láthassuk, egyszersmind meg kell csinálnunk azon mérleget, mely a kath. egyház tényleges veszteségei és megmaradt jogai közt van.

1. A kath. egyház felvesztette azon előjogait, melyekkel az ország közigazgatásában bírt.

1848. előtt ugyanis a helytartótanács kebelében »egyház bizottság« létezett, melynek volt egy főpapi előadója s elnöke maga a primás vala. Az udvari kancelláriában benn ült egy püspöki tanácsos. Az egyházi ügyek ekkép a főpapságnak közvetlen befolyása mellett nyertek elintézését.

Most van a vallás- és közoktatási minisztériumban egy egyházi előadó, a ki azonban még nem püspök, hanem, rendesen püspökké lesz.

Fontos egyházi ügyekben a vallási és közoktatási miniszter rendszerint meghallgatja ugyan a primást, sőt a püspöki kar véleményét, melyeket előzetesen kikér, de saját felelősségére intézkedik s intézi felterjesztéseit a legfőbb kegyúrhoz.

2. A törvénykezésből a kath. egyház egészen kiesett, mert

a királyi táblának és a régi hétszemélyes táblának, most kúriának, megszűnt rendi jellege.

3. A katolikus egyház az 1848-iki átalakulás következtében megszűnt államegyháznak lenni.

A magyar állam levetkőzte kizárólagos kath. jellegét, mert egyenjogúakká tette a bevett vallásokat.

Sőt a kath. főpapság közjogi helyzete is módosulást szenvedett, a mennyiben újabban a protestáns felekezetek is képviselve vannak a főrendiházban.

Valóban úgy látszik tehát, hogy lényeges módosulás állott be a kath. egyház és az állam viszonyában. De az a kérdés, vajjon ez a módosulás olyan-e, mely tényleg megszüntette azonos kapcsolatot, melyek 1848 előtt a kath. egyház és a magyar állam közt fennálltak s hogy az egyház és az állam szétválasztottak gyanánt tekinthetők-e?

Igaz, hogy az egyházügyek intézésére 1848 előtt a magas klérusnak közvetlenebb, de nem volt! kizárólagos befolyása. Az udvari kancelláriánál a püspöki előadó csak véleményező és különvéleményező jogkörrel bírt. A helytartótanács egyházi tanácsa is inkább consultativ, mint végrehajtó testület volt.

Es az egyházi ügyek intézésére, különösen pedig a sokat vitatott kath. alapokra befolyással bírt az országgyűlés is. Elismerte ezt maga a kath. főpapság az 1793-diki püspöki konferencián, kijelentve, hogy az alapok rendezése az országgyűlésre tartozik. Elismerte ugyanezt ismételtelen 1848 előtt, a jelen század első tizedeiben.

A felelős kormánynak csak azért nem volt befolyása az egyházi ügyekre (értve e szavak alatt mindig az egyház külső adminisztrációját), mert nem létezett felelős minisztérium.

A bevett vallások egyenjogúsága nem szüntette meg a kath. egyház kiváló közjogi állását, csak a privilégiumot enyész-tette el. *Ép úgy, mint a honpolgárok egyenjogúvá tétele nem*

szüntette meg a nemességet, hanem ennek csak előjogait osztotta meg a haza egyéb fiaival.

A kath. egyház helyzete ép oly módosítást szenvedett, mint a többi rendé, de jogokat nem vesztett, csak megosztott. Sőt valamint a főrendek, úgy a főpapok is megtartották privilégiumaik igen lényeges alkatrészeit. Azon előjogukat, hogy régi törvényeink alapján a főrendiházban ülnek, ép oly kevésbé szüntette meg a protestáns felekezetnek ott való képvisellete, mint a világi főrendekét nem szüntették meg a kinevezett tagok. A kath. főpapok ép úgy, mint a világi főurak, a kik születésüknél fogva ülnek a főrendiházban, képezik az országnak, hogy úgy mondjam, régi nemességét s nagyobb számmal gyakorolják régi jogaikat mint az új, szinte elenyészően csekély számú új elemek.

Ezeken kívül nem szűnt meg a hercegprímásnak s a veszprémi püspöknek kiváltságos szerepe a koronázásnál, a mely ezt a kath. szertartás jellegével veszi körül s egyszersmind kath. koloritot ad magának az államnak. Nem szűnt meg a magyar közbjognak azon kötelező szabálya, hogy a királynak katolikusnak kell lennie.

Ide járul azon első rangú fontosságú tény, hogy a legnagyobb részt királyi donációkból származó nagy vagyon vitátlanul a kath. egyház kezén maradt s ennek élvezetében a kath. főpapságot senki se akarja háborgatni. Ide járul továbbá, hogy a kath. közép- és főiskolák, melyek 1848 előtt, míg a kath. államegyház tényleg fennállt, valóságos állami intézetek voltak, 1848 és 1867 után is megtartották kath. felekezeti jellegüket ép úgy, mint állami eredetük lényegét.

Világos mindezekből, hogy a kath. egyház és a magyar állam közt közel kilenczszáz éven át szövődött benső viszony szálai nem szakadoztak szét; sőt hogy ezen szálak némelyike ép oly erős, mint bármikor volt ennek előtte.

A kath. egyház tényleges veszteségei aránylag igen csekélyek, mert az nem mehet veszteség-számba, hogy egyes privi-

légiумаiban a többi felekezetek is részesültek, de maga a jog nem veszett el.

És valamint az államnak nincs érdekében azon benső kapcsok széttörése, melyek még mindig hozzá fűzik az egyházhoz, ép úgy ennek sincs érdekében a teljes különválás. Mind a kettőnek érdeke inkább az, hogy a régi alapon kifejlődött új viszonyba beletörődjék, a mi kölcsönös kímélet mellett nagyon is lehetséges.

V. FEJEZET.

A legfőbb kegyúri jog.

Pázmán óta nem volt korszak, melyben a magyar király legfőbb kegyúri vagy apostoli jogai felett annyi vita folyt volna, mint jelenleg. És ez nagyon természetes, mert az egyház és állam közt még egyetlen korszakban sem volt annyi függő kérdés, mint nálunk évek óta. De különösen azért, mert közjogunk sarkalatos tételét annyiszor és oly hevesen még nem támadták meg, s maga a jog századok óta nem merült oly homályba, mint ez idő szerint.

A publicisztikára tehát nagy feladat, súlyos kötelesség hárul.

Annak kimutatása, vajjon:

1. a magyar király apostoli joga létezett-e?
2. e jog tényleg fennáll-e? és
3. ha fennáll, melyek gyakorlásának feltételei?

A napi sajtó s vele a közönség régóta elszokott az ily mélyreható kérdések fejtegetésétől. De mikor a magyar államnak, nemzetünknek legéletbevágóbb jogairól, közjogunk egyik leg-sarkalatosabb tételéről van szó, akkor le kell tenni mindkettőnek a kényelemről. Komoly dolgokról komolyan kell elmélkedniök.

Mielőtt az apóst. kir. jogról részletesen szólnék, előbb annak csak is állam-souverainitási oldalát akarom az előbbi fejezettel kapcsolatban megvilágítani.

A kath. egyház világszervezete hozta létre az államok és monarkák azon törekvését, hogy népük és Róma közt bizonyos korlátokat állítsanak fel.

De a középkorban a modern államnak a római jogra és felfogásra visszavihető fogalma még nem létezett. Az állami souverainitás is bizonytalan, homályos volt.

A katholicizmus azonban nem lévén alkalmas nemzeti egyházak alkotására, mint később annyira alkalmas lett a protestantizmus, de legkivált a keleti orthodoxizmus, a középkor királyai arra törekedtek, hogy legalább az egyházak külső adminisztrációját kezükbe kerítsék.

A pápaság úgy is óriási feladat megoldásán fáradozott: a souverainek souverainjévé, a királyok királyává akart lenni. — A római impérium alapeszméjét az egyház akarta megvalósítani, hogy a földön csak egy monarkia van, s ez az egyház. Egy monarka s ez a pápa. A többi birodalmak csak provinciái a nagy világ-egységet képező birodalomnak. A királyok és fejedelmek vasallusai a pápáknak.

E nagy eszméért folyt küzdelem változatos fejleményeivel nem foglalkozom; de konstátálom, hogy azzal szemben a XI-dik századtól kezdve mindinkább megerősödött az államoknak és nemzeteknek függetlenségi érzelme. És a pápaság, mely minden a történelemben felmerült intézmény közt, látszólagos merevsége dacára a legsimulékonyabb volt, szupremáciai törekvését meg tudta egyeztetni e függetlenségi érzélemmel.

Mert meg nem gátolhatta, hogy a monarkák kezükbe vegyék az egyház külső adminisztrációját, oda ajándékozta e célra a jogokat. A királyi hatalomra átruházott, de tőle származó jog gyanánt akarta gyakoroltatni az egyházak külső igazgatását. Sőt ily átruházott hatalom gyanánt tekintette a királyi hatalmat is.

Ákár hamisított, akár valódi a Sylvester pápa bullája, melyet szent Istvánhoz intézett, akár célzatos koholmány az, hogy általa bebizonyodjék a pápaság szupremáciája Magyarország felett, akár tényleg a Sylvester és István közti jogviszony szabályozója akart lenni, — az egészen bizonyos, hogy e bulla hű tükre a XI-ik század viszonyainak. Még az esetben is, habár később költötte valaki, mint tényleg Levakovics megpróbált Magyarország állami függetlenségének hátrányára. Sylvester nevében hamis bullát gyártani.

A szent Istvánhoz állítólag intézett bulla különösen két fontos államjogi momentumot tartalmaz. Az egyik az, hogy e szerint István a szentszéktől kérte volna a királyi koronát és nevet. A másik, hogy István állítólag felajánlotta a szentszéknek Magyarországot.

A királyi hatalmat Sylvester szent Péter és Pál apostolok nevében (koronával és címmel együtt) *megadta*, Magyarországot pedig *visszaadta* Istvánnak, de kikötötte, hogy István törvényes utódait is a pápa erősítse meg. Viszont azonban az apostoli joggal ruházta fel Istvánt és utódait, ekkép szólva: »Mi is még különös szabadítékkal akarván jelességedet és, érdemeid tekintetéből, örökösiedet és törvényes utódaidat, akik, mint mondatott, megválasztatnak és az apostoli szék által helybenhagyatnak, most és jövődre mindvégig feldíszíteni: apostoli hatalmunknál fogva szintén megengedjük, akarjuk, kérjük, hogy miután te és ők a koronával, amelyet küldünk, annak rendé, a követeidnek átadott minta szerint megkoronáztattál vagy megkoronáztattak, a keresztet, az apostolság címerét, magad előtt vitethesd, s ők is vitethessék; és miképen téged s őket az isteni kegyelem oktatni fogta országod jelen s jövőendő egyházait, helyettünk és utódaink helyett, intézhessétek és rendelhessétek.«

Feltéve, hogy a bulla valódi s nem hamisított, a tizennegyedik század felfogását és stílusát tekintve, az előadottak nem azt jelentik, hogy Szent István tényleg felajánlotta a pápának Magyarországot és tényleg kérte a királyi koronát. A bulla előadása egyszerűen az akkori felfogást, s diplomáciai forrásokat tükrözi vissza.

Hiszen Szent István legjobban tudhatta, hogy Magyarország felett nem rendelkezik. Még Kupa s a többi pogány és neipogány lázadók leveretése s a királyi hatalom megszilárdulása után sem rendelkezett, annál kevésbbé vélhette, hogy rendelkezik akkor, midőn Asztrikot követségben apápához küldte.

A magyar monarchia István hittérítése és győzelme után erő-

sebb központosítást kapott, mint minővel a vezérek korában bírt. De arra nézve, mint már kimutattam, semmi jel sem forog fenn, hogy István a magyar birodalmat patrimoniuma gyanánt tekintette volna. A törzs-fönöki rendszer csakis átalakult, de meg nem szűnt. A királyi tanács, mely a vérszerződésben körülírt alkotmányra következett, lényegében meg nem változott. A király még a közügyekben sem határozhatott a nemzetet képviselő tanács nélkül, annál kevésbé ajánlhatta fel jogérvényesen az országot a római szentszéknek. Hiszen még arról sem lehetett bizonyos, hogy halála után csakugyan megválasztják utódjául fiát, Imrét. Mert Magyarország kezdetben választó-fejedelemség, később választókirályság volt. a souverainitás letéteményese tehát a nemzet^ala.

István után csakhamar kitűnt ez s különösen Mária, Albert, Róbert Károly stb. korában. Pedig akkor még meg sem kapta első és örök érvényű formulázását a magyar közjog Verböczy által, aki a jogok forrásává és letéteményesévé a koronával egyesült nemességet, vagyis az akkori nemzetet tette. Csak a gyakorlatban volt meg, nem pedig a római jog fénye által megvilágított tudományos doktrínában, hogy minden jog a nemzettől veszi eredetét s csak átruházás által jut az a királyság birtokába.

Az apostoli jog adományozásának formája is megfelel a XI-ik század felfogásának. A pápa saját jogait ruházta a magyar királyra, az egyházi adminisztráció tekintetében.

De feltéve, hogy — s ez valószínű, Szalay és mások bizolyításának daczára — a bulla nem valódi, az első magyar király és utódainak legfőbb fenhatósága a magyar egyház felett az esetben is kétségbe vonhatatlan.

A pápaság universalis fenhatósága és az egyes államok souverainitása abban találta kiegyenlítését, hogy a királyok és fejedelmek majd mindenütt (bár sehol oly mérvben, mint nálunk) — iápai átruházás mellett, vagy anélkül — de tényleg kezükben tartották az egyház külső adminisztrációját.

Az universalis pápaság és a részleges monarkiák souverai-

nítása között való kibékülés volt ez a középkorban. De a hatalom megosztása és birtoka akkor sem szorítkozott csak a pápára és az egyes uralkodókra. Különösen Magyarországon nem.

Nálunk a monarchia soha sem volt sem abszolút, sem theokratikus jellegű. Soha sem szűnt meg törvényesen alkotmányosnak lenni.

Nincs történelmünkben egyetlen időpont, midőn akár egyik akár másik állapot a legitimitásnak leggyengébb színezetében is fellépett volna. A magyar királyság fejlődése, megalapítójának, Istvánnak korában sem fordult akár egyik, akár másik irányban.

A királyság intézménye, mint az állami souverainitás képviselője, sem akkor, sem később nem vált külön a nemzettől. Erőszakos szétválasztások történtek, különösen a Habsburgok alatt, de jogi szétválasztás nem történt soha.

A királyságnak tehát nem lehettek sem szerzett, sem elbirtokolt jogai, melyek azt a nemzettől külön szakították és a jogoknak külön alanyává, vagy forrásává tették volna. Ez ama történeti és közjogi különlegesség, mely Magyarországot minden más államtól megkülönbözteti. Ez az óriási erő alkotmányunkban, melynek szabadságunkat köszönjük.

Ez képezte a gátat is, hogy a fentartott, tehát a királyságot a nemzettől elválasztó jogok nálunk nem kerülhettek legitím jog címén alkotmányunkba.

A főkérdéshez tulajdonkép csak most érkeztünk. Közjogunk magyarázatában nem vezet célzat; úgy fogadom azt el, amint nyolcz század fejleményei élénk állítják. Ep azért elfogadom az apostoli királyi jogoknak a pápák által történt átruházott jellegét is.

Nem vitatkozom azokkal, akik az apostoli kir. jogokat az állami souverainitásból származtatják, mert a két ellentétes nézet, jó részben, kiegyenlíthető. Egészen bizonyos, hogy a legfőbb felügyeleti jog az államfelség folyománya és kétségtelen, hogy az egyháznagyok kinevezése többé-kevésbé mindenütt az államfőtől

— királytól, császártól, köztársasági elnöktől — függ, kivéve az amerikai államokat, hol az egyház és állam teljesen külön vannak választva.

Ha az apostoli kir. jogok tartalmát kimerítené az egyházi javadalmak adományozása, akkor nagyon kevés szót kellene rá vesztegetnem. Akkor egyszerűen az állami souverainitás természetes folyománya volna. Hiszen ehhez nem kell semmi kivételes jog. Ily joggal bírtak, sőt bírnak minden korban más államok uralkodói is s nem pusztán szent István utódai. A »nagyon kereszténye francia királyok ép úgy bírtak e joggal, mint a »legkatholikusabb« spanyol uralkodók.

Az apostoli kir. jog tartalmát azonban a legfőbb felügyeleti jognak bármily tág értelmezése és az egyháznagyk kinevezése, valamint a javadalmak adományozása sem meríti ki.

Valódi lényegéhez, igaz. a kinevezés és az egyházi javadalmak adományozása is tartozik, de csak a következők összefoglalása által lesz az teljessé:

1. a püspöki, érseki és egyéb főpapi kinevezések, illetőleg javadalmak adományoz
2. egyházmegyék alapítása, régieknek megszüntetése, újaknak a régiekből történő kiszakítása; egyházi javadalmaknak más közhasznú célokra való fordítása; szerzetes rendek behozatala és megszüntetése stb.;

3. a főpapoknak egyik helyről a másikba való áthelyezése;

4. ugyanezeknek letétele.

Ami az első pontot illeti, ezt nyolcz századon át mindig akkép gyakorolták királyaink, hogy a pápának csak megerősítési joga volt. A magyar király által kinevezett püspök vagy érsek, pápai hozzászólás nélkül is, azonnal, birtokba vehette javadalmait, címét és külső díszét, megjelenhetett az országgyűlésen, kormányozhatta egyházmegyéjét pro foro externo.

A második pontra nézve a magyar királyok, Szent Istvántól kezdve gyakorolták az egyházmegyék alapításának jogát.

Első királyunk minden püspökségét maga alapította, határait, melyek később szintén a római szentszék előleges megkérdezése nélkül változtak, maga szabta meg.

Szent István után Mária Terézia volt a legnagyobb egyházmegye-alapítónk, mert nem kevesebb mint nyolcz római és görög-kath. püspökséget alapított.

A kihasítások is folytonos gyakorlatban voltak. I. Ferencz az egeri érsekségből a kassai és szatmári püspökségeket alapította. Az eperjesi görög-katholikus püspökség pedig a munkácsiból származott.

Mindez a magyar királyok apostoli jogának czímén történt, s pedig anélkül, hogy ezek iránt a római szentszékét előre meg kellett volna kérdezni. Ha megkérdezés történt is, ennek oka egyszerűen udvariasság, vallási buzgalom volt, de nem kötelesség. A pápa csak utólagosan járult az alapításokhoz és kikerekítésekhez.

Csak legújában kezdett divatba jönni, hogy a magyar király s a szentszék, mindegyik külön-külön, végzi a kikerekítést; de a határok, amelyek az új egyházmegyét körülveszik, természetesen pontosan összevágának. A római szentszék ekkép meg akarja mutatni, hogy nemcsak hozzájárulási joggal bír, hanem — bár mindig koordinálva — souverain jogai vannak az egyházmegyék kikerekítésénél.

Ez is jelzi már az apostoli királyi jogok hanyatlását.

És ezek nem valamely heretikus tanok, hanem elismerte azokat a kath. egyház egyik legnagyobb büszkesége, Pázmán is II. Ferdinánd idejében ugyanis ismét vita tárgyává lett, hogy a római szentszék, vagy a magyar apostoli király nevezi-e ki a főpapokat Magyarországon. Pázmán védte ekkor a magyar királyok apostoli jogát, s egyúttal Verböczyre támaszkodva fejtette ki e jog eredetét és tartalmának főbb alkatrészeit.

Verböczy H. K. I. R.. 11. czíme így szól:

Tudni kell azonban, hogy ámbár a pápa, vagy legfőbb

pap. mindkét hatósággal, úgymint világgal és lelkiel bír, mindazonáltal ez országban az ideiglen megüresedett egyházi javadalmak adományozására nézve semmi hatóságot sem gyakorol, a megerősítés hatalmán kívül. És ezt négy okból:

1. §. Először, az egyházak alapítását illetőleg, mivel Magyarország királyai, ez országban minden egyházak, püspökségek apátságok és prépostságok alapítói magok levén, ezen alapítás által minden pártfogói, kinevezési, választási és javadalom-adományozási hatalmat magok szereztek és magoknak tulajdonítottak. Mely okból ugyanis, védüri jogot tekintve, az egyházi javak adományozása ez országban mindenkor királyunkat illeti.

2. §. Másodsor, a kereszténység felvételét illetőleg, mivel a magyarok nem apostoli, vagy apostolok szónoklata mellett, kiknek fejedelmi tisztét és személyét e földön a pápa viseli, hanem saját királyuk, tudniillik sz. István király intézkedése által, kiről fentebb is emlékeztem, tértek a katholika hitre, ki legelőször ez országban alapított püspökségeket, apátságokat és prépostságokat és mindezen egyházak főpapságait és javadalmait, a pápa meg egyezéséből, maga osztogatta, kiknek akarta *(azonban alkalmas és jámborság erényével ékeskedőknek)*. Mint az egyház róla ünnepiesen éneklí: *Ez (tudniillik sz. István) Salamonként templomokat épít, azokat ajándékokkal gazdagítja, gyöngyökkel, koronákkal ékíti a kereszteteket s oltárokat.* Továbbá még mondatik: *ezek kormányzására főpapokká tudós, igaz, hű és jámbor férfiakat teszi, a hívek erősítésére. így a neki adott kincset Istennek kétszeresen visszaadván, az öröktől fogva néki készített királyi székbe lép.* íme világosan leíratik, hogy ő és nem valaki más tett az általa épített s ajándékokkal gazdagított egyházak kormányzására igaz és hű főpapokat, mint ez történetéből s az egyházak alapításáról s ajándékozásáról készített több oklevekből is világosan kitetszik. Ugyanazt több római és egyházi jog magyarázók is könyveikbe írva előadták.

3. §. Innen *királynak* és *apostolnak* méltán nevezetett;

mivel szónoklása, jótettek s példaadás által e földön az apostolok tisztét vitte véghez. És azért méltán is megérdemelte, hogy czímerül a pápa ajándékából *kettős keresztje legyen* szentsége jelül; hogy tudniillik királynak és apostolnak igazsággal mondatnék. Innen az időtől fogva a magyar nemzet kettős keresztet szokott czímerül tartani és viselni. Mert a négy folyót, úgymint az Istert vagy *Dunát, Tiszát, Szávát, Drávát* ábrázoló czímet, Pannoniától (*melyet most magyarok laknak és bírnak*) magának eltulajdonította.

4. §. Harmadszor, törvényes elvülést illetőleg; minthogy Magyarország királyai, szent István királyunk uralkodásának idejétől fogva, ki az Ur megtestesülésének ezeregyévében felkenett, s szerencsésen a magyar nemzet királyává koronáztatott, jelen időig több mint ötszáz éven át, az ily egyházi javadalmak adományozásának mindig valódi és békés gyakorlatában s birókában lévén, az egyházi, sőt az apostoli szentszéki jogok elvülési ideje is több ízben még túlhaladtatott.

5. §. Negyedszer, mivel az országnak e szabadsága a javadalmak adományozására nézve, hajdan Zsigmond császár s király annak idejében, ezen ország többféle szabadságával együtt, a konstanci közönséges és híres egyházi gyűlésen (*hol több egyházi személyeken és sok keresztény fejedelmeken kívül harminczkét bíbornok volt jelen*) eskü szentségével is megerősítettett, mint az ez iránti bullában nyilván tartalmazta tik.

6. §. Ezen egyházi gyűlés pedig (*hogy igen röviden említsem*) négy évig tartott s ezernégyszáz tizenegyedik évben kezdetett. Mely gyűlésen végre ezernégyszáz tizenhetedik évben Ottó pápa lón megválasztva, ki ötödik Mártonnak neveztetett. Azután pedig következő évben, úgymint ezernégyszáz tizennyolczban, ugyanazon gyűlés Márton pápának s említett Zsigmond császárnak parancsából szétoszlott. És ugyanazon gyűlésen huszonharmadik János (*jól lehet hívatlan*) a pápaságról lemondott. Gergely pedig önként letette és leköszönt. De Benedek ellenszegülvén s engedni nem

akarván, a gyűlés végzésével megrovatott és a pápaságtól megfosztatott. Ugyanazon gyűlésen Huss János és társai Prágai Jeromos eretnekek megégettek s hamuvá tétettek. De azon szakadás, melynek eltörlésére s gátlására azon egyházi gyűlés Szent Lélek sugallatából egybe hivatott s tartatott, harminczkilencz évig tartott. Mely is Zsigmond császár munkája által végre eltöröltetett, az Isten egyházának kívánt békéje és csendé szerencsésen visszaállítatott.«

Pázmán véleménye Verbőczy idézett előadásához csatlakozva, úgy amint Kollár kifejti, következő (latinul idézem, nehogy a fordításban valamely kifejezés elmosódjék).

»Primo: Praelatos Hungariae nec posse, nec debere usitatum loquendi modum immutare, sed loqui debere ut plures, nimirum: *quod Rex Ungariae det, donat et conferat beneficia*. . . . Secundo: rebus ita se habentibus, prout quatuor illis rationibus, in jure allegatis, refertur, nimirum quod Reges Ungariae in prima Ecclesiarum fundatione *in pactum deduxerint jus collationis*, quod S. Stephanus motu pontificis hoc jure usus sit, quod per annos sex centos in pacifica possessione fuerint, quod Martinus P. P. V. Bulla jurata hoc privilégium confirmavit: rebus ita se habentibus, omnino certum est, reges Ungariae *non tantum ut caeteros patrones habere jus praesentandi, sed etiam eligendi ac confirmandi, beneficia*. . . . *Salvo iterum minente jure pontificis in eligendo ad conversationem et in confirmando, si dignus sit, quem rex elegerit, vei in repellendo, si manifeste indignus probetur.*«

A harmadik és a negyedik pontban foglalt jogokról Pázmán nem nyilatkozik, mert feladata nem is volt nyilatkozni, miután csak a kinevezés iránt kérdezték. De e jogok természetes folyományát képezik a főjognak, a kinevezés jogának. Állandó gyakorlatot is képezett, s csak legújabbban helyezte át az apostoli király Bende Imre püspököt Nyitrára.

Az apostoli kir. jog korlátozására ismételen tett kísérletet

a szentszék, s ez idő szerint az az irány uralkodik a Vatikánban, hogy az apostoli királyi jogokat lehetőleg megszorítsa. Törvényeink szerint azonban e jognak soha semmi korlátja nem volt, mint csak az, amit felállítottak az 1471: XIII., 1514: LIX. és 1723: LV. t.-cikkek, hogy a király egynek több egyházi javadalmat ne adományozzon.

A negyedik pontban említett kardinális jog szinte egészen kiment a gyakorlatból. Pedig hogy a főpapok letétele szintén az apostoli kir. jogokhoz tartozik, kétségtelenné teszi III. István azon nyilatkozata, melyet Lukács érseknek tett, s mely szerint lemondott e jogról. De e lemondás természetesen sem őt, sem utódait nem kötelezte. Közvetlen utóda már visszaállította a legfőbb kegyúri jog egész tartalmát. Az apostoli kir. jog állami jog, a melyről a király, az ország meghallgatása nélkül, érvényesen nem mondhat le. István után tényleg királyaink egész sorozata gyakorolta úgy az apostoli jogokat, mint különösen a letétel jogát. Az apostoli királyi jogai újabban a főpapi kinevezéseknél sem érvényesülnek teljesen. Szerencsére azonban a régi gyakorlat akkor éled fel, mikor királyainknak tetszeni fog. És az apostoli királyi jog, mint majd részletesen kifejtem, egészen közjogi jelleggel bír, habár a pápáktól származik.

Igaza van tehát Verbőczynek, hogy az apostoli kir. jog Szent István apostolkodásából, a magyar kath. egyház alapításából, a folytonos gyakorlatból és zsinati (konstánczi) megerősítésből származott. Az államfelség tanából azonban ily terjedelmű jog nem támadhatott.

VI. FEJEZET.

A pápa megerősítési joga.

— A jus confirmandi. —

A legfőbb kegyúri jog lényege nemcsak a magyar király azon jogában rejlik, hogy kinevezheti a főpapokat, hanem egyzersmind azon kérdéstől is függ: *mily jogi hatálya van a pápa megerősítésének?*

A pápák a megerősítési jogot nálunk századokon át gyakorolták. Teljesen igaza van Pázmánnak, midőn fentebb idézett szavaiban állította, hogy a pápa megerősíti, mikép akit a király kinevezett, méltó a főpapi tisztségre. S abban is igaza van, hogy visszautasíthatta azon főpapokat, akik nyilván (manifeste) méltatlanoknak bizonyultak.

Mielőtt e kérdést tovább fejtegetném, átadom a szót t. barátom, *Tódor J.* kanonok és képviselő urnák, kit szakavatott véleményének elmondására kértem föl s ő szíves volt véleményét velem közölni.

Ez következő:

»1. Minden egyházi javadalom betöltése, mely nem egyéb mint valamely jogilag és tényleg megüresedett javadalomnak kánonszerű elnyerése, három lényeges alkotórészből áll. Ezek:

a) Az alkalmas személy *kijelölése* (designatio personae), mely választás (electio), kíváncalom (postulatio), kinevezés (nominatio) és bemutatás (praesentatio) által történhetik.

b) Az egyházi hivatalnak *átruházása* (institutio canonica) az illetékes egyházi hatóság részéről.

c) A javadalmasnak az elnyert javadalomba való *bevezetése, beigtatása* (introductio in possessionem beneficij).

2. A javadalmas a kijelölés által a javadalomhoz személyes jogot nyer (*jus ad rem*); az egyházhatósági átruházás (institutio) által dologbeli jog biztosítatik számára (*jus in re*); a bevezetés, beigtatás által pedig a javadalom *tényleges birtoklásába* jut.

3. Minden egyházi javadalom betöltésére, tekintve anuak mindhárom alkotó részét, *egyedül az arra illetékes egyházi hatóság van jogosítva*, mivel az egyházi javadalom fogalma nemcsak az egyházi vagyon élvezetét, de első sorban az azzal kapcsolatos egyházi hivatalt is, melynek az egyházi vagyon élvezete csak járuléka, felöleli; az egyházi hivatal pedig, mint lelki ügyekben gyakorlandó hatalom, mástól nem nyerhető, mint az egyházi illetékes hatóságtól. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy az egyház azok közül egyik vagy másik cselekmény végrehajtását világi közegekre ne bízassa, mivel ezen cselekmények közül vannak olyanok is, melyeknek jogi következménye egyenesen nem lelki, hanem anyagi ügyekre vonatkozik. Így például a javadalmas személyének *kijelölését*, ezen kijelölésnek jogát, bármely alakjában, ha megvannak a kellő jogi föltételek, melyek mellett az egyházi javadalmakra nézve úgynevezett kegyúri jogot lehet szerezni («patronum faciunt dos, aedificatio, fundus»), az egyház egyes községeknek, testületeknek, személyeknek vagy fejedelmeknek is átengedi. — A mi a javadalmasnak a javadalomba való beiktatását illeti, ez két részből, u. m. az *egyházi hivatalba* és az ezzel kapcsolatos *egyházi vagyon haszonélvezetébe* való bevezetésből áll. Az első cselekmény az egyházi hatóság kizárólagos joga; az utóbb azonban világiakra is átruházható; példa rá az ismert investitura-harcz története. — Egy van a jelzett három cselekvény közül, mely természeténél fogva az egyházi hatóságnak annyira kizárólagos joga, hogy azt semminemű világi közegre át nem ruházhatja, s ez: *az egyházi hivatalnak a kijelölt javadalmasra való átruházása (institutio canonica)*.

4. Az egyházi hivatalnak a kijelölt javadalmasra való átruházása (*institutio canonica*) nem egyéb, mint az egyházi hivatal érvényes viselésére szükséges *joghatóságnak* (*jurisdictio in spiritualibus*) az illetékes egyházi hatóság részéről történt megadása. Ez a püspöki javadalmakra nézve *mege erősítésnek* (*confirmatio*), a többiekre nézve *jóváhagyásnak* (*approbatio*) nevezetik. Jogi eredménye mindkettőnek ugyanaz.

5. A püspök megerősítése hajdan a tartományi zsinatokon történt; később az érseket illette; a trienti zsinat óta a püspököket a pápa erősíti meg (Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de reform.), hacsak különös kiváltság folytán ezen jog más egyházi méltóságra nem ruháztatik. Így az osztrák-magyar monarchiában ilyen különös kiváltság folytán a salzburgi érsek a serkai, gurki és lavanti püspököket; a lemergi gör. kath. érsek a przemysli püspököt erősíti meg. (Clem. VIII. 7. kal. mart. 1295; Pii VII. 8. kai. mart. 1807.)

6. Közönséges egyházi jog szerint a kijelölésnek bármely módja által kijelölt bármely egyházi javadalmas, tehát a püspök is, megerősítése előtt, a kijelölés által szerzett jogának különbeni elvesztése alatt, semminemű joghatóságot sem a lelkiekben, sem az anyagiakban (*neque in spiritualibus neque in temporalibus*) nem gyakorolhat.

7. Hazánkban a nagyobb egyházi javadalmakra, főképp pedig a püspökségre, csekély kivétellel, a kijelölés *egyenestől* által történik, mit az ország apostoli királya gyakorol.

8. A kinevezési jogot a nagyobb egyházi javadalmakra Magyarország apostoli királyai a római *szentszéktől nyert kiváltság* alapján bírják s gyakorolják is Sz. Istvántól kezdve napjainkig.

9. A királyi kinevezés által kijelölt püspökök a lelki hatalomban való *mege erősítést* a római pápától nyerik (*institutio canonica*).

10. Magyarországon a *pápai mege erősítés* jogi eredménye egyedül abban áll, hogy a pápailag mege erősített püspök a neki

kijelölt egyházmegyében, a *püspöki rend* (ordo) és a *lelki ügyekben való joghatóság* (jurisdictio in spiritualibus) jogait érvényesen és törvényesen gyakorolhatja, mert magyar közjog szerint, mely azonban nem tételes törvényen, hanem csak törvényes *jogszokáson* nyugszik, a királyilag kinevezett püspök, a mint a kinevezés közzétételét, tehát még a pápai megerősítés kinyerése előtt, püspöki czimet és rangot nyer, püspöki öltönyt visel, magát választott püspöknek nevezi, az országgyűlésre meghívatik, egyházi javadalmaikat adományozhat, egyházmegyéje külkormányzatát vezetheti s a püspöki javadalom' jövedelmét élvezi.

11. A királyi kinevezés és pápai megerősítésből folyó jogoknak ezen megoszoltsága folytán létrejehető mindenféle zavarnak, esetleges konfliktusnak kikerülése végett, a király rendesen *előbb a pápánál kérdést tesz, nincsen-e a kinevezendő ellen valami kifogása?*

12. A kinevezési jogot a magyar királyok 1848-ig szabadon gyakorolták, de az 1848: III. t.-cz. 7. §-a értelmében a kinevezéshez *az illető felelős magyar miniszter ellenjegyzése is megkívántatik.*«

Tisztelt képviselőtársam lehető tömören, de mégis kimerítően foglalta össze az institutio canonicára vonatkozó egyházi jogi felfogást. Teljesen szakavatott véleményéből azonban hiányzik azon kérdésnek még csak érintése is: *mikép történhetik, hogy a szentszék a püspöki jurisdictiot átruházza?*

Igaz, hogy e kérdésre úgy ő, mint az egyházi felfogás egyéb képviselői azt mondhatnák, hogy magától érthető, mikép a jurisdictiot a pápa adja, s hogy a joghatóságot a szentszék a helybenhagyás által ruházza a püspökre. Szívesen elismerem, hogy ez a felfogás általános felfogása az egyháznak. De az már nem oly köztudomású tény, hogy ez a felfogás csak is újabb keletű, s az, hogy e felfogás egyházi jogi rendszerré lett, szorosan összefügg a pápa központi hatalmának megnövekedésével.

Két rendszer legvégső kiszögellései találkoznak e kérdésnél. Egyik a papalismus, másik az episcopalismus rendszere.

Az első szerint a pápa volna minden jog forrása, mint abszolút caesarismus mellett a császár, a második szerint az egyházi hatalom forrása a püspökség, melyből a pápaság is származik, s e szerint a pápa nem más mint a központi kormányzat kezelésére felhatalmazott püspök.

Nem akarom rajzolni e két ellentétes rendszer küzdelmét, mely különösen a tridenti és vatikáni zsinatokon érte el tetőpontját, mert szorosan összefüggött az egyházi kormányzat centralizációjának kérdéseivel.

Tény, hogy az utóbbi, t. i. a vatikáni zsinaton a papalismus legszélsőbb iránya akart érvényesülni, sőt a pápa legfőbb kormányzásának és csalhatatlanságának proklamálása által érvénye, sült is. De még e zsinat sem ment annyira, hogy nyíltan kimondta volna, mikép a püspöki hatalom a pápától származik, s hogy a pápa, a megerősítés által, e hatalmat ruházza a javadalmasra.

Simor János hercegprímás a vatikáni conciliumon a keresztény kath. hitvallás schemájáról adott véleményében (Collectio Lacensis 83. 1.) igen helyesen mondta ugyan, hogy a hitelvek, midőn senki által nincsenek megtámadva, deklarációk és anathémák nélkül is hitelvek. (Quaevisque dogmata in pacifica possessione sünt, illó usque Ecclesia nihil definit; sufficit modus ordinarius credendi, profitandi, custodiendi, conservandi doctrinam catholicam.)

De hogy a pápa volna a püspöki hatalom forrása, és hogy ezt delegáció gyanánt ruházza át a püspökökre, soha sem volt ily békés hitelv.

Hiszen a tridenti zsinat előtt nem is a pápa erősítette meg a püspököket, s maga a tridenti zsinat sem mondta ki, hogy a püspöki hatalom (értve alatta a rendet és joghatóságot) a pápaság ősi jogforrásából származik.

A vatikáni concilium is mellőzte ezt a kérdést, vagy, hogy úgy mondjam, negatív okolta azt meg, miután a pápát az egyházi kormányzat fejévé tette, de nem a jogok forrásává.

A pápa primátusát tulajdonkép a florenczi zsinat mondta ki, s pedig a görög püspökök hozzájárulásával. De akkor a primátusnak formulája még csak ez volt: »Sanctam Apostolicam Sedem et Eomanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Eomanum Pontificem successorem esse B. Petri Principis Apostolorum et verum Christi Vicarium totiusque Ecclesiae caput. et omnium christianorum Patrem et Doctorem existere; et ipsi in B. Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a dominó nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse.«

A vatikáni zsinat erősebbé, centralizáltabbá és közvetlenebbé tette a primátust, rá ruházva a legfőbb és közvetlen joghatóságot is. Elment azon pontig, melyen túl a pápa caesarismusa mellett a püspöki hatalom megsemmisülne.

A 4-dik ülésen ugyanis minden szóval kettő ellen elfogadott a »Constitutio prima de Ecclesia Christi«, melynek első fejezete kimondja, hogy Szent Péter primátusa (primátus jurisdictionis) egyenesen [Krisztustól származott (collatum a domino Christo fuisse). E kijelentés kapcsán szól a kánon: »Siquis igitur dixerit, beatum Petrum Apostolum non esse a Christo dominó constitutum Apostolorum omnium principem et totius ecclesiae militantis visibile caput; vei eundem honoris tantum, nõn autem verae propriaeque jurisdictionis primatum ab eodem dominó nostro Jesu Christo directe et immediate accepisse: anathema sit.«

A második fejezet kimondja, hogy Szent Péternek a primátusban örök utódai vannak, s utódai a pápák. Ehhez képest szól a kánon: »Siquis ergo dixerit, non esse ex ipsius Christi domini institutione seu jure divino, ut beatus Petrus in primatu super universam Ecclesiam habeat perpetuos successores, aut Romanum Pontificem non esse beati Petri in eodem primatu successorem: anathema sit.«

A harmadik fejezet előadja, hogy a pápát nem csak a leg-

főbb felügyelet és igazgatás, hanem egyszersmind az egész egyházban a legfőbb »potestas jurisdictionis« illeti meg, s hogy e hatalom nem szorítkozik csak a hitelvekre, hanem egyszersmind az egyházi fegyelemre és az egyház kormányzására, végre hogy ez a hatalom közvetlenül kiterjed minden egyházra, ezek minden papjára és hívére. Hogy tehát e szerint a pápa az egyház közvetlen kormányzásában nem gátolható.

Ehhez képest mondja a kánon:

Siquis itaque dixerit Romanum Pontificem habere tantum modo officium inspectionis veí directionis, non autem plenam et supremam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam non solum in rebus, quae ad fidem et móres, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et régimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertineret, aut cum habere tantum potiores partes, non veró totam plenitudinem huius supremae potestatis; aut hanc eius potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes et singulas ecclesias, sive in omnes et singulos pastores et íideles: anathema sit.«

Bármennyire elmentek a vatikáni zsinat határozatai, melyek a pápai caesarismust a csatlakozhatlansági dogmáig kifejtették, a püspöki hatalom lényegét mégis érintetlenül hagyták.

Érintetlenül maradt azon elv, hogy a püspökök is közvetlenül Krisztustól kapták és utódaikra átszállították hatalmukat, hogy a római pápa, mint Szent Péter utóda, a püspöki hatalom mellé csak a primátust kapta, hogy az egyház kormányzatát vigye. De nem egyedül püspök, hanem az apostolok utódaival együtt, a püspökség tehát egy és egységes a kath. egyházban.

És az eredeti püspökség magában foglalta nemcsak a rendet, hanem a jurisdictioniót is. Világosan kifejtette a rendnek és jurisdictionának egységét s belső tartalmát a vatikáni conciliumban Suarez, kimondva, hogy a rend nem képez hatalmat az alárendeltek felett (»non est potestas superioris in subditos, sed est *facultas* quaedam morális ad cultum Dei religiosum ordinata,

vei per oblationem sacrificii. vel per administrationem aut dispensationem sacramentorum«). a jurisdictio pedig az egyházi hatalom a hívek felett.

A püspökök saját hatáskörükben bírnak mindkettővel, a pápa legfőbb jurisdictiója pedig kiterjed az egész egyházra.

Es a püspökök újabban, a pápa engedélyével, a tridenti zsinat előtt, e nélkül átruházták utódaikra a püspöki hatalom mindkét lényeges tartalmát.

A püspökség eredeti alakulásában sem leendett teljes a jurisdictio nélkül, pusztán csak mint rend, nem volna az teljes most sem. Az új püspök tehát, *a tridenti és vatikáni zsinat kánonai mellett kifejlett gyakorlat nélkül*, megerősítés hiányában is együtt és egyszerre nyerné mindkettőt a lelkiekbe való bevezetés által.

A mondottakkal kapcsolatban megemlítem, hogy a szent-szék elkárhoztatja azon állami felfogást, melyben a placetum gyökerezik, hogy t. i. a pápa csak az állami hatalom beleegyezése mellett közlekedhetik a püspökökkel és papokkal. (Ex hanc autem suprema, ordinaria et immediata tam in Ecclesiam universalem tum in omnes et singulos particulariuni Ecclesiarum pastores et fideles potestate jurisdictionis consequitur Romano pontifici necessarium jus esse, in huius sui muneris exercitio libere communicandi cum pastoribus et gregibus, totius Ecclesiae, ut iidem ab ipso in via salutis doceri ac regi possint. Quare damnamus ac reprobamus perniciosas illorum sententias, qui hanc supremi capitis cum pastoribus et gregibus communicationem impediendam dicunt, aut eandem reddunt seculari potestati obnoxiam, ita ut contendant, quae ab apostolica sede ad régimen Ecclesiae constituuntur, vim ac valorem non habere, nisi potestatis secularis placito confirmetur.)

Mindebből világosan következik: *1. hogy a pápának azon joga, mély szerint a püspököket megerősíti, nem képez sem hallgatólagos, sem nyíltan kifejezett oly hitelt, mintha a püspöki rend és jurisdictio a pápától származnék.*

2. *Hogy a megerősítés egyszerűen csak legfőbb kormányzati joghatóságot alkot.* A jurisdictionnak a pápától való származása, mint mondám, csak a szentszéki központi hatalom újabb túlhajtásának következménye.

Nemcsak a vatikáni zsinat előadott elvei bizonyítják ezt, hanem amire a canonica institutio szempontjából hivatkozni szotridenti zsinat XXIV. ülés. I-ső fejezete is.

Ez a fejezet egy szót sem szól arról, hogy a püspököknek a pápa adja a jurisdictiont, hanem csakis a következőket mondja:

a) inti azokat, akiknek joguk van egyháznagyok kinevezésére, hogy alkalmas egyéneket válasszanak (*Omnes vero et singulos, qui ad promotionem praeficiendorum quodcunque jus quacunquē ratione, a Sede Apostolica habent, aut alioquin operam suam provertant. nihil in iis pro praesenti temporum ratione innovando, hortatur et monet, ut inprimis meminerint nihil se ad Dei gloriam et populorum salutem utilius posse facere, quam si bonos pastores et Ecclesiae gubernandae idoneos promoveri studeant*);

b) az illetőknek tehát nem szabad kánoni hibában szenvedniök (*»Eoque alicuis peccatis communicantes moraliter peccare, nisi quod digniores et Ecclesiae magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vei humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, praefici diligenter curaverint, et quos ex legitimo matrimonio natos, et vita, aetate, doctrina, atque aliis omnibus quaHtatibus praevisos sciant.«*);

c) a szentszék ítéli meg, vájjon a kinevezett, vagy választott főpap nem szenved-e valamely kánoni hibában. (*»ut ipse summus pontifex plena totius negotii ac personarum notitia habita, pro gregis Dominici commodo de illis, si idonei per examen, seu inquisitionem sanctam reperti fuerint ...«*)

És e célból a tridenti zsinat kánoni eljárást állapított meg. Világos ezekből, hogy a tridenti zsinat — melyre nézve föl sem vetem a kérdést, vájjon ki nem hirdettetett s így érvényes-

Magyarországon — nem azt mondta ki, hogy a püspökséget a pápa adományozza, vagy magából, mint legfőbb forrásból delegálja, hanem csak a szentszék azon legfőbb jogát ismerte el, melynél fogva vizsgálhatja, vajjon a kinevezett püspök alkalmas-e vagy sem.

Ez tehát legfőbb felügyeleti jog, de nem delegáció vagy a jurisdiciónak átruházása. Legföljebb misszióról lehetne beszélni, hogy a pápa megbízta az illető püspököt, mikép a püspöki hatalmat valamely speciális egyházmegyében gyakorolja.

A kinevezett püspök, a mondottak szerint, miután ekkép a római szentszék konstataulta, hogy kánonjogi akadály nem forog fenn, s az illetőt erről értesítette, valamint fölszentelésére fölhatalmazást adott, a fölszentelés ténye, de nem szentszéki átruházás által nyerné nemcsak a püspöki rendet, hanem egyszersmind a jurisdictiót.

Ez ellen három ellenvetést lehet fölhozni.

Először, hogy például a presbiternél a rend és jurisdictio lényegesen különböznek egymástól. A püspök ordinációja megadja a rendet, de a jurisdictiót nem. Ezt külön kell adni, s a püspöki átruházásban gyökerezik.

Ez azonban csak látszólagos érv. A presbiterség és a püspökség közt rendi különbség létezik, s a presbiter a püspöktől kapja mind a rendet, mind a jurisdictiót. A püspökség és pápaság közt azonban rendi különbség nincs. Mint rend, közös egységet képeznek, a pápa is csak püspök.

A kontinuitás mindkettőnél egyenlően kimutatható. A pápa szent Péter, a püspökök az apostolok utódai, de mindnyájan egyenlő részesei a püspöki hatalomnak, csakhogy a pápa még primátussal bír.

A püspökségnek ez egysége és jogfolytonossága oly lényeges alkateleme a kath. hitvallásnak, hogy p. o. az infallibilitási dogma következtében elszakadt ó-katholikus püspökök a püspöki hatalmat, a római szentszék engedelmé nélkül is, tovább szállíthatták.

Ez mutatja legjobban, hogy nem a pápa a jogok forrása,

hanem az episcopatus, s hogy a pápának csakis egyházkormányzati, de nem egyszersmind rendi fenhatósága van a püspökök fölött.

Másodsor fölhozhatná valaki, hogy a pápa megfoszthatja a püspököket jurisdictiójuktól, s ezt nem tehetné, ha a jurisdictió nem tőle származnék.

Ezzel szemben két észrevétel kétségtelen czáfolatot képez.

1. A magyar apostoli király is leteheti a püspököt, pedig a jurisdictió pro foro interno nem tőle származott.

2. A pápa, legalább Magyarországon (másutt igén), nem veheti el a püspöktől a jurisdictiót máskép, mint csakis kánoni eljárás által. Ép úgy mint p. o. nem a király fosztja meg tisztétől á bírót, hanem saját feyvelmi hatósága.

A harmadik ellenvetés az lehetne, hogy vannak czimzetes püspökök, kik birják a rendet, de nem a joghatóságot. De ez ellenvetés is az én tételem mellett bizonyít. Mert p. o. a dalmáciai püspökök, a kiket a magyar király nevezett ki, valóságos püspökök voltak, azok ma is, s joghatóságot csak azért nem gyakoroltak, mert gátolva voltak, sőt — a mennyiben lehetett — gyakoroltak is.

Ugyanez áll a többi czimzetes püspökről: joghatósága is megvan, de tényleg nem gyakorolhatja azt. Ezért mondta Pázmán, hogy a magyar czimzetes püspökök nem pusztá czímmel bírnak.

Ezek után nem lehet kétséges:

3. Hogy a pápa legfőbb kánoni fölügyeleti jogát átruházhatja, mint tényleg sok esetben átruházta a tridenti zsinat óta; sőt még ma is van a föld kerekiségén számos püspök, kinek a pápa még létezéséről sem bír tudomással.

4. Hogy, ha a kath. egyház központi jogfejlődése a pápaság javára be nem következik, a püspök a jurisdictiót pro foro interno csak is fölszentelés által nyerné ugyan, de nem delegáció, hanem fölszentelés és bevezetés egyszerű ténye által.

De e központi irányzat kifejlődött már a vatikáni zsinat

előtt s pedig nemcsak a kánonokban, hanem az ezek mellett, sőt ezek *ellenére* támadt gyakorlatban.

A tridenti zsinaton, mint már fejtegettem, a pápának még nem jutott eszébe magának követelni a joghatóság átruházását, hanem ez a zsinat egyszerűen meg akarta szüntetni azon zúrzárvart, mely a főpapok institutio canonicájában létezett. A tartományi zsinatok és érsekek alkalmatlan, kiskorú vagy méltatlan egyéneket vezettek be egyházi méltóságokba. A zsinat tehát a pápára ruházta a legfőbb ellenőrzést.

A szentszék azonban ezen formális — majd azt lehetne mondani — egyházrendészeti jogát kiterjesztette egész a jurisdictio átruházásáig, sőt ahol tehette, még a kinevezés jogát is magának követelte. Ezt ismételten megkísérelték még Magyarországon is, de sikertelenül.

És hogy az ily hosszú, évszázadokon át tartó gyakorlat alapján jog keletkezik még a kánonok mellett, sőt *ellen* is, ez egészen bizonyos. Különösen a vatikáni zsinat óta, mely a legfőbb jurisdictiót nemcsak rá ruházta a pápára, hanem egyszersmind azt közvetlenné tette, *nem fér kétely ahhoz, hogy a püspökök az egyházi belső jurisdictiót a pápa megerősítése által kapják.*

A római szentszék azon bullában, melyet a király által kinevezett püspökökhöz intéz, megmondja ezt, s jogát, bár a kánonok nem intézkednek felőle, s bár e jog a püspöki hatalomnak alábszállítását jelenti, tőle elvitatni, a tények szakadatlan lánczolatával szemben, nem lehet.

Egész terjedelmében idézem itt azon bullát, melyet IX. Pius pápa egyik főpapunkhoz intézett az érsekké történt kinevezése alkalmából. E bulla azért érdekes, mert együtt tartalmazza a pápának a kinevezéssel és az áthelyezéssel kapcsolatos jogait. A két királyi joggal a szentszék itt is parifikálja saját jogait, ez azonban csak formság, mert a szentszék nyíltan elismeri, hogy a magyar királyok mind a két jogot apostoli

hatalmuknál fogva gyakorolják. A jurisdictio, illetőleg egyliázi kormányzás jogának átruházását a bulla világosan megemlíti.

»Pius episcopus servus servorum Dei, venerabili Fratri antistiti in archiepiscopum
electo, salutem et apostolicam benedictionem. Illo tempore Pontificis quem pastor ille coelestis et episcopus animarum potestatis plenitudine sibi tradita ecclesiis praetulit universis, sollicitudo requirit ut circa cuiuslibet ecclesiae statum sic vigilanter excogitet sicque prospiciat diligenter quod per eius providentiam circumspiciat nunc per simplicis provisionis officium quandoque verò per ministerium translationis accomode prout personarum. locorum et temporum qualitas exigit et ecclesiarum ipsarum utilitas persuadet. ecclesiis singulis pastor accedat. idoneus et rector providus deputetur, qui populorum suae curae creditum salubriter dirigat et informet, ecclesiam que sibi commissam non solum gubernet utiliter, ac etiam multimodis efferat incrementis. Cum vero metropolitana ecclesia *ad quam dum illa pro tempore vacat, nominatio personae idoneae romano pontifici pro tempore existenti facienda ad carissimum ad Christum filium nostrum Franciscum Josephum hoc nomine primum Austriae imperatorem ac Bohemiae et Hungariae regem apostolicam ex fundatione vel dotatione seu privilegio apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, spectare et pertinere dignoscitur, et cui b. postremus illius archiepiscopus praesidebat, per obitum dicti archiepi extra romanam curiam defuncti vacaverit et vacat ad praesens; cumque memoratus Franciscus Josephus imperator et rex ad vacantem metropolitanam ecclesiam Agriensem praedictam per suas litteras nominaverat te episcopum qui munere consecrationis suscepto ad sedem tibi creditam illico perrexisti ibique residisti, ordinationes habuisti, pontificalia exercuisti, sacramentum confirmationis administrasti, dioecesim rite visitasti omniaque pastoralia munia laudabiliter explevisti: Nos spem habentes, te qui ad effectum infrascriptae pro-*

visionis fidei catholicae professionem iuxta articulos jam pridem a Sede apostolica propositas expresse emisisti, dictae metropolitanæ ecclesiae illiusque gregi dominico esse posse valde utilem te licet absentem, a vinculo, quo ecclesiae teneris, de Venerabilium Fratrum Nostrorum Stae romanæ ecclesiae Cardinalium consilio et apostolicæ potestatis plenitudine absolventes, *te ad metropolitanam ecclesiam.....de simili consilio apostolica auctoritate transferimus illique in archiepiscopum præficimus et pastorem; curam régime et administrationem ipsius metrop. ecclesiae tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, liberamque tibi ad eandem metrop. ecclesiam transeundi licentiam tribuendo firma spe fiduciaque conceptis, quod dextera Domini tibi assistente propitia, Metrop. eccl..... per tuæ circumspectionis industriam et stúdiu fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur ac grata in [eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Quocirca Fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus quatenus ad prædictam Metropolitanam ecclesiam..... cum gratia nostræ benedictionis accedens, *curayn et administrationem hujusmodi sic exercere studeas sollicite*, fideliter et prudenter, quod exinde sperati fructus obveniant ac tuæ bonæ famæ odor ex tuis laudabilibus actis latius diffundatur ipsaque metrop. eccl gubernatori provido ac vigili administratori gaudeat se commissam, tuque præter æternæ retributionis præmii, nostram et Sedis apostolicæ benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Volumus autem quod tu antequam regimini et aminist. huius metropolitanæ eccl. in aliquo te immisceas in manibus cuiuscumque quem malueris catholici antistitis, gratiam et communionem Sedis apostolicæ habentis fidelitatis debitæ solitum præstes iuramentum, iuxta formám, quam sub bulla Nostra mittimus introclusam, ac formám huius módi nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo munitas cum tui et prædicti antistitis subscriptione per propriu nunciu quantocitius destines, cui antistiti per alias*

nostras litteras mandamus ut ipse nostro et smae eccl. nomine a te iuramentum iuxta formam eandem recipiat. Volumus etiam quod palatii archiepiscopalis reparationibus quatenus opus sit consuli atque in civitate montem pietatis erigi cures conscientiam tuam super his onerantes. Dátum.«

Praktikus szempontból most már az a kérdés: a római szentszékeknek ily értelmű joga, hogy t. i. nemcsak a kánonjogi akadályok fenn nem forgását konstatálja a helybenhagyás által, hanem egyszersmind a jurisdictiót adja, korlátozza-e egyszersmind a magyar apostoli kir. jogait? E kérdésre határozott nem-mel lehet és kell felelni.

Bármily korlátlan hatalmat adott a gyakorlat és különösen a vatikáni zsinat a pápának (habár, ismétlem, a püspökséggel szemben a jogok forrásává még ez a zsinat sem tette a szentszéket), a szerzett jogokat nem ronthatta le. Nem ronthatta le a magyar király apostoli jogait különösen azért, mert e jogokat a pápák szakadatlan sora elismerte, s a konstanci zsinat, mint kétoldalú szerződést megerősítette.

Bármily jogfejlődési irányt vett tehát az egyház *belső* szervezete, a *külső* kormányzatban változást nem idézhetett elő.

A magyar király apostoli jogával kapcsolatban ekkép a pápa megerősítési jogának a következő tartalma van:

a) *A király nemcsak praesentálja, hanem kinevezi a püspököket s általában a főpapokat. A római szentszéket e tekintetben még megkérdezni sem szükséges. A megkérdezés pusztán udvariassági tény. A kinevezett püspök azonnal beül javadalmába, összes közjogi előnyeibe; sőt jurisdictiót is gyakorol pro foro externo.*

b) *A lelkiekben való joghatóságot a kánoni bevezetés előtt nem gyakorolhatja, ez akkor következik be, ha a pápa a kinevezett püspököt megerősítette, illetőleg a lelkiekbe való bevezetésére az engedélyt megadta.]*

c) *A pápa beleegyezése nélkül nem lehet Magyarországon*

senki valóságos püspökké, mert egyedül, a pápának, mint az egyházi kormányzat fejének, van joga eldönteni, vajjon forog-e fenn kánonjogi akadály s a pápaságtól származik a *jurisdictio*.

d) A magyar apostoli király által kinevezett püspöktől a pápa a megerősítést nem tagadhatja meg, akár a kánoni akadályok hiányának konstatálását, akár a *jurisdictio* átruházását, akár, mint tényleg történik mindkettőt tartalmazza a *jus confirmandi*. Különböznél az egész apostoli kir. jognak nem lenne értelme, s az indokolatlan megtagadás jogának esetén végre is a szentszék nevezné ki a magyar főpapokat, nem pedig a király. Ha a szentszék megtagadja a helybenhagyást, kánoni eljárás által kell bizonyítania, hogy az illető alkalmatlan a püspöki méltóságra.

Így történt ez századokon át. A fölmerült nevezetesebb esetekből kitűnik, hogy a pápa megerősítési jogát a magyar királyok soha sem tagadták; de viszont a pápának nem volt joga megtagadni a megerősítést, ha a magyar apostoli király méltó egyént nevezett ki püspökké. A méltatlanság eseteit a római szentszéknek kellett bizonyítania.

E szerint tehát Magyarországon a püspököket, érsekeket, stb. a magyar apostoli király nevezi ki teljes joghatálylyal, mert a lelkiekben való: joghatóságnak *szükségkép ki kell egészítenie* a kinevezett püspök *jurisdictio*ját *pro foro externo*, miket a koronától kap.

Ezekhez képest nincs tehát szükség arra, hogy a kormány vagy a korona előzetesen a szentszékhez forduljon, vagy hogy kérje a megerősítést, bár ez utóbbi az udvariassági formák miatt rendszeren történni szokott. Elég egyszerűen notifikálni Rómában, hogy valakit a király püspökké nevezett ki. A megerősítésnek *okvetlenül be kell következnie*.

A kölcsönös udvariasság formáira azonban szükség van, s pedig nem csak azért, mert a formák elmulaszthatlanok még a magán-érintkezésben is, s így annál inkább megkövetelhetők a

nemzetközi viszonyokban, hanem főleg azért, mert a jogoknak ezen. sajtáságos dualismusa, mely a szentszék és a magyar korona közt fennforog, a pápát és a királyt különösen arra utalják, hogy jogaik gyakorlása összeütközésbe ne kerüljön.

Mert a magyar apostoli király kinevezhet és letehet ugyan püspököket a pápa nélkül is, e letételnek azonban csak azon előnyökre és kiváltságokra van jogi hatálya, melyeket a püspök a koronától nyer. Egyházmegyét is alkothat Szent István koronájának viselője a pápa előleges megkérdése nélkül. De mert a szentszék hozzájárulása szükséges, e körülmény szükségkép arra utalja a királyt, hogy a szentszékkel békésen kiegyezzen.

A jogi dualismus békés fentartására van azonban utalva a szentszék is; mert a pápa Magyarországon a főpapok kinevezését, vagy az egyházmegyék kikerekítését nem is kezdeményezheti. Egyszerűen csak hozzájárulási joga van.

A szentszék iránt való tisztelet és az udvariassági forrnak megtartása azonban nem vezethet az apostoli királyi jogok csorbítására, vagy megszűnésére. Már az is egy kissé messze menő fejlődés a szentszék előnyére és az apostoli jogok hátrányára, hogy a római kúria az egyházmegyék alkotása és kikerekítése tekintetében, mint már említettem, nem pusztán helybenhagyási jogot, hanem koordinált hatalmat tulajdonit magának.

Ha ez a fejlődés, illetőleg gyakorlat még tovább megy, a legfőbb kegyúri jogok teljes összezsugorodására fog vezetni. De ez nem azt jelentené, hogy a szentszék túlkövetelő, hanem azt, hogy a magyar állam nem ragaszkodik erélyesen jogaihoz. Az erélyesen védett jogokat a szentszék mindig respektálni szokta, sőt, amire Magyarországon nem kerülhet a sor, a nagyobb bajok kikerülése végett bele nyugszik a jogsértésekbe is. A francia forradalom idején belenyugodott abba, hogy a köztársaság által jogsértő letett püspökök helyére szintén jogsértő kinevezett püspököket megerősítse. Később pedig Napóleonnal az ismeretes konkordátumra lépett.

Mindezek alapján meg lehet állapítani *és vissza kell állítani* az apostoli királyi jog gyakorlásának régi világos módját, mely a konkordátum óta meglehetősen elhomályosodott.

Jellemző s mutatja a magyar apostoli királyi jog erejét, hogy azt még a konkordátum sem tudta teljesen megtörni. A főpapok kinevezését Ferencz József még az abszolút korban is a magyar korona jogának czimén gyakorolta.

A konkordátum idején, bár az Magyarországot nem kötelezte, az apostoli királyi jogot Ausztriában és nálunk egyenlő elvek szerint kezelte a korona.

Az egyenlőségre való törekvés nem szűnt meg akkor sem, mikor a konkordátum tényleg hatályon kívül helyeztetett; pedig az osztrák császár és a magyar király koronajogai közt lényeges különbség van.

1. Ausztriában nem minden főpapi kinevezés tartozik a korona hatáskörébe, s midőn a kinevezést nem a korona gyakorolja, akkor az államnak, az 1874. május 7-diki törvény szerint, csak kifogásolási joga van. Tehát éppen megfordítva mint nálunk.

2. Az egyházmegyék alapítását és kikerekítését Ausztriában a szentszék eszközözi, s az államnak csak hozzájárulási joga van, holott nálunk, épp megfordítva, az egyházmegyék alapítása, kikerekítése stb. az apostoli király joga, míg a pápát csak a hozzájárulás joga illeti meg.

Ideje, hogy az unifikálás irányával az egyház külső kormányzásában véglegesen szakítsunk. Az apostoli királyi jogot teljesen vissza kell állítani régi fényébe. Ez a kormányok feltétlen kötelessége. Kötelességük felvilágosítani ő felségét a magyar király apostoli jogainak természete felől. Nem közös joga az a magyar koronának az osztrák császári koronával, valamint a magyar kath. egyház külső kormányzata nem közös ügye Magyarországnak Ausztriával.

A magyar király legfőbb kegyúri joga magyar állami és nemzeti jog.

Hogy mikép lett azzá, erről a következő fejezet szól.

VII. FEJEZET.

Miképp lett nemzeti és állami joggá a legfőbb kegyúri jog?

Akik eddig a legfőbb kegyúri jog természetét vizsgálták, szinte valamennyien abba a hibába estek, hogy azt *egészen különleges, a magyar közjog rendszereién különálló jog, s a többitől teljesen elütő felségjog gyanánt tekintették s mint ilyent vizsgálták.*

Nagyon természetes, hogy téves levén kiindulási pontjuk, szükségkép téves következtetésekre jutottak.

Az egyházi felfogás szószólóinak logikája ez alapon elég világos és tiszta, s ez az, hogy a legfőbb kegyúri jog a pápáktól eredvén, megtartotta egészen egyházi és vallási jellegét. E jogot a magyar szent korona viselői nem mint királyok, hanem mint a pápáknak a magyar katolikus egyház élén helyettesei, gyakorolták. A nemzetnek, tehát a parlamentnek, ehhez képest e joghoz semmi köze. Az apostoli jog adományozása csak a magyar korona és a pápa, nem pedig a nemzet és a király közt hozott létre jogviszonyt.

Igen, de akik a legfőbb kegyúri jogban állami momentumokat kerestek s e jogot mégis külön rendszerbe akarták belegyúrni, nem járhattak ily, bár téves, de egyenes utón. Minduntalan kénytelenek voltak félrekanyarodni s a szemük elé leereszkedő közjogi ködben minden lépten-nyomon elvesztették a helyes irányt.

Hasztalan kutatták fel régi törvényeinket s a legfőbb kegyúri jog gyakorlására vonatkozó aktákat.

Az utóbbiak különösen zavarba ejthették őket. Minden oly intézmény, melynek nyolczszázados múltja van, a legkülönbözőbb, gyakran igen ellentétes tüneteket mutat fel; így van ez a magyar királyok legfőbb kegyúri jogával is. Egyszer a római szentszék, máskor az állami felfogás befolyása volt túlsúlyban. Egyes korszakokban királyaink a legszélső határokig elmentek joguk gyakorlásában, máskor annak csak egyes részleteihez ragaszkodtak, sőt hosszú korszakokon keresztül a legfőbb kegyúri jog egész összességében olyan volt, mint valamely hereditas jacens. A törvényes örökös nem vette azt birtokba.

Sőt tényleg arra is történt kísérlet, hogy a pápák vissza akarták venni az apostoli jogot, vagy legalább annak egy részét a magyar koronától. Kálmán király, mint Kollár részletesen előadja, lemondott az investitúrái jogról, de határozottan fentartotta a püspökök kinevezésének, áthelyezésének és letételének jogát. (In electionibus episcoporum jus suum *retinuerunt*. Mart. Polon.) III. István alatt a kísérlet még komolyabb eredményt ért el, amennyiben e királyunk Lukács érsek közbenjárására 1159-ben lemondott a korona azon jogáról, hogy a püspököket áthelyezhesse és letehesse. Bizonyos, hogy III. Istvánra következő királyaink e jogot azonnal igénybevétték s tényleg gyakorolták is; de az ily intermezzók kétségkívül zavarólag hatottak a legfőbb kegyúri jognak úgy békés birtoklására, mint fejlődésére.

A legtöbb kontroverszia az Árpád- és a vegyesházbeli királyaink alatt történt.

Kálmántól II. Gézáig volt békesség, mikor ez, s utána III. Béla restaurálta az apostoli kir. jogot, kinek a spalatói érsek kinevezése miatt összeütközése volt,

Az ily megszakítások azonban, nyolczszázados gyakorlattal szemben mitsem határoznak. Hisz különben azt sem lehetne bebizonyítani, hogy Magyarország Szent Istvántól, sőt Árpádtól kezdve alkotmányos monarchia volt, mert egyes királyaink vagy megsértették az alkotmányt, vagy alkotmány nélkül uralkodtak.

A századokon átvonuló elveket és tanokat nem szabad egyes időszakokhoz mérni, hanem a nagy egészbe kell azokat beilleszteni. A legfőbb kegyúri jogot is nyolczszázados gyakorlásának szellemében kell felfogni, s nem szabad egyes időpontok szerint megítélni.

Ha azután a perspektívát ekkép ily nagyra vesszük, melynek látkörében közel kilencz század jelenik meg, akkor a részletekben nem tévedünk el, a kép világos és tiszta lesz.

Így szemlélve a magyar királyok legfőbb kegyúri jogát, különösen három lényeges momentumot látunk abban kidomborodni, s ezek:

1. hogy a legfőbb kegyúri jog tényleg a római szentszéktől veszi eredetét:

2. hogy e jog, százados gyakorlásának s fejlődésének eredményeihez képest állami joggá, a magyar közjog kiegészítő alkotórészévélett.

Hogy tehát nem szabad azt külön álló intézménynek tekinteni közjogi rendszerünkben. Csak keletkezése és esetleges megszűnése más, de lényege ugyanaz, mint a többi felségjogé:

3. hogy meg nem szűnhetik a szentszék visszavonása, vagy lemondás által, hanem csakis az állam és az egyház viszonyában támadható oly változás folytán, amely annak gyakorlását feleslegessé, sőt lehetetlenné teszi.

Ami az első pontot illeti, e tekintetben semmi kétely sem forog fenn. Az állami souverainitásból folyó felügyeleti jog nem bír az apostoli királyi jognak sem természetével, sem tartalmával.

Ha apokrif — és az — II. Szylveszter bullája, ha Szent István az általa alapított egyház felett való fenhatóságot nem e bulla alapján gyakorolta: a végeredményre nézve ez közömbös. A pápák mindig abban a hiszemben voltak, hogy az apostoli jogot királyaink tőlük kapták s királyaink soha sem kétkedtek apostoli joguk szentszéki eredetében. Ép azért soha sem úgy gyakorolták azt, mint az állami souverainitásból származó, hanem

szentszéktől nyert jogot. Ez a felfogás tartotta magát napjainkig. S hogy mily kizárólagos, sőt veszedelmes túlzásba csapó volt az I. Istvánra következő századokban, megbizonyult az Árpád-ház kihalta után.

A római szentszék azt allegálta, hogy II. Szylveszter a koronával nemcsak az apostoli jogot és királyi címet, hanem a királyi hatalmat is adta Szent Istvánnak. Hogy e szerint Magyarország a szentszék feuduma. Ha a Szylveszter-féle monda nem gyökerezik, vala az általános felfogásban, IV. Miklós pápa nem koronázhatta volna Martell Károlyt magyar királylyá, Lodomir érseket nem utasíthatta volna, hogy mindenkit figyelmeztessen a római szentszék jogaira. Utána V. Celesztin, majd VIII. Bonifác pápák nem folytathatták volna, egy senki által nem ismert, csak akkor frissen költött mondára támaszkodva, IV. Miklós törekvését, s az utóbbi nem koronázhatta volna királylyá Martell Károlyfiát, Róbert Károlyt.

Mert, ha a pápák egyes-egyedül akkori viláгурalmi felfogásukra támaszkodva, csupán ennek nevében követelték a magyar korona felett való rendelkezési jogukat, s a Szilveszter-féle mondat csak céljuk előmozdítására találták ki: miként történhetett, hogy a nemzet egy része valóban azt hitte, hogy nem csak az apostoli jog, hanem a királyi hatalom is a szentszéktől származik?

Tényleg ugyanis a nemzet két részre szakadt. Egyik, a kisebb a szentszék álláspontján volt. Szerencse, hogy a nagy többség a nemzet függetlenségét és királyválasztó jogát fentartotta. Ez azután lezúgta Gentilis bíbornokot a Szilveszter-féle tan miatt, s megmentette a választási elvet. De még ez a nagy többség is beletévedt a megerősítési jog süppedőjébe, melybe azonban a nemzet alig hogy beletette lábát, már kirántotta azt onnét.

Ismétlem, akár igaz egy vagy más alakjában a Szilveszter-féle monda, akár nem, a legfőbb kegyúri jog eredetét nyolcz-

százados felfogás a szentszék átruházásában látta, s ez elég arra, hogy az apostoli jog származása tekintetében kétely ne forogjon fenn.

Az első tételnél szinte fontosabb a második: *igaz-e, hogy az apostoli jog magyar állami és így nemzeti joggá, a magyar közjog alkotórészévé lett?*

A legfőbb kegyúri jog, kezdetben, kétség kívül főleg a királyok joga volt, a nemzet erre is, mint egyél) királyi jogra, kevés befolyást gyakorolt.

De valamint Szent Istvánnál nem vezett el az az elv, hogy a magyar nemzet és uralkodója egységbe fornak, úgy ez az elv első, nagy királyunk után csakhamar kifejlődött.

A magyar korona nem is szerezhette, de annál kevésbbé tarthatott fenn külön jogot, melyet a nemzettel együtt nem bírt és együtt nem gyakorolt volna. Habár tehát a legfőbb kegyúri jog a magyar királyoknak adott privilégium volt, e kiváltság egyszersmind a magyar nemzetet illette meg.

Ez az első, a magyar közjogból, Verböczynek a nemzeti szellem által asszimilált tanából vett tétel.

Ezt felejtik az egyoldalú kánonisták.

A második tétel az egyházjoggal kapcsolatos.

Az apostoli jog adományozása az egyházjog általános szabályai alól kivétel gyanánt tekintendő.

Ezt a kivételt zsinati határozatok is megerősítették, s abban állott és áll, hogy az átruházás állandó, s visszavonhatlan jelleggel bírt.

Különben azon konfliktusok idején, melyekre már utaltam a pápák egyszerűen visszavehettek volna a legfőbb kegyúri jogot s pedig nemcsak egyes részeiben, hanem annak egészében és teljes hatályában.

Hogy vissza nem vehették, sőt hogy királyaink arról le sem mondhattak, ép a visszavonási és lemondási kísérletek bizonyítják. Alig hogy lemondott egyik vagy másik királyunk a legfőbb

kegyúri jog valamely alkatrészeről, a következő királyok már újra. egész terjedelmében gyakorolták azt. És pedig a nélkül, hogy új adományt kértek és kaptak volna a szentszéktől. A magyar korona elévülhetlen joga gyanánt tekintették azt.

Ez történt az Árpád- és a vegyesházbeli királyaink alatt, amikor tulajdonkép államról még alig lehetett szó, s az apostoli jog csak is a pápa és a királyok közt való viszonyt látszott képezni.

Amint pedig a magyar állam kezdett kibontakozni, az apostoli jognak állami jellege mindinkább kidomborodott.

Legelőször Hunyadi János kormányzósága alatt tűnt ki, hogy a legfőbb kegyúri jog nem a királyok személyes, hanem a korona, vagyis a nemzet és az állam joga. És pedig nemcsak azért mert az országgyűlés intézkedett a legfőbb kegyúri jog gyakorlása felől, hanem főleg az által, hogy Hunyadi János, a kormányzó gyakorolta azt.

A nagy kormányzó, Miklós pápához irt levelében (Ex parte gubernatoris ad dominum Nicolaum papam pro conservanda libertate juris patronatus *Regni Hungariae*; tehát a legfőbb kegyúri jog itt az állam birtokának mondatik), a többi közt eze- ket mondja: »Sed quoniam tarde moleri, seramque pro secutionem agere videbatur, parum űli etiam opitulari poteram, ut pote perfunctos officio (scilicet *conferendo illam praeposituram*), *quod mihi in ea re ex jure patronatus regio incumberebat.* Cum itaque eo quoque tempore idem prospexisse potuit, alia dispositione praevertitum, in visam omnibus rem geri; paeterea *jus patronatus regium ac libertatem regni anteferri, caeterum sic.*« . . . stb.

A nagy kormányzónak szintén nagy és méltó fia, hasonlókép a koronának s így a nemzetnek és államnak tulajdonította a legfőbb kegyúri jogot. Annak gyakorlásában az *ország* függetlenségének garanciáját látta, midőn kimondta, hogy a kettős keresztet inkább hármásra változtatja, hogysen a főpapok kinevezését a szentszékre bizza.

Ez időtől kezdve az apostoli jog határozott állami irányban fejlődött.

Verbőczy H. K. I. R. 11. czímében világosan állami jognak nevezi a legfőbb kegyúri jogot, Quia — úgymond — *ista libertas Regni, quantum ad beneficiorum collationes . . .*«

Maga Pázmán, Verbőczyt idézve, az ország jogának is mondja a legfőbb kegyúri jogot, habár rendesen ekkép: »jus peeuliare Coronae«, »officium legationis Apostolicae«.

Aki uralkodott a magyar állam felett, az birta és gyakorolta e jogot. Gyakorolta korona nélkül az állam — a Regnum Hungáriáié — nevében Hunyadi János, gyakorolta volna és gyakorolná ma is mindenki, aki a főhatalom birtokosa lenne a magyar királyságban.

A Habsburgok is a magyar főhatalommal együtt kapták az apostoli jogot. Pusztán azon tény által, hogy I. Ferdinánd magyar királyllyá választatott, A szentszék nem adományozta azt újra, a jog tehát a nemzet birtokában volt, s azt választás által átadta a Habsburgoknak, valamint átadta volna minden más uralkodóháznak, melyet a magyar állam élére állít.

Ferdinánd magyar elődeinek példájára utalva, nevezi ki esztergomi érsekké Oláh Miklóst. (»Jus Patronatus nostruin serium, quod scilicet in eadem ecclesia strigoniensi si cut etiani aliis quibusvis regni nostri Hungariaa ecclesiis. *more praedecessorum nostrorum, Hungáriáié divorum regum*.....«)

Kétségtelen e szerint, hogy a legfőbb kegyúri jog állami és nemzeti jog. mely a magyar közjognak alkatrészévé lett. E jogról tehát azt állítani, hogy a pápa visszaveheti, a magyar közjog teljes félreismerése.

És valami logikával még csak mondhatják ezt, akik az egyoldalú kánoni álláspontot képviselik, akik azt állítják, hogy az apostoli jog soha sem lett nemzeti, vagy állami joggá. De mikép mondhatja ugyanezt az. aki elismeri az állami szempontot?

Ez az, amiről Dante írta: *Non raggionar di lor, ma guarda e passa . . .*

Az apostoli jog igen is megszűnhetik közjogunk alkatrésznének lenni. De sem pápai visszavonás, sem a magyar királyok részéről való lemondás által nem, hanem egészen más körülmények közt.

Az apostoli kir. jog megszűnik önmagától, mihelyt a kath. egyház a magyar államtól külön válik, mihelyt nem lesznek összekötő kapcsok ez egyház és állam közt.

Akkor a magyar királyt nem illeti meg több jog a kath. egyház, mint a többi felekezet irányában. Legfőbb fülügyeleti joga az állami souverainitásból fog következni, szintén mint a többi felekezettel szemben.

Amíg azonban az apostoli kir. jog létezik, nem lehet az felekezeti joggá, hanem kell, hogy állami jog maradjon.

A legvakmerőbb kísérlet, melyet tesznek, midőn a legfőbb kegyúri jogot felekezeti joggal akarják devalválni.

A jog vagy megszűnik az egyház és állam szétválása következtében vagy megmarad állami jognak: felekezeti joggá nem lehet soha, sem egyik, sem másik esetben.

A legfőbb kegyúri jog ugyanis nem *felekezeti*, hanem *állami* joga a magyar koronának. Akár az állami souverainitáshól, akár a pápák adományozásából származik e jog, nem bírhat az felekezeti, hanem állami jelleggel. Bizonyos, hogy az apostoli jogoknak akkora terjedelme, mint azokat a magyar királyok gyakorolják, vagy legalább gyakorolhatnák, az állami felség-jogból nem származhatik; de még bizonyosabb, mint már kimutattam, hogy királyaink ezen jogokat sem kizárólag maguk, sem egy vallás számára nem szerezhették meg. Minden jog, melyet a király, mint ilyen és nem mint magán-egyen gyakorol, állami jog, s a jog gyakorlásának ténye állami aktus.

Hasztalan mondaná valaki, hogy mikor királyaink az apostoli jogokat megszerezték, még nem létezett protestantismus. Ha

egyszer a korona az állam számára megszerezte és ennek nevében századokon át gyakorolta az apostoli jogokat, a nemzet egy részének a kath. vallástól való elszakadása nem szüntethette vagy nem szoríthatta meg ezeket. Ugyanez mondható a többi felekezetek, görög-keletiek, unitáriusok, stb. keletkezéséről is.

Sőt egészen bizonyos, hogy, a pápák a reformáció után is mindig elismerték a magyar királyok apostoli jogait, s nem mondták hogy miután a protestantismus vallásilag szétszakította a nemzetet, az apostoli jogokat visszakövetelik. Jellemző, hogy épp a reformáció után intézkedik legtöbb törvényünk az apostoli kir. jogok gyakorlása felől, az 1558: 18. t.-cikkektől kezdve az 1569, 1723: 55., 1741: 65., 1765: 43. t.-cikkeken keresztül egész az 1848: III. t.-cizkig, mely az apostoli kir. jogok gyakorlását véglegesen a parlament hatáskörébe helyezte. Még jellemzőbb, hogy míg a reformáció előtt, mint III. István alatt a római szentszék a leghatározottabb kísérleteket tette az apostoli jogok korlátozására, addig a reformáció után a kísérletek ily nagy mérvben nem ismétlődtek, sőt maga a kath. klérus, élén Pázmánnal, a legnagyobb buzgóságot fejtette ki az apostoli kir. jogok védelmezésében.

És a magyar királyok apostoli jogaikat a reformáció előtt és után egyaránt, mint állami jogokat gyakorolták. Igaz, hogy a főpapi kinevezések az országgyűlés befolyása nélkül történtek, mert nem volt «felelős kormány; de hogy az országgyűlés az apostoli kir. jogokat mindég nemcsak állami, hanem nemzeti jogok gyanánt tekintette, mutatja a fentebb idézetteken kívül számos törvényünk, melyek e jogok gyakorlását, Hunyady János kormányzóságától kezdve 1848-ig körülírták.

Felekezeti joggá tenni a magyar korona apostoli jogait még 1848-ban sem jutott eszébe senkinek, *mikor pedig a miniszteri felelősségről szóló III. t.-cikk alkotásánál, e jogok kérdésében éles összeütközés támadt Decik, Eötvös és a, kath. episcopatus között.* Még akkor is csak arról volt szó, vajjon az apostoli kir.

jogok oly jus reservatum-ot képeznek-e, melyek elvonhatók az akkor létesült felelős miniszteri és parlamenti rendszer hatásköréből?

V. Ferdinánd nem akart beleegyezni az apostoli jogoknak felelős miniszteri gyakorlásába, de régre is engedett, s így minden kétséget kizár, hogy e jogokat nemcsak állami jellegűeknek, hanem a felelős kormány és parlament hatáskörébe tartozóknak ismerte el az 1848-diki törvényhozás.

A kiegyezés után Simor herczeg-prímás még egy kísérletet tett az apostoli kir. jogoknak a parlamenti felelősség alól való kivonására. De ez a kísérlet sem sikerült és nem is sikerülhetett az 1848: III. t.-cikk, sőt a Corpus Juris számos törvényének megváltoztatása, magának az alkotmánynak felforgatása nélkül.

Innét túl csak pásztorlevelek és egyházi beszédek által történtek nyilatkozatok az apostoli kir. jogoknak alkotmányos gyakorlata ellen, annak kimutatására, hogy a legfőbb kegyuraság felekezeti jog, s hogy ekkép a magyar korona eme kiváló jogait a felekezetiesség színvonalára szállítsák le.

A parlamentarismust valóban másképp nem lehet a legfőbb kegyúri jogok gyakorlásaival megkerülni, mint csakis azon legújabb és legveszedelmesebb elmélet által, hogy e jogok nem államiak, hanem felekezetiak, különben — a parlament által — beleszólhatnának azok gyakorlásába protestánsok, görög-keletiek, zsidók stb.

E veszedelmes tan egyszersmind a legképtelenebb. A koronát nem lehet leszállítani az állami souverainitás piedestáljáról a felekezeti főnökség színvonalára. Az állam előnyét nem lehet szétörni a felekezetiesség forgácsaira. A közjognak, az állami szerkezetnek oly felbontása lenne ez, mely leszakadással fenyegetné az egész közjogi és állami épületet.

De legtöbbet ártana egyszersmind a kath. egyháznak. Pusztán azon tény által, hogy a magyar kir. apostoli jogai nem állami, hanem felekezeti jogok, a kath. egyház Magyarországon egyszerű

felekezetté lenne, amivé lenni nem akarhat azon kiváltságok birtokában, melyeknek még mindig részese, s amíg azon közjogi helyzetét, melyet a magyar alkotmány épületében elfoglal, önmaga fel nem adja.

A legújabb doktrína tehát legveszedelmesebb magára a kath. egyházra nézve. Ekkép nemcsak az állami, hanem főleg az egyházi érdekek tiltakoznak az ultramontanisnms doktrínái és túlkapásai ellen.

VIII. FEJEZET.

A jus placeti.

A kath. egyház mindig határozottan tiltakozott az egyházi törvényeknek világi megerősítése, s ekkép közvetve a király tetszvény joga ellen. Különösen a vatikáni concilium óta tiltakozik, mert ez zsinat a kath. egyház alkotmányába vette fel azon elvet, hogy a római szent széket minden egyház papjaival és híveivel való közvetlen érintkezés illeti meg. »Quare damnamus ac reprobamus perniciosas illorum sententias, qui hanc supremi capitis cum pastoribus et gregibus communicationem impediendam dicunt, aut eandem reddunt saeculari potestati obnoxiam, ita ut contentant, quae ab apostolica sede ve i eius auctoritate ad régimen ecclesiae constituuntur, vim et valorem non habere, nisi, potestatis saecularis placito confirmentur.« (Constitutio dogmatica de ecclesia Christi, Caput III, Collectio Lacensis, 485 l.)

Ez egyházi felfogással szemben Magyarországon Zsigmond királyunk óta létezett és létezik a királyi tetszvény jog.

E jog nem tartozik a magyar állam fejének, az apostoli királynak legfőbb kegyúri jogai közé. Ez kizárólag az állami souveránitásból folyó jog, melylyel bír minden állam, hacsak kifejezetten le nem mondott róla, mint Ausztria, s mely léteznék akkor is, ha vilgos törvény nem mondaná ki, s ha e jogot királyaink nem gyakorolták volna. Legelőször nyert e jog törvényes kifejezést Zsigmond király idejében, kinek dekrétuma fejvesztés terhe alatt tiltotta meg a pápa, a pápai követek, vagy a szentszéki hiva-

talok leveleinek kihirdetését, ha csak előbb a király meg nem engedte a kihirdetést.

E dekrétum tiltó rendelkezése soha meg nem szűnt, királyaink mindig e dekrétumra való hivatkozással gyakorolták tetszvényjogukat. Kollár és Benzur minden kétséget kizárólag kimutatják, hogy e jog gyakorlata állandó volt, s hogy az a múlt századig meg nem szűnt. Számos történeti tény bizonyítja, hogy nem szűnt meg azóta sem. A pápai rendeleteket a következő záradékkal ellátva lehetett csak kihirdetni: »In quantum ejus tenores juribus et ordinationibus regiis non adversantur, benignum *Placetum* tribui.«

Ezen nézetet vallották még oly közjogászaink is, mint Cziráky és Bartal.

A *placetum* jogáról a konkordátum lemondott; de mindenki tudja, hogy ez Magyarországot nem kötelezte. (A konkordátum megszűnte után az egyházi dekrétumok kihirdetése tekintetében Ausztriában is változás történt. Az 1874. május 7-iki törvény a püspököket kötelezi, hogy a rendeleteket a világi hatósággal *egyidejűleg* közöljék.) A magyar kormány meg is ragadta a legelső alkalmat, hogy a püspököket és érsekeket e jog érvénye tekintetében felvilágosítsa. Az 1870. augusztus 9-diki királyi rendelet által történt ez; de a *placetum*nak nem e rendelet a jogforrása, hanem Zsigmond dekrétumától kezdve az állandó gyakorlat.

Nem szükséges tehát minden alkalommal újra és újra rendeletek által fenntartani e jogot, fennáll az, mint nemcsak az állam souverainitásában, hanem tételes törvényben és törvény erejű gyakorlatban gyökerező joga a királynak, illetőleg a magyar nemzetnek.

De vajjon mily jogi hatálya van a *placetum*nak az esetben, ha, mint Schopper György püspök cselekedte, mégis engedély nélkül hirdeti ki valamely püspök a pápai rendeleteket?

Kétségtelen, hogy Zsigmond dekrétumának büntető intéz-

kedése nem áll fenn, mely gyakorlatilag még azon zordon korban sem nyert alkalmazást. Az akkori jogi felfogás mindenben nóta infidelitást látott, s azért van Corpus Jurisunkban egész hosszú sorozata azon szigorúbbnál szigorúbb büntetéseknek, melyekkel az egyházi férfiakat fenyegették, akik p. o. püspökséget a pápától kérnek és fogadnak el. Ezen büntetések közt legenyhébb a száműzetés.

A több, mint négy százados gyakorlat, de különösen az újabb kor története nem mutat rá példát, hogy valamely egyházi férfiú, a placetum megsértése miatt, hűtlenségi perbe keveredett és a hűtlenség szigorú büntetését szenvedte volna.

Büntető jogi hatálya a placetum megsértésének azért nincs, mert e tekintetben a büntető törvénykönyv nem intézkedik, kivéve, ha ez akkép történik, hogy a cselekmény büntetendő izgatás momentumait tartalmazza.

Van tehát egy tiltó törvényünk, melynek nincs büntető jogi sankciója. Ha e szerint valamely egyházi férfiú megsérti a királyi tetsvényjogot, a büntető bíróság előtt nem vonható felelőségre. A magyar állami hatalom azonban még sem egészen fegyvertelen. De a megtorló sanctió már a magyar király apostoli jogának körébe vág. Mint az állam fejének, joga van, sőt kötelessége a törvények megtartására felügyelni, s mint apostoli királynak joga van büntetni.

Eddig a legenyhébb büntetés volt szokásban, t. i. az audientium verbumra való rendelés. E megtorlás alkalmaztatott Jekelfalusy székesfehérvári püspök ellen, a ki a syllabuszt engedély nélkül hirdette ki. És a királyi megdorgálás rendesen elégségesnek is bizonyult arra, hogy a rossz példát más püspökök ne kövessék.

Nem kétkedem, hogy elégségesnek fog bizonyulni a jelen harcz idején is, s a főpapok az esetleges pápai dekrétumokat nem fogják kihirdetni. De egyéb tekintetben is kellő garanciát képez a király azon joga, hogy a törvényt vagy az állami ren-

det sértő főpapokat maga elé rendelheti és megdorgálhatja. Értem azon fanatikus izgatást, melyet a rozsnyói püspök az egyházpolitikai program ellen megindított.

E programhoz a magyar apostoli király előleges beleegyezését adta, s így az izgatás nemcsak a kormány, hanem a korona tekintélye ellen is irányul, Széni István koronája viselőjének pedig fegyelmi joga van a renitens egyháznagyok ellen, melyet minden korszakban fenntartottak, s nem egyszer gyakoroltak is.

E fegyelmi büntetés — mint fennebb kimutattam — kiterjed még a püspökségből való letételre is, mint ezt királyaink több ízben megcselekedték.

Nem kívánom, hogy az egyház és az állam közt a viszály ennyire fokozódjék; sőt a korona jogainak ily messze menő alkalmazása csakis a legvégső esetekre tartandó fenn. De tudnia kell a közvéleménynek, mely az egyház és az állam közt való békét velünk együtt óhajtja, hogy e békét büntetlenül senki sem kavarhatja meg, s hogy a magyar királynak oly jogai vannak e tekintetben, minővel más uralkodók nem bírnak. És hogy e jogok elégségesek lesznek a magyar állam tekintélyének megvédelmezésére. Feltéve, hogy azok, bár a legvégső esetben, de akkor szigorú alkalmazást nyernek.

IX. FEJEZET.

Katholikus autonómia,

A kath. egyház külső kormányzatában az autonómia, vagyis a laikus elemnek bevonása az egyházi igazgatásba lehetséges, sőt kívánatos.

Nincs semmi ok arra, hogy e kath. egyház világi eleme a külső kormányzattól teljesen kizárva maradjon, sőt a jelenlegi állapot megszüntetése érdekében van az egyháznak is. Ez által emelkednék a kath. világi elemi hitbuzgalma és javulna az egyház adminisztrációja.

Az egyházi önkormányzatnak tehát elvileg nem vagyok ellensége, sőt barátja.

De felettébb tévedne, aki azt hinné, hogy a kath. egyház önkormányzata oly hatáskörben és terjedelemben létesíthető, mint a protestáns felekezetek egyházi kormányzata.

Két fix határa van a kath. autonómiának. Az egyház részéről határa az, hogy az önkormányzat sem a hitelvekre, sem a belső adminisztrációra nem tejedhet ki, amihez az egyházi jurisdikció is számítandó.

Az állam részéről a határ, hogy a kath. egyház autonómiája nem csorbíthatja az állam jogait és érdekeit.

A határok megvonása ekkép egészen *nemleges*. Deáknak teljesen igaza volt, midőn kijelentette, hogy a kormány és törvényhozás nem mondhatja meg, mi legyen tartalma a kath. autonómiának; de világosan és határozottan megmondhatja, mi ne foglaljon helyet az autonómia hatáskörében.

Nekünk első sorban az állam érdekeire kell ügyelnünk; az autonómia kérdésében ép most tanácskozó püspöki kar majd megtudja védelmezni az egyház érdekeit. Én tehát ezúttal csak azokat a határokat igyekszem megvonni, melyeket az állam érdekei szükségkép felállítanak, a készülő kath. egyházi önkormányzattal szemben.

Es e határok megvonása igen egyszerű. Az autonómia nem veheti hatáskörébe azoknak a jogoknak gyakorlását, melyek niost az úgynevezett apostoli királyi jogok czímén a koronát, ez által az államot, vagyis a törvényhozást illetik. Tehát:

1. Az önkormányzati elemek nem választhatják a főpapokat (püspököket, érsekeket, apátokat), hanem ezek kinevezése ezentúl is kell, hogy a legfőbb kegyúr, a magyar apostoli király s eképp egyszersmind a felelős kormány jogkörébe tartozzék, amint oda tartozik az 1848: III. t.-cz. alapján.

Oly fontos állami jog ez, melyről semmiféle autonómia kedvéért le nem mondhatunk. Nem képzelhető kormány, vagy törvényhozás, mely hajlandó volna erről lemondani.

Még azt is kizártnak tartom, hogy a király és a felelős kormány e nagyfontosságú jogot megoszszák az autonómiával. Tehát a magyar állam kiváló érdekei miatt még abba sem lehetne beleegyezni, hogy az autonóm testület — akár helyi, akár központi — prezentálás jogával bírjon, de a kinevezés megmaradjon a koronánál, illetve az arra való felterjesztés a kormánynál. A prezentálást legfeljebb csak akadémikus jelleggel lehetne megengedni, hogy t. i. az sem a kormányt, sem a koronát ne kötelezze. De minden oly prezentálást, mely akár hármás, akár többszörös előterjesztésben nyilatkoznék akkép, hogy a kormány és korona a jelöltek egyikét tartoznék elfogadni, a leghatározottabban visszautasít a magyar állam érdeke.

2. Ugyanez áll a főpapok áthelyezéséről, valamint egyházmegegyék kikerekítéséről, újaknak alkotásáról stb. Mindez a magyar apostoli királynak, felelős miniszteri rendszer mellett, gyakorolt leg-

főbb kegyúri joga. Ezt tehát a katolikus autonómiának érinteni nem szabad.

3. A nagy egyházi javadalmak kezelése nem adható át a katolikus autonómiának. E javak jellege felett most nem akarok disputálni, mert e diskurzus különben is értéktelen lenne, mint-hogy a nagy egyházi javakat nem akarja senki szekularizálni.

De bizonyos, hogy mihelyt e javak az autonómia kezelésébe adatnának, (ami természetesen nem történhetnék a törvényhozás hozzájárulása nélkül) azonnal elismerné az állam ezek felekezeti jellegét. Ekkép tehát, ha a kat. autonómia számára a nagy javadalmak kezelését is követelnék — amint követelik — akkor előbb meg kellene előznie autonómia létesítését az egyházi javadalmak jogi. természete eldöntésének. Vagyis a kath. autonómia már ez egyetlen pont miatt is kiszámíthatlan időn át nem létesülhetne.

De e szempontoktól eltekintve, a nagyobb egyházi javadalmak azért sem adhatók át a kath. autonómia kezelésébe, mert az apostoli király legfőbb kegyúri joga ezekre is kiterjed. A korona és ekkép, az állam jogát csorbítani pedig nem szabad.

A ki valódi és komoly autonómiát óhajt létesíteni, annak meg kell indítania a válópert az egyház és az állam közt. Szét kell tépnie több mint nyolcz századon át támadt kapcsokat. Bele kell nyúlnia a nagyobb egyházi javadalmak és a közalapítványok jogi természete kérdésének darázs-fészkébe. Szóval fel kell nyitnia Pandora-szelenczéjét, melyből oly viharok robbannának elő, minőket ez az ország még soha sem látott.

A polgári házasság és anyakönyv miatt támadt izgalom csak gyermekjáték lenne ahhoz, a mi akkor keletkeznék, ha az. említett kérdéseket felvetnék és országgyűlésileg tárgyalnák.

Mert az már egészen bizonyos, hogy az egyház és az állam közt a válópert nem lehetne a törvényhozás nélkül letárgyalni, s hogy a nagyobb egyházi javadalmak és közalapok jogi természetét a parlament nélkül nem lehetne eldönteni. Ennyire még a püspöki kar sem ment soha, kivéve legújabban néhány főpapot.

Mióta a közalapok kérdésének első alapelvét az 1723: 70. törv.-cikkbe ígtatta törvényhozásunk, egész a legújabb korig soha senkinek sem jutott eszébe e kérdésnek az országgyűlés nélkül való megoldása, úgy a korona, mint az episzkopatus mindig elismerte, hogy az ügy máskép, mint törvényhozási utón nem rendezhető. Kétségtelenné teszik ezt az 1790/91 és az 1825/27-iki országgyűlések, s az ezekkel kapcsolatban tartott püspöki konferenciák és országos bizottságok tárgyalásai.

Tessék most törvényhozásilag kezdeményezni e nagy kérdések megoldását. Annyi volna ez, mint új és sistergő üszköt dobni a közvéleménybe, gyújtó szikrát a robbanásra hajlandó közhangulatba.

Ez a helyzet, így áll a kath. autonómia kérdése. Világos helyzet, határozottan felállított kérdés. Annak a félhomálynak, mely a kérdést körülveszi, valóban meg kell szűnnie, a folyton hangoztatott jelszavak ürességének ki kell tűnnie.

A félhomály politikája kell, hogy e téren is véget érjen s véget ér, mihelyt valamennyi illetékes tényező határozottan kimondja, hogy a kath. autonómia vagy csak nagyon szűkkörű lehet, vagy ha olyan akar lenni, minő a protestáns autonómia, az államot és egyházat egymástól teljesen szét kell választani.

Ez nem kívánatos sem az állam, sem az egyház érdekében. Van úgyis elég küzdelmünk, belső békénk úgyis eléggé föl van dülva. Nem szabad tehát oly kérdések megoldását most sürgetni, melyek küzdelmeinket új háborúskodásokkal komplikálják, társadalmunk békéjét és nyugalját még inkább aláássák. Nem ízgató szerekre van most szükség, mikor a közhangulat úgyis a paroxizmus felé hajlik, hanem ellenkezőleg, csillapító szerekre.

Ha valamire, úgy a kath. autonómia kérdésének megoldására nem alkalmas a jelen idő. Bizonyára el fog érkezni a kor, midőn a viszonyok megérnek a kath. autonómiával kapcsolatos nagy problémák rendezésére is. Ma még azonban a kath. autó-

nomia éretlen gyümölcs, melyet csak a pajkosság, vagy meggon-
dolatlanság verhetne le az idő fájáról.

Ha tehát van kérdés, melyet az ország és az egyház érde-
kében le kell tenni a napirendről: ez a kath. autonómia kérdése.
A kormánynak, a püspöki karnak s a parlamentnek mindent el
kell követniök, hogy e kérdés a napirendről lekerüljön.

Ha azonban az episzkopatus s más tényezők, az egyház és
az állam mégis létesíteni akarnák a kath. autonómiát, ez esetben
le kell vonniok törekvésük következményét. Az előzetes kérdések
megoldása nélkül a kath. autonómia csak szűk téren épülhet föl.

Főbb körvonalakban így alakult:

1. Magába foglalhatja, amennyiben ez a szerzett jogok
séreleme nélkül keresztül vihető, az összes apró javadalmak keze-
lését (a közalapítványokat természetesen nem).

2. Választhatja, illetőleg prezentálhatja az alsó papságot;
de szintén csak azon mérvben, amennyiben szerzett jogokat
nem sért.

3. Kezébe veheti a kath. felekezeti iskolaügyet, még a
középiskolákét is, amennyiben ezek nem a közalapokból tartat-
nak fenn.

A katolikus laikusoknak ehhez teljesen joguk van, s e
téren óriási, hasznos szolgálatokat tehetnek. A kath. felekezeti
tanügy nagy elmaradásának okát sokan, igen helyesen abban
keresik hogy a világi elem nem érdeklődött iránta.

A helyi egyház és iskola: ez a két sarkkő az, melyen kell,
hogy nyugodjék a kath. egyházi önkormányzat.

De nagyon természetes, hogy az állam felügyeleti jogát a
kath. autonómia még e térről sem zárhatja ki. Az államnak joga
kell, hogy legyen ezentúl is felügyelni arra, mikép az iskola-ügy
megfeleljen érdekeinek, s hogy a helyi autonómia révén pánszláv
vagy dáko-román törekvések ne osonjanak a népoktatásba.

A kath. autonómiának ekkép főleg a helyi ügyekre való
szorítása (különben is a jóra- és életre való autonómia a helyi

ügyekben gyökerezik) nem zárja ki bizonyos központi szervezet létesítését, sőt erre okvetlenül szükség lesz. Az egyöntetűség és az állami érdekek megvédése csak ekkép érhető el s a kath. autonómiának, nagyon természetesen, kötelessége lesz az állami érdekek ápolása is, ami hogy a kath. egyházkormányzat egyik célja leend, felteszem a vezetők hazafiságáról. A központi szervezetre azért is szükség lenne, mert vannak oly alapok, s bizonyára keletkezhetnek újak, melyek bár nem sorozhatók a közalapok közé, a községi jellegnél mégis általánosabb jelleggel bírnak.

Ép azért a kath. autonómia szervezete, főbb vonásokban, következő lehetne:

1. *Községi*, mely tisztán csak helyi ügyekkel foglalkoznék, a helyi felekezeti iskolával és templommal.

2. *Püspökmegyei*, melynek hatásköre kiterjedne azon összes egyházi és iskolai ügyekre, melyek a fentebb előadott korlátok mellett, hozzá tartozhatnának. Es ezenkívül felsőbb fórumot képezne a községi autonómiához képest.

3. *Országos központi*, melynek feje a primás lenne, s melynek hatásköre kiterjedne az egész országra, s legfőbb felebbezési fórumot képezne.

A választási elvnek természetesen domináns alap gondolatnak kellene lennie az egész vonalon, habár az országos orgánumban már a kinevezési elv is érvényesülhetne. Ez utóbbinak természetesen tagjai volnának az összes érsekek és püspökök.

De ismétlem: e központi orgánum hatásköre sem terjedhetne ki sem a nagyobb javadalmak, sem a közalapok kezelésére, valamint egyáltalán nem érinthetné a korona legfőbb kegyuri jogait.

Oly központi kath. parlamentre, mely a felelős kormány és a parlament nélkül rendelkeznék az egyházi javak s közalapítványok felett; választaná, vagy jogi hatálylyal prezentálná a püspököket és érsekeket, mely tehát a korona és a felelős kormány

kezeből kivenné az egyház külső kormányzását: ily kath. parlamentre nincs szükségünk. És nincs szüksége sem a kath. egyháznak, sem a magyar államnak. Az egyház és az állam érdekei tehát e tekintetben egészen megegyeznek.

4. A kath. autonómiának még az úgynevezett közalapokat (válás- és tanulmány-alap) sem adhatók ki. És pedig azért, mert ezek jellege sincs eldöntve. Nem is vitatkozom a kérdés felett, vajjon az alapok tisztán felekezeti, vagy állami jellegűek-e, vagy pedig vegyes természetűek. A legegyszerűbb egyházi felfogás sem mehet addig, hogy ez alapok *mind* felekezeti karakterrel bírnak, így bizonyára nem felekezeti a budapesti egyetem alapja, melynek kiadását még az 1848-iki püspöki konferencia sem követelte. Világos tehát, hogy a kath. autonómiának ez alapok sem adhatók ki, *mielőtt* jogi természetük előzetesen eldőlnék.

Ehhez képest mindenkinek be kell látnia, hogy a kath. autonómia, ha az előzetes kérdések megoldása nélkül akarják megcsinálni, nem lehet olyan, mint a protestánsok autonómiája. Az egyenlőség követelné ugyan, hogy a katolikusoknak oly autonómiájuk legyen, mint a többi felekezet híveinek.

Teljesen aláírom ez elvet. Sőt még hozzá teszem: az állami hatalomnak, felelős kormánynak, parlamentnek sem volna semmi köze ahhoz, mikép rendezik be autonómiájukat a katolikusok. A korona felügyeleti joga sem terjedhetne tovább a kath. egyháznál, mint a többi felekezetenél.

De egy feltétel alatt.

Ez a feltétel az, hogy a kath. egyház Magyarországon oly felekezet legyen, mint a többi, mint névszerint a protestáns felekezetek egyike, vagy másika.

Egyenlőség csak egyenlő alapon támadhat, különben az egyenlőségből fölény, hatalom és elnyomás keletkezik.

Az autonómia a kath. egyháznak egészen belügye, ha 1. teljesen különválik az államtól, ha tényleg még mindig létező közjogi előnyeiről lemond, 2. ha állami eredetű javakat nem él-

vez, s ha ehhez képest a nagyobb egyházi javadalmak és közalapítványok kérdése előzetesen megoldást nyer.

Ekkor az egyház, az államból távozva, magával viszi felekezetiének elismert javait, ellenben meghagyja az államnál az államiakat.

Ekkor a kath. egyház igenis felekezetté lesz. Ekkor teljes mérvben alkalmazandó rá az egyenlőség elve, ez elvnek minden következményével együtt.

Amíg azonban e föltételek be nem következnek, *időelőtti és felesleges kath. autonómiáról oly értelemben beszélni*, hogy hatásköre kiterjedjen az egyházi vagyon s a közalapítványok kezelésére és az alapítványokból fentartott iskolákra. A szavakkal és jelszavakkal való játék addig az egyenlőség elvéről beszélni, s ez elvet a kath. egyházra alkalmazni, midőn ez nem egyenlő a többi felekezettel.

És nem egyenlő nem azért, mert el van nyomva, hanem mert nagy előnyeinek birtokában túl hatalmas. Nem egyenlő azért, mert ez idő szerint még oly benső szálak fűzik az államhoz, minők a többi felekezethez nem kapcsolják az állam organizmusába.

Ezért utaltam egy korábbi fejezetben e benső szálakra. Ezért igyekeztem kimutatni, hogy a kath. egyház nincs elválasztva az államtól.

A ki kath. autonómiát komolyan akar s ennek jelszava alatt nem rejt mellék-célokot, az tudhatja, hogy valódi autonómiát nem lehet létesíteni az előzetes kérdések megoldása nélkül. Addig alig lehetséges más autonómia, mint minőt a püspöki kar akar, sőt egészen ez sem, mert ez is föltételezi a közalapítványok kérdésének előzetes eldöntését. Hogy pedig ez valódi és komoly autonómia lenne, bizonyára senki sem hiszi.

A kath. autonómia kérdésével össze akarják kapcsolni a kongrua-kérdését; sőt a tervezett kongrua-bizottságból akarják kibontani a kath. autonómiát.

Azon törekvés ellen, hogy az alsó klérus kárpótlást, sőt

bő kárpótlást nyerjen, semmi kifogásom, sőt ezt a legjogosabb és legsürgősebben megoldandó feladatnak tekintem.

De nem helyeselhetem azon módot, melylyel a feladatot a püspöki kar többsége meg akarja oldani.

Az alsó papság javadalmazásának kérdésében két indítvány merült fel a püspöki konferencián. Az egyik Schlauch nagyváradi püspöké, a másik Samassa József egri érseké. Schlauch indítványa, amelyhez a püspöki konferencia elvileg hozzájárult, abból áll, hogy a nagyobb egyházjavadalmakra fel kell venni tíz millió kölcsönt s ennek kamataiból lesznek fizetendőek az alsó papság helyzetét javító járulékok. E tíz milliányi alaptőkét azután központi bizottság kezelné, amelynek tagjai lennének a püspökökön kívül azok a világiak, akiket ő felsége, mint legfőbb kegyúr, az esztergomi hercegprímás érsek felterjesztésére ki-nevezne.

Samassa József egri érsek nem a főpapi birtokokat akarja megterhelni, hanem a jövedelmeket. Ezeket progresszív adó alá venné s ekkép sokkal több évi járulékot számít ki az alsó papság javára, mint amekkora összeget kitennének a tíz millió alap-tőke kamatai, amelyek még legjobb elhelyezés esetén sem haladnák meg a fél milliót.

Ha pusztán csak pénzügyi műveletről lenne szó, akkor is, részemről szívesebben járulnék Samassa egri érsek indítványához; mert az ebben kontemplált teherviselés felosztása igazságosabb és méltányosabb. De leginkább azért, mert az egri érsek terve az alsó papság sorsán jobban és gyökeresebben segítene. Közel egy millió évi járulékot lehetne ugyanis ekkép a főpapsága jövedelméből, az alsó papság javára kisajátítani.

De bármily fontos az alsó klérus tarthatatlan javadalma-zási viszonyainak megszüntetése, e kérdés elenyészik ahhoz a nagy köz- és alkotmányjogi kérdéshez képest, amelyet Schlauch Lőrincz indítványa felvet s ez a kérdés oka annak, hogy kimondom, mi-kép a nagyváradi püspök indítványának elejtése feltétlenül szük-

séges, ha az egyház és az állam közt fenforgó ellentéteket két, minden eddiginél nagyobb ellentéttel szaporítani nem akarjuk.

Burkolt támadásnak, s nem véletlenségnek tartom ez indítványt, mert megsérteném a nagytudományú és zseniális főpapot, ha feltenném róla, hogy nem tudja mit tartalmaz indítványa közjogunkra, parlamentarizmusunkra nézve.

Ha Schlauch terve elfogadtnék (ámbar nem ismerek *törvényes* fórumot, amely a parlamentet e tekintetben mellőzhetné), akkor az elfogadásnak e két következménye lenne:

1. a papi javak jellegének eldőlte, s pedig abban az irányban, hogy azokhoz a nemzetnek és az államnak semmi közük, hanem csakis a katolikus felekezet tulajdonát képezik;

2. hogy a király legfőbb kegyúri jogának gyakorlása elvonható a parlamenttől és a felelős kormánytól. Hogy tehát az egyházi vagyont kezelő katolikus autonómiának központi bizottsága, a választási elv teljes kizárása mellett, külön, felelősség nélküli kormányt képezne az államban.

Kinevezett tagokból álló parlamentet, a választott országgyűléssel szemben.

A hercegprímás és a főpapok kabinetjét, a felelős minisztérium mellett.

A kinevezéseknél a hercegprímás felterjesztését (talán még ellenjegyzését is?) a kultuszminiszter felterjesztése és ellenjegyzése helyett.

Harmadik eredmény gyanánt fel sem említem azt a további következményt, hogy a főpapi javak tőkéje tíz millióval megfogyna. Ennyi telekkönyvi teher súlyosodnék azokra, ami ellentétben van azzal az igen helyes és nemzeti felfogással, hogy az egyházi javakat érintetlenül kell megtartani a jövő számára s a nemzet esetleges nagy megpróbáltatásainak idejére.

Ami az első pontot illeti, a katolikus klérusnak sincs érdekében a nagy tulajdonjogi kérdés feszegetése, ép akkor, mi-

dön általános helyeslés mellett beatus possidens, s még beláthatlan ideig senki sem akarja háborgatni birtokában.

Ha azonban az episkopatus maga vetné fel a kérdést, akkor az államnak szükségkép védelmezni kellene saját érdekeit. A törvényhozásnak elkerülhetlenül magához kellene ragadnia az őt megillető intézkedési jogot. Vagyis a parlamentnek okvetlenül arra az álláspontra kellene helyezkednie, hogy az egyházi javak az ő beleegyezése nélkül nem terhelhetők meg.

És ennek természetes következménye viszont az lenne, hogy az egyházi javak jellegének kérdése, szintén impliczite eldőlné, s pedig az állami érdekek és szempontok javára.

De sem egyikre, sem másikra nincs szükség. Sem az egyházi, sem az állami szempont kihegyezésére és egyoldalú érvényesítésére.

Az egyházi javak kérdése még soká megmaradhat függő kérdésnek, amit nem tanácsos sem egyik, sem másik oldalról bolygatni. Annál inkább, mert az egyházi javak nemcsak speciálisan vallási, és nemcsak kulturális, hanem egyszersmind társadalmi, nemzeti és gazdasági feladatokkal is bírnak.

Igen fontosak arra nézve is, hogy a házi kezelés feladása miatt a világi birtokokon pusztuló gazdatiszti osztályt a végenyészettől megmentés; vagy a közép-bérletrendszert honosítsák meg. E célra egyedül az egyházi javak alkalmasak, mert a világi latifundiumok a nagy bérlet-rendszer nagyobb jövedelmét veszik célba. A főpapi uradalmak eddig tartózkodtak a nagy bérlet-rendszer elfogadásától. Igen helyesen, következetesen és hazafiasán.

De úgy ez, mint általában az egyházi javak kérdése bármily fontos, mégis elenyészik azon nagy köz- és alkotmányjogi kérdéshez képest; mily kautelák mellett gyakorolható a király legfőbb kegyurasága?

A Schlauch-féle indítvány nem egyéb, mint e kiváló egyháznagy régi teóriájának gyakorlati folytatása. Nagy-Várad püspöke évek óta hirdeti pásztorlevelekben és nyilvános beszédekben, hogy a király legfőbb kegyúri s egyáltalán úgynevezett após-

toli jogai a parlamentarizmussal ellentétben, miniszteri felelősség nélkül gyakorolhatók.

És ime, most gyakorlatilag akarja levonni téves elméletének következményeit.

De ha valamiben, úgy ebben a kérdésben nem szabad a magyar alkotmány sarkalatos tételeit feladni. És pedig nem maga a legfőbb kegyuraság miatt.

Ha pusztán erről volna szó, a nemzet jogait akkor is védelmeznünk kellene az egyoldalú túlkapással szemben. De ez maga* végkövetkezményeiben még sem volna legalább végzetes.

Ha azonban ezen az egy ponton keresztül engedjük törni a magyar alkotmány nyolczszázados védfalát, utána dőlhet közjogunk egész épülete.

Ha a fentartott jog az apostoli királyi jog, akkor a fentartott jogok rendszere felforgatja, feje tetejére állítja egész alkotmányunkat.

Ha most, bár elburkolva be engedjük csempésztetni alkotmányunkba a királyi jogok felelősség nélkül való gyakorlását, közjogunk közel egy ezredéves fejlődése megszakad s új irányt vált.

A nagyváradi püspök látszólag ártatlan indítványa tehát a legkomolyabb veszélyeket rejti magában, mely ellen küzdeni mindenkinek kötelessége, bármely párthoz, vagy bármely felekezethez tartozik.

Ha ez indítványhoz a püspöki kar, a kellő felvilágosítás után is ragaszkodik, akkor a nemzeti jogok védőinek sorában nem csak a legilletékesebb tényezők, és nem csak világi, hanem egyházi férfiak is ott lesznek. — Ép úgy, mint mindenkor történt, mikor nem pusztán felekezeti, hanem nemzeti érdekekről volt szó.

Ép azért a legnagyobb elismerés hangján kell megemlékeznem Samassa József egi érsekről, aki már a püspöki konferencián kifejezést adott a nemzeti jogok védelmének, megmondva hogy Schlaueh indítványa az országgyűlése nélkül nem valósít-

Szivesen üdvözlöm őt ezen a téren, ahol valóban legszebb és legnemesebb alakban lehet összefűzni az egyház és haza jelszavát. *De nem pusztán jelszó, hanem örvendetes valóság gyanánt, mély egyedül létesítheti mindnyájunk óhajtasát: a békét a magyar állam és a magyar katolikus egyház között.*

A kath. autonómiára vonatkozólag, mint az előadottakból kitűnik, sokkal közelebb állok a püspöki kar. mint azok felfogásához, akik az autonómia által akarják kezeltetni nemcsak a közalapokat, hanem egyszersmind a nagyobb javadalmakat (érseki, püspöki s káptalani jószágokat) s választatni akarják a püspököket, érsekeket.

Az egyházi vagyon jelen kezelése bizonyára lehetne jobb. Valószínű, hogy az autonómia által az is lenne. De nagyobb garanciát látok a nagyobb javadalmak és közalapítványok jelenlegi kezelésében, mint az autonómiában arra, hogy az egyház kezén levő vagyon, bár jövedelme részben elkallódik, nemzeti célokra fordítatik. nem pedig nemzetellenesekre.

Amint ugyanis mi kiadnók a nagyobb javadalmak és a közalapok kezelését az autonómiának, ugyanaz okvetlenül megtörténnék Horvátországban is. És akkor a dráván-túli magyar egyházi javak felett a Starcsevicsek rendelkezének. Igaz ugyan, hogy' megtehetik egyes horvátországi főpapok, mint teszi és főleg tette Strossmayer, hogy jövedelmüket magyar-ellenes célokra fordítják. Hogy, mint ugyancsak Strossmayer tette, politikai pártot tarthatnak fenn a magyar királyoktól nyert beneficiziumokból De a kormány kötelessége ügyelni, hogy a Dráván-túl is csak oly főpapok neveztesse ki, akik nincsenek ellentétben az állami renddel, sőt magukkal az egyházi kanonokkal sem. Ha valamely vallás, úgy a katolikus megparancsolja a papoknak, hogy jó hazafiak legyenek a Dráván túl is. Hiszen a Schema reformatum constitutionis dogmaticae XIII. fejezete mondja: »Quin imo ecclesia

rem publicam maximo munimento firmat ac tuetur, ejusque securitati prospicit. Precipit religio catholica, ut homines legitimae potestatis subditi sünt non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.«

De az egyház kezén levő vagyonnak felekezeti vé való deklarálása és az autonómiának való kiadása egyéb veszélyt is rejtene magában.

E veszélyt feltárja az 1855-diki konkordátum, mely ugyan nincs és Magyarországon soha nem is volt törvényesen érvényben, de kétségtelenné teszi, hogy a római szentszék azonnal követeli az egyház kezén levő vagyon kormányzásába való beleavatkozást, mihelyt az felekezeti vé lesz.

A konkordátum 30. cikke következőleg szól: »Bonorum ecclesiasticorum admiinistratio apud eos érit, *ad quos secundum Canones spectat.* (Tehát nem az autonómia hatáskörébe tartozik s hogy *hit illet, nem a világi törvény, hanem a liánon dönti el!*) Eadem bona vencli vei notabili gravare onere non poterunt, *nisi tum Sancta Sedes, tum Majestas sua Caesaria censensum tribuerint.*“

E szerint tehát nem lehetett sem eladni, sem jelentékenyen megterhelni az egyházi javakat a pápa beleegyezése nélkül.

A 3. t.-cikk megállapítja, hogy vallás és tanulmányi alapot csakis az egyház nevében lehet kezelni s pedig a püspökök felügyelete alatt s azon módon, mint azt a felség és szentszék megállapítják. (Bonaque fundo-s uti apellant, Religionis et stúdiómra constituunt, ex eorum origine ad Ecclesiam proprietatem spectant et nomine Ecclesiae administrabuntur, Episcopi inspectionem ipsis debitam exercentibus juxta formám de qua Sancta Sedes cum majestate sua caesarea conveniet.«)

A 32. cikk különösen a Magyarországon üresedésbe jövő püspökségek és apátságok jövedelme felől intézkedik s elrendeli, hogy ez interkalarék a vallás és tanulmányi alaphoz csatoltassanak.

De legérdekesebb a 33-dik cikk, melyben a pápa *megengedi,*

hogy a hol a papi tized eltöröltetett (mint éppen Magyarországon) ott ez többé vissza ne állíttassák. És még azt is hozzá teszi hogy ezt *Ő felsége kérelmére és a közbéke kedvéért teszi*, de csak annyiban, amennyiben az egész birodalomban nem lehet visszaállítani a tizedet. (Anno durante praeteritarum vicissitudinim tempore plenisque Austriae ditionis ecclesiasticae decimae civili lege de medio sublatae fuerint, et attentis peculiaribus circumstantiis fieri non possit, ut earundem praestatio in totó imperio restituatur, instanté Majestate sua et intuitu tranquillitatis publicae quae Religionis maximé interest, Sanctitas Sua *permissit et statuit, ut.....*)

Igaz, hogy minderre azt lehet mondani, mikép a szentszék az abszolút hatalommal szerződött, de Rónia akár abszolút, akár alkotmányos hatalommal szerződik, ezt mindig saját jogi felfogásának alapján teszi. Ezt tartja irányadónak akkor is, ha semmiféle szerződéses viszony sem forog fenn.

Sőt a szentszéknek ma is az az álláspontja, hogy joga van beleszólni az egyházi vagyon kezelésébe, ha ennek egyházi, illetőleg felekezeti jellege kétségtelen. Még azt sem ismeri el a szentszék, hogy az állam rendelkezhetik az egyház vagyoni viszonyai (szerzés, kezelés, elidegenítés, vagy birtokjogi megszorítások) felől. Világosan megmondja ezt a szentszék az említett schema XV. fejezetében; ekkép szólva: »Dicunt nimirum, ius Ecclesiae acquirendi et possidendi bona temporalia, esse subjectum arbitrio status politici, et ab ejus libera concessione iugiter pendere, ita ut potestas politica vi suae supremae auctoritatis possit illud ius abolere, latisque legibus sibi vindicare, velut bona dominó vacua, quae legitimo proprietatis titulo sünt in possessione Ecclesiae, aut affirmant, dispositionem et distributionem bonorum ecclesiasticorum non secus ac eorum, quae publica sünt totius nationis, pertinere ad nativum jus supremae potestatis politicae«.)

És egyszersmind elkárhoztatja a szentszék azokat a törvényeket, melyek az egyházi javak felett rendelkeznek. (Leges

quihus status politicus tanquam ex supremo jure sibi inhaerente hona ecclesiastica usurpat, iniustas spoliationes esse declaramus.)

Kétségtelen tehát, hogy a római szentszék azonnal érvényesíteni igyekeznék vélt, vagy valódi jogait a magyarországi egyházi javakra s közalapokra, mihelyt ezek felekezeti jellegét az állam elismerné és saját kezeléséből kiadná.

Tudták ezt jól Ausztriában a törvényhozás és a kormány egyaránt. Tapasztalatból tudhatták, mert hisz ott a konkordátum tényleg és egyszersmind jogilag is érvényben volt.

Épp azért, midőn Ausztria a konkordátumot felmondta, s megcsinálta 1874. május 7-diki törvényét, a *vallásalapról kimondta, hogy azt az állam kezeli, s ebbe olvadnak a megszüntetett egyházak, intézetek, valamint az interkalárék jövedelmei.*

Az 1874. május 7-iki törvény pedig sok más kérdésben a konkordátum alapján állt. így fentartotta azt, hogy a szentszék alapítja és alakítja az egyházmegyét, egyesíti, vagy felosztja a javadalmakat, az állam részéről ez intézkedésekhez csak hozzájárulás szükséges. A főpapok kinevezése tekintetében sem sokat változott a jogállapot s a placetum, amit egyébiránt az osztrák császárok csak mint magyar királyok gyakoroltak, oda zsugorodott össze, hogy a püspök a kihirdetéssel egyidejűleg értesíti a politika hatóságot.

A magyar korona s így a magyar állam jogai egészen mások, lényegesek, sőt az egész világon egyedül álló kivételek.

Épp azért helytelenek azok a tények, melyek még Trefort idejében történtek s melyek a vagyonkezelésben is bizonyos jogot adtak a szentszéknek.

E jogokról magyar állami és nemzeti szempontokból nem szabad lemondanunk. Még nagy érdekekért sem, annál kevésbbé ama szólamok miatt, melyek újabban ismét divatba jöttek.

És melyek hirdetői, a katolikus világi elem állítólagos érdekei miatt, kockára akarják tenni az állam és nemzet érdekeit.

X. FEJEZET.

A legfőbb felügyeleti jog.

A magyar király, illetőleg a magyar állam függetlenségének képe az egyház külső kormányzatában nem lenne teljes, ha legalább röviden a legfőbb felügyeleti jogot nem ismertetném.

Ez a jog nem tartozik szorosan a legfőbb kegyúri jog lényegéhez, mert az állami souverainitásból folyik. De kiegészíti és teljessé teszi azt.

Sőt a magyar korona kivételes legfőbb kegyúri és a legfőbb felügyeleti joga közt szoros összefüggés létezik, s a legfőbb kegyúri jognak belső tartalma kétségtelenné teszi, hogy Magyarországon az állam felügyeleti jogának szilárdabb bázisokon kellene alapulnia mint bárhol másutt. Hiszen a kath. iskolák, szemináriumok és alapítványok felett való felügyeletet a király az 1775: LXXIV és az 1723: LXX. t.-cikkek szerint apostoli hatalmánál fogva (pro apostolico munere) gyakorolta és gyakorolja.

A legfőbb felügyeleti jog tehát a legteljesebb mértékben megillette és megilleti a magyar szent koronát s így a magyar állami hatalmat:

1. a papnöveldek és konviktusok,
2. a kath. jellegű iskolák,
3. a káptalanok, szerzetes rendek, stb.,
4. az összes egyházi javak és alapítványok kezelése felett.

Mondanom sem kell, hogy a királyt, s így az államot, megilleti a legfőbb felügyeleti jog a nem-katholikus felekezetek papnöveldei, konviktusai s felekezeti iskolái felett is.

A korona, e szerint, nem csak legfőbb felügyeleti, hanem egyszersmind apostoli hatalmánál fogva, kormánya által ellenőrizheti a papnövédek nevelését, tananyagát a káptalanok és szerzetes rendek önkormányzatát, valamint az összes egyházi javak és közalapítványok kezelését, habár ezt nem közvetlenül az állam gyakorolja.

Szükséges is volna, hogy a kormány valahára megvizsgálta a káptalanok kezein levő vagyon és alapítványok miként való kezelését. E tekintetben a felügyelet teljesen el van hanyagolva.

A felügyelet kiterjed továbbá (s nem csak a kath. egyház, hanem minden felekezet tekintetében) arra, hogy államellenes tanok az egyház s a felekezetek kebelében, vagy a felekezeti nyilvános és magániskolákban ne terjedhessenek. A magyar államnak tehát minden vallás papjaival, híveivel és egyházgyűléseivel szemben a legteljesebb joga van érdekeinek megvédelmezésére.

A placetum, melyről már szóltam és a görög-keleti vallások által tartani szokott zsinatok határozatainak megerősítése által a korona, illetőleg a kormány minden oly tényt meggátolhat, mely a magyar állam érdekeit sérthetné.

Szóval, oly jogokkal van felfegyverezve a magyar állam, hogy, ha kormányai a jogokat ismerik és alkalmazni akarják, a vallás ürügye alatt semmi merényletet sem lehet elkövetni érdekei ellen.

Pedig nem kell elmennie annyira, mint elment a francia köztársaság akkor is, midőn már az isten trónját helyre állította, mielőtt helyre állította volna a fejedelmek trónját. A vallást, különösen a kath. vallást, valóságos rendőri felügyelet alá helyezte.

Az 1795 febr. 21-iki rendelet kimondta, hogy egyik valásnak sem ad helyiséget, templomot, épületet s minden külső szertartást és vallási jeleket eltiltott, tehát a körmeneteket, búcsújárásokat, keresztek, kálváriákat stb. Ugyanezen rendelet szerint

nem volt szabad nyilvános felhívást intézni, hogy a hivek valahol összegyülekezzenek. Ha összegyűltek, rendőri felügyelet alá kerültek. Az 1795 szept. 29-iki rendelet még világosabban megmondta ezt: »Tout rassemblement des citoyens pour l'exercice d'une culte quelconque est soumis á la surveillance des autorités constitués.«

A hatósági felügyelet részben megmaradt a jSiapoleonnal 1802-ben kötött konkordátum után is.

De mielőtt erre térnék át, előadom, hogy mily jogokat és felügyeletet gyakorol az egyházzal szemben oly állam, melyet az egyházhoz semmiféle kötelék sem fűz, s hol kath. egyház a protestáns mellett csak bevett válássá lett. Ez az állam Poroszország,

Lássuk először a placetum jogát. Poroszországban, illetőleg a német birodalom tartományaiban oly értelmű placetum-jog, minő ez Magyarországon, nem mindenütt létezett. Az 1875-diki alkotmány-novella előtt s a porosz alkotmány életbelépése után mely a régi jogállapotokat megszüntette, a placetum fennállása mellett csak az úgynevezett circumscriptionalis bullák alapján lehetett érvelni. Ezek voltak az »Impensa Romonorum Pontificum sollicitudo«, a »De saluti animarum« s az »Ad dominici gregis custodiam« bullák, melyek a különböző tartományokban állami helybenhagyás mellett hirdették ki. A jogi érvelés az volt, hogy, miután e bullákat az állami hatalom elfogadta, a római szentszék egyoldalúan meg nem változtathatja azokat. Hannoverben pláne az egyik bulla törvény alakot nyert.

Az önálló törvényhozással bíró tartományokban pedig majd mindenütt volt placetum. Az A. L. R. II. 117. 118. §-ai szerint a püspök semmiféle rendeletet sem tehetett közzé, mielőtt az: államtól engedélyt kért rá és minden pápai bullát kihirdetése előtt a hatóság elé kellett terjeszteni. Azon tartományokban, melyek a forradalom, vagy az első császárság alatt Franciaországhoz tartoztak, a bullák, dekrétumok és zsinati határozatok kihirdetéséhez, a Germinal 18. cikke szerint, hatósági placetum

volt szükséges. Az 1810. február 28-diki rendelet szerint egyedül a Decepta poenitentiarák képeztek kivételt, amennyiben csakis a lelkiismeretre vonatkoztak. Szinte majd valamennyi tartomány és állam hasonló jogot követelt magának. A porosz Verfassungs-urkunde életbelépése ezen jog-állapotot megszüntette. De a jog-állapot, az 1875. június 18-diki alkotmánynovella által ismét feléledt.

A placetum azonban csak negatív része az egyház felett való felügyeleti jognak. E jogokat az 1876. június 7-diki törvény különösen két irányban szabályozta: 1. a kath. püspökségek, káptalanok vagyonának, 2. az egyházi, jótékony és köznevelési célú alapítványok és vagyonok kezelése tekintetében. A felügyelő közegeket az 1876. szeptemb. 29-diki rendelet állította fel.

Ezzel azonban távolról sincsenek kimerítve a porosz egyházpolitikai törvények, melyek az 1873-diki májusi törvények által érték el egyházellenes kulminációjukat, honnét később alább szálltak.

A hetvenes évek törvényhozása egyáltalán nem engedte meg a semináriumi nevelést, hanem kötelességévé tette minden papnövendéknek, hogy valamely német állami egyetemen három évi theologiai kurzust hallgasson. Az 1886. és 1887-diki novellák óta azonban a papnövendékek a semináriumokban is végezhetik tanulmányaikat, de ezek állami felügyelet alatt vannak.

Az egyházi felsőbbiségek az egyházi hivatalokra a jelölteket tartoznak előbb bejelenteni a tartományi főelnöknek, a ki a törvény értelmében kifogást tehet. Az egyházi hivatalra való törvényellenes kinevezés büntetés alá esik.

Az 1874. május 21-iki novella szerint a pap jogtalan cselekedet miatt megfosztható volt egyházi hivatalától s a praesentatióra jogosított tartozott gondoskodni a hely új betöltéséről. Ha nem volt jogosult, vagy a határidőt elmulasztotta, a hatóság jelölte ki a községet, hogy ez gyakorolja a választást. Így támadt egy csomó úgynevezett Staats-Pfarrer; ezek azonban a revisió-

novellák után, melyek ez állapotot megszüntették, lemondtak hivatalukról. Az 1873. május 12-diki törvény azon intézkedése,, mely szerint az egyházi férfiak, államellenes cselekményük miatt megfoszthatók voltak hivataluktól, ma is fennáll. De mert az, úgynevezett egyházi törvényszék megszűnt, s mert ennek hatásköre más fórumra nem ruháztatott át, ezen letételi jog pusztáit csak formális jog. Ennek daczára a porosz állam még az-1886. és 1887-diki revisió-novellák után is jól meg van védelmezve az egyházi túlkapások ellen.

Magyarország és Poroszország közt a különbség az, hogy nekünk nincs és nem volt szükségünk a porosz májusi törvényekre s kultur-káborura, a magyar állam souverainitása és hatalma az egyház külső kormányzatában mégis teljes.

Csak ismernünk kell jogainkat, s alkalmaznunk kell azokat, mikor szükséges.

Az osztrák állam felügyeleti joga sok tekintetben hasonlított a porosz 1873. májusi törvények által teremtett állapothoz. Az: egyházi kinevezéseket az állam ellenőrzi, s nem hagyja helyben, ha a kinevezett nem osztrák állampolgár, vagy nyereségvágyból, avagy a közerkölcsiség ellen elkövetett bűntett miatt el volt ítélve. Az államnak joga van abba is beleszólnia, hogy a szolgálatképtelen lelkészek adminisztrátort kapjanak.

Az állam ellenőrzi az egyházat abban is, hogy az egyházi hatóságok erőszakot ne alkalmazzassanak a hívekre, s hogy az egyházi hatalom a polgárokat az állam és' törvényei ellen fel ne igazhassa, vagy politikai jogaik gyakorlásában azokat ne gátolhassa. Oly egyházi intézkedés ellen, mely az állam törvényét sérti, folyamodásnak van helye (recursus ab abusu).

Új egyházi rendek behozatalához Ausztriában, az 1858. június 13. rendelet szerint, a hivatalos lapban közzétett császári elhatározás szükséges.

Az egyházi javak kezelése tekintetében az államot Ausztriában szintén ellenőrzési jog illeti meg, s ez főleg a következők-

bőii áll: 1. az állam felügyel, hogy az egyházi vagyon el ne pazaroltassék; 2. hogy kamatoztatásánál a kiskorúak vagyonánál megkövetelt biztosítás megtartassák; 3. egyházi javak eladásánál az állam beleegyezése szükséges; 4. az állam befolyhat abba, hogy az aránytalan egyházi jövedelmek arányossá tétessenek; 5. az állam kezeli a vallási alapot mely a megszüntetett egyházak és intézetek vagyonát nyeri, s melybe az interclárek, valamint az 1874-iki május 7-iki törvény által kiszabott vallásalap-adó folyik. Az iskolák felett való felügyelet tekintetében az 1868 május 21-diki és az 1869. május 14-diki törvények intézkednek. E törvények szerint az újabb retrográd lépések daczára, az államot teljes mérvben megilleti a legfőbb felügyeleti jog. Az egyházat, illetőleg a felekezeteket még az úgynevezett magán, tehát felekezeti iskolákban is csak a vallás erkölcsi nevelés illeti meg, a többi tantárgyak függetlenek a vallási befolyástól.

Legnevezetesebb intézkedése volt az 1874. május 7-iki törvénynek az, hogy *az állam ellen vető lelkészt az állam hivatalának gyakorlásától felfüggesztheti.*

Tehát az állam felügyeleti joga Ausztriában nem ment annyira, mint elmentek a porosz májusi törvények, melyek szerint az állam az ellene vétő lelkészeket hivatalától megfosztotta és ujat választathatott helyére; de Poroszország a kulturharcz után kénytelen volt bele nyugodni, hogy e joga csak formális joggá legyen.

A felfüggesztés csak állami felügyeleti jog, oly rendszabály, mely szerint az állam nem engedi meg, hogy valamely vele ellenséges érzelmű lelkész lelkészi hivatalát gyakorolhassa, de hivatalától még sem foszthatja meg. Ez felettes hatóságának dolga.

Az ily felfüggesztés nem sértheti sem az egyházat, sem a felekezeteket.

Hogy Magyarországon a főpapokkal szemben az államnak nem csak a felfüggesztés, hanem a *letétel* joga is meg van, fentebb már bizonyítottam. Az egyszerű lelkészekkel szemben kevésbbé van

felfegyverezve az állam. A felfüggesztést ezekkel szemben csak püspök által közvetve gyakorolhatja.

A felfüggesztés ily közvetett jogával a protestáns és görögkeleti felekezetek irányában is kell bírnia az államnak. Lehetetlen volna oly állapot, hogy az állam kénytelen lenne tűrni, mikép oly pap lelkeszi funkciót teljesítsen, aki az államot legfőbb érdekeiben támadja meg. Fel kell tenni, hogy minden felekezet fegyelmi hatósága, bár az állam közvetlen nem intézkedik, segít megvédeni az állam érdekét, Különben az állam nálunk is kénytelen lenne igénybe venni a közvetlen felfüggesztés jogát.

Az állam természetéből folyó alapelv az, hogy joga, sőt kötelessége legyen saját lételet megvédelmezni.

Ehhez nem kell neki sem apostoli királyi jog, sem konkordátum, elég a *salus rei publicae* legfőbb jogcíme.

E jogcímről lemondhat az állam, mint Ausztria lemondott az 1855-diki konkordátum által; de megszerzéséhez nem szükséges semmiféle egyezmény. Különben, hogy Romával az egyház felett való felügyelet és külső kormányzat tekintetében mily különböző egyezményeket lehet kötni, mutatja az 1855-diki osztrák s az 1802-diki francia konkordátum.

Az előbbi által az állam lemondott, az egyház javára, a másodikban az egyház tett nagymérvű engedményeket az államnak.

Az osztrák konkordátum a kath. vallást uralkodóvá tette összes kánonaival és ususaival, s megfosztotta az államot legprimitívebb felügyeleti jogaitól is, — a francia konkordátum ellenben csak azt ismerte el, hogy a kath. egyház hitelvei a francziák többségének vallását képezik.

Fejtegetéseim során ismételten hivatkoztam az osztrák konkordátumra, mely a sajtóval szemben még a vallási censurát is behozta. Nem szükséges azzal újból foglalkoznom. Ellenben röviden ismertetem az 1801. szept. 10-dikén kötött, s 1802. ápril 8-dikán közzétett francia konkordátumot.

Az 1-ső czikk megengedte a kath. vallás szabad és- nyilván-

nos gyakorlását, de fenntartotta a szükséges rendőri szabályokat. (La religion catholique et romaine sera librement exercée en France: son culte sera public en se conformant aux réglemens de police que le gouvernement jugera nécessaires pour la tranquillité publique.)

A 2. cikk az egyházmegyék új beosztása felől intézkedik, s a beosztást a szentszékre bízta, de az állam hozzájárulási jogát kiköti. (Tehát még ez a konkordátum sem ment annyira, mint mekkora terjedelme van a magyar királyok Apostoli jogának.)

A 4. cikk szerint az első konzul nevezte ki az érseket és püspököket, a szent szék az institutio canoniát adta.

A 6. cikk szerint az ekkép kinevezett főpapok megesküdtek az *alkotmányra*, sőt még arra is, hogy, ha tudomásukra jut valamely államellenes cselekmény, feljelentik a kormánynak.

A 18. cikk szerint az institutio canonicáról szóló bullát *előbb* megvizsgálta a kormány, s ha ehhez hozzájárult és a főpap letette az állami esküt, csak ezután lépett jogainak gyakorlásába.

A 19. cikk szerint a püspök nevezte ugyan ki a plébánosokat, de addig nem vezethette be őket az egyházi hivatalba, míg az első konzul helyben nem hagyta a kinevezést.

Az állam felügyeleti és rendőri jogait az egyezmény első czime a következőkben állapította meg (különösen intézkedve a placatumról):

Art. 1. Aucune bulle, bref, rescrit, decret, maïdat, provision, signature servant de provision, ni autres expéditions ele la cour de Rome, meme ne concernant, que les particuliers, ne pourront être regus, publiés, imprimés, ni autrement mis a execution, *sans l'autorisation du gouvernement.*

2. Aucun individu se disant nonce, legat, vicaire ou commissaire apostolique, ou se prévalant de toute autre dénomination, ne pourra, sans la meme autorisation, excercer sur le sol

rançais, ni ailleurs aucune fonction relative aux affaires de l'Église gallicane.

3. Les décrets de synodes étrangers, même ceux des conciles généraux, ne pourront être publiés en France avant que *le gouvernement en ait examiné la forme*, leur conformité avec les lois, droits et franchises de la République française, et tout ce qui, dans leur publication, pourrait altérer, ou intéresser la tranquillité publique.

4. Aucun concile national ou métropolitain, aucun synode diocésain, aucune assemblée délibérante n'aura lieu sans la permission expresse du gouvernement.

5. Toutes les fonctions ecclésiastiques seront gratuites, sauf les ablations, qui seraient autorisées et fixées par les règlements.

6. Il y aura recours au conseil d'État dans tous les cas d'abus de la part des supérieurs et autres personnes ecclésiastiques. — Les cas d'abus sont l'usurpation ou l'excès de pouvoir, la contravention aux lois et règlements de la République, l'infraction des règles consacrées par les canons gallicanes, et tout entreprise ou tout procédé qui, dans l'exercice du culte, peut compromettre l'honneur des citoyens, troubler arbitrairement leur conscience, dégénérer contre eux en oppression ou en injure, ou en scandale public.

7. Il y aura pareillement recours au conseil d'État, s'il est porté atteinte à l'exercice public du culte, et à la liberté que les lois et les règlements garantissent à ses ministres.

8. Le recours compétera à toute personne intéressée. A défaut de plainte particulière, il sera exercé d'office par les préfets. — Le fonctionnaire public, ecclésiastique, ou la personne qui voudra exercer ce recours, adressera un mémoire détaillé et signé au conseiller d'État chargé de toutes les affaires concernant les cultes, lequel sera tenu de prendre, dans le plus court délai, tous les renseignements convenables, et, sur son rapport, l'affaire

sera suivie et definitivement terminée dans la forme administrative, ou renvoyée, selon l'exigence des cas, aux autorités compétentes.

Ezen konkordátum s az 1814., 1828., valamint az 1848-diki és újabb törvények és rendeletek képezték, s képezik alapját Franciaország és kath. egyház jogviszonyának. Ez alapon történt a jogfejlődés egész a legújabb korig. És ugyanezen alapon Franciaországban öt államilag elismert vallás támadt. (Az állami elismerés jogi tartalma több szempontból különbözik a mi recipiálásunk fogalmától, de ennek fejtegetése nem tartozik tárgyamra.)

E vallások: a római kath., a helvét és ágostai, a zsidó és mohamedán vallás.

A vallás-ügy felett a felügyeletet a kormány gyakorolja, s pedig a következő szempontból:

1. megtartják-e a vallásfelekezetek a törvényeket és a konkordátumot?

2. a papok nem jutnak-e politikai összeütközésbe az állammal? (Politikai fegyelmi felügyelet.)

3. A kormány kebelében felállított ügynevezett egyházi igazgatóság ajánlja kinevezésre a püspököt és érsekeket;

4. Ugyanez dönt azt egyházi hatóságok összeütközésének eseteiben; kezeli az ügynevezett »appels d'abus«-öket.

5. Felügyel a káptalanok kormányzatára, a plébániákra és szeminariumokr a.

A francia állam tehát, bár feje soha sem birt azon kiváltságokkal, melyek a magyar szent koronát ékesítették, a múlt század végétől, az érintett dekrétumok, s a jelen század elejétől a lényegében idézett konkordátum és törvények alapján, a legteljesebb felügyeleti joggal birt a kath. egyház, s a többi felekezetek irányában.

Legújabban pedig az egyház külső kormányzatában, a renitens főpapok és papok megfélekezésében, *a római szentszék beleegyezése mellett*, oly jogokat gyakorolt, melyek állami szempont-

ból semmi kívánni valót sem hagynak fenn, s melyek egyenesen politikai okokra vezethetők vissza. T. i. arra, hogy a római szentszék a francia köztársaságot, saját tekintélyének egész súlyával s a francia klérus összes hatalmával erősíteni akarja.

Nem fejtegetem e törekvés politikai horderejét és hátrányait, midőn az szinte tünnetőleg szemben áll a hármasszövetséggel.

Csak a tényt konstatalom, s egyszersmind azt, hogy a magyar koronának és a magyar államnak az apostoli jogok és a souveraitás alapján nyolcz századon át fejlődött jogai nincsenek alávetve a napi politika esélyeinek. Hogy továbbá e jogok nem konkordátumban gyökereznek, ha csak valaki konkordátumnak nem akarná tekinteni az első szent királyunkra ruházott apostoli jogokat. Végre hogy e jogok közel egy ezredév fejlődésének *állandó* eredményei.

Fejtegetéseimet azzal végzem, ami jelen munkámnak összes lényegét és célját képezi, *hogy a magyar állam függetlenségét és a magyar nemzet souverainitását minden irányban Jci Jcell mutatni és megvédelmezni.*

A netán megújulható bécsi törekvésekkel szemben ki kell mutatni, hogy a dualismus alapján felépült magyar állam független.

De ki kell mutatni egyszersmind azt, hogy ugyanezen állam a külső egyházi kormányzatban, független Róma irányában is.

Nemzeti jogainkat ekkép ismerve, azokat bátran kell és lehet érvényesítenünk.

TARTALOM.

	Lap.
A politikai helyzet (Bevezetés gyanánt)	1—6
I. Fejezet. Történelmi jog	7—11
II. Fejezet. A nemzet és a korona jogai.....	12—23
III. Fejezet. A jura reservaták hamis tana	24—27
IV. Fejezet. A katolikus egyház közjogi helyzete Magyar- országon	28—32
V. Fejezet. A legfőbb kegyúri jog	33—48
VI. Fejezet. A pápa megerősítési joga (A jus confirmandi.)	49—66
VII. Fejezet. Milyen lett nemzeti és állami joggá a legfőbb kegyúri jog?	67—77
VIII. Fejezet. A jus placeti	78—81
IX. Fejezet. Kath. autonómia	82—98
X. Fejezet. A legfőbb felügyeleti jog	98—108